REGISTERED NO 5, 1875

वऱ्हाडसमाचार.

पुम्तक ९ अकोला, रविवार ता० ७ माहे मार्च सन १८७५ इ० अंक १०

जाहिरात.

वऱ्हाडसमाचाराचीकिंमत.

	रु.
वर्षाचे अगाऊ	५
शालअखेर	७
फुटकळ अंकास	०४
डांकहशील	
वर्षाचे अगाऊ	१०८
" अखेर	२

— नवीन वर्गणीदार होऊ इच्छिणारे लोकांकडून आगाऊ वर्गणी आल्या खेरीज पत्र सुरू केलें जाणार नाहीं.

नोटिसीबद्दल.

मराठी, दर ओळीस	०१०६
तीच नोटिस दुसरे खेपेस	०१
इंग्लिश लिपींत दर ओळीस	०४
" दुसरे खेपेस	०२

नोटिसा.

GREAT INDAN PENINSU LA RAILWAY

ग्रेट इंडियन पेनिनसुला रेल्वे.

NOTICE.

नोटिस.

ALTERATIONS OF TRAINS.

गाड्या जाण्यायेण्याचे वेळांत फेरफार.

या नोटिसीअन्वयें कळविण्यांत येतें कीं, तारीख १ माहे मार्च सन १८७५ इसवी सोमवार रोजीं व त्या नंतर पुढें खालीं लिहिल्याप्रमाणें उतारू लोकांच्या गाड्या जाण्या येण्याच्या वेळांत फेरफार करण्यांत येईल.

हल्लीं मुंबईहून सकाळचे ७ वाजतां निघणारी गाडी त्या वेळेस न निघतां, ६ वाजून ५० मिनिटांनीं निघेल व ती दोन प्रहरा नंतर बारावर ३ वाजतां पुण्यास पोंचेल.

हल्लीं पुण्याहून सोलापुरास ज्या गाड्या जातात व सोलापुराहून पुण्यास येतात, त्या खेरीज आणखी एक मिक्सडट्रेन दर रोज पुण्याहून सकाळचे ७ वाजतां निघून सोलापुरास संध्याकाळचे ६ वाजून १५ मिनिटांनीं पोंचेल. व सोलापुराहून सकाळचे ६ वाजून १५ मिनिटांनीं एक मिक्स्ड ट्रेन निघेल ती पुण्यास बराबर संध्याकाळचे ६ वाजतां पोंचेल.

मुंबईहून कसाऱ्यास जाणारी लोकल ट्रेन संध्याकाळचे ६ वाजून १ मिनिटांनीं निघत असे ती त्या वेळीं न निघतां संध्याकाळचे ६ वाजून १५ मिनिटांनीं निघून कसाऱ्यास रात्रीचे ११ वाजून २० मिनिटांनीं पोंचेल.

हल्लीं मुंबईहून सकाळचे १० वाजून ३० मिनिटांनीं निघणारी गाडी त्या वेळेस न निघतां संध्याकाळचे ६ वाजतां निघून भुसावळेस सकाळीं ६ वाजून २ मिनिटांनीं पोंचेल व तेथून ६ वाजून १७ मिनिटांनीं निघून जबलपुरास दुसरे दिवशीं रात्रीचे ९ वाजून ३० मिनिटांनीं पोंचेल.

हल्लीं मुंबईहून सकाळचे ६ वाजतां निघणारी गाडी सकाळचे ७ वाजून ३० मिनिटांनीं निघून भुसावळेस रात्रीचे १० वाजून ४५ मिनिटांनीं पोंचेल, व तेथून दुसरे दिवशीं सकाळीं ६ वाजून ३० मिनिटांनीं निघून नागपुरास हल्लींप्रमाणें २ प्रहरचे बारावर एक वाजून ३० मिनिटांनीं न पोंचतां दुसरे दिवशीं रात्रीचे ९ वाजतां पोंचेल.

नागपुराहून येणारी गाडी तेथून हल्लींप्रमाणेंच सकाळचे ८ वाजून ३० मिनिटांनीं निघेल परंतु ती भुसावळेस रात्रीचे १० वाजतां न पोंचतां रात्रींच ११ वाजतां पोंचेल. भुसावळेहून दुसरे दिवशीं ६ वाजून २५ मिनिटांनीं निघून तेच दिवशीं संध्याकाळीं मुंबईस रात्रीचे १० वाजून २५ मिनिटांनीं पोंचेल.

भुसावळेहून बदनेरास जाणारी मिक्स्ड ट्रेन भुसावळेहून सकाळचे सहावाजून २० मिनिटांनीं निघते ती, व बदनेराहून भुसावळेस येणारी मिक्स्डट्रेन बदनेराहून सकाळचे ८ वाजतां निघून भुसावळेस संध्याकाळचे ६ वाजून ५५ मिनिटांनीं पोंचत असे या दोनोही गाड्या बंद करण्यांत येतील.

मुंबईहून वानऱ्यास जाणारी जाइंट लोकल ट्रेन एथून संध्याकाळचे ६ वाजतां न निघतां ६ वाजून १० मिनिटांनीं निघेल व ती वानऱ्यास ६ वाजून ४५ मिनिटांनीं पोंचेल.

नागपुराहून भुसावळेस व भुसावळेहून नागपुरास जाणाऱ्या व येणाऱ्या मिक्स्ड ट्रेनांच्या संबधानें खामगाव, उमरावती व बर्धावऱ्हयाली स्टेट रेल्वे या रेल्वेवरील गाड्यांच्या वेळांतही फेरफार करण्यांत येईल.

आणखी दुसरे फेरफार बद्दल व सदरील फेरफार झाल्यामुळें जे कांहं फेरफार करण्यांत येतील त्याबद्दल जास्त माहिती पाहिजे असल्यास ती या रेल्वेचे ता० १ माहे मार्च सन १८७५ इसवी रोजीं प्रसिद्ध होणाऱ्या वेळापत्रकांत मिळेल. याखेरीज आणखी जास्त माहिती पाहिजे असल्यास ती खालीं सही करणाराकडे किंवा स्टेशनांवर मिळेल.

हेनरी कांडर,

जनरल ट्र्याफिक म्यानेजर.

मुंबई ता० १९ माहे जानेवारी सन १८७५ इसवी.

नोटिसा.

नोटिस—निरंजनसिंग वल्लद गुलाबसिंग रहाणार उमर तालुके अकोट यास खालीं सही करणार याजकडून नोटिस देण्यांत येते कीं, तुह्मी आह्मास सुकलाल मोतीलाल कलाल याचा रजिस्टर दस्तैवज रुपये दोनशांचर करारानें दिला त्या वेळेस तुह्मी सांगितलें कीं, असामी खात्रीची आहे, त्याणें कलालेचा मक्ता केला आहे आणि तो आमचा गुरू असल्याकारणानें त्याजवर फिर्याद करितां येत नाहीं वगैरे मजकूर सांगितल्यावरून आम्ही तुमचा भरवसा जाणून करारनामा लिहून दिला. नंतर कांहीं दिवसांनीं आह्मास पूर्णपणें समजून आलें कीं, इसममजकूर नादार आहे, त्याला १८००० रुपये कर्ज आहे असें कळल्यावरून आह्मी तुह्मात पांच सहा वेळां पत्रद्वारें व समक्षही जताविलें कीं; इसम मजकुराचा दस्तैवज परत घेऊन जाऊन आमचा करारनामा वापस द्यावा, पण त्याप्रमाणें तुह्मी केलें नाहीं. सबब ही नोटिस मुद्दाम दिली आहे तर ही पावल्यापासून आठ दिवसांचे आंत आमचा करारनामा वापस द्यावा व दस्तैवज घेऊन जावा. तसें न केल्यास व दस्तवज कायद्याबाहेर गेला तर त्याची जबाबदारी आमचेकडे नाहीं; आणि आह्मी जो करारनामा लिहून दिला आहे तो रद्द केला असे. ह्या नोटिशीचा खर्च तुह्मापासून भरून घेतला जाईल. कळावे. तारीख २७ माहे फेब्रुवारी सन १८७५ इ.

(सही) नारायण भीमराव रहाणार अकोले दस्तुर खुद्द.

नोटिस— शांति शिंपी राहणार बाळखेडे परगणे वाकद तालुके वाशिम यास सोनेशिंग जेल दरोगे वाशिम याजकडून नोटिस देण्यांत येते कीं आमची मातोश्री नामें रखमाबाई यांनीं आपणाकडे चांदीचे दागिने अमानत ठेविले होते व ते परत देते वेळीं तुह्मी चांदीचीं कडीं चार वजन तोळे ३६ हीं परत दिलीं नाहींत. [illegible] देतों ह्मणालां व आजवरही दिलीं नाहीं [illegible]काजी जहतराई हल्लीं मरण पावल्या आहेत व आजच्या दोन सुल्यांच्या सवडा- सबब तुह्मांत मुद्दाम हो[illegible]. हे तर नोटिस पावल्यापासून पंध्रा [illegible] सांत आमचे जिन्नत आमचे स्वाधीन करावे. याप्रमाणें न केल्यास तुह्मावर कायद्याप्रमाणें तजवीज केली जाईल. व तिचा खर्च आणि या नोटिशीचा खर्चही तुह्माला द्यावा लागेल. कळावें तारीख ३ माहे मार्च सन १८७५ इसवी.

(सही.) सोनेसिंग जेल दरोगा दस्तुर खुद्द.

नोटिस — राजश्री मनाजी वल्लद गणाजी भगत वाघ मौजे सिनखेड तालुके अकोले यास, महादाजी वल्लद रामजी गोळे वस्ती मौजे उगव याजकडून देण्यांत येते ऐसी जे तुमचेकडे आमचे रुपये होते तर तुह्मी आमचे येथें येऊन त्याचा समज काढिला ते वेळेस ९०० अक्षरी नऊ शें रुपयांचा ठराव झाला. त्यांत तुह्मी बोलले होते कीं, सन १२८३ फसलीचे दिपवाळीस ३०० रुपये देऊ त्यापैकीं १५० रुपये सदर्हू करारावर दिले व बाकी ७५० रुपये तुह्माकडून येणे राहिले आहेत ते अद्याप पावेतों आले नाहींत तर ही नोटिस पावल्यापासून आठ दिवसांत व्याज सुद्धां सर्व रुपये आणून द्यावे. याप्रमाणें सदर्हू मुदतींत न दिल्यास दिवाणी कोर्टांत फिर्याद करून रुपये वसूल करण्यांत येतील हें पक्कें समजावें. कळावें तारीख २६ माहे फेब्रुवारी सन १८७५ इसवी.

(सही) महादाजी वल्लद रामजी गोळे निशाणी खुद्द.

पत्रव्यवहार

या सदराखालील मजकूर पत्रकर्त्यांच्या मतास मिळूनच असतील असें समजूं नये

रा. रा. वऱ्हाडसमाचार कर्ते यांस:—

वि० वि० खालीं लिहिलेल्या च्यार ओळी आपले जगमान्य पत्रीं येत्या अंकीं प्रसिद्ध व्हाव्या अशी इच्छा आहे ती मेहरबानी करून पूर्ण करावी.

मौजे लोणी प्रगणे वरूड तालुके मोर्सी एथील कोंडवाड्यांत गुरें येतात तीं सोडते वेळीं कायद्याप्रमाणें दंड घेऊन मुक्त करितात. आणि या शिवाय दर इसमी एक आणा पावतीबद्दल जो पावती लिहितो त्याला देववितात. दंड व कर रोज २ आणे प्रमाणें खिलाई घेण्यास सरकारानींच ठराव केला आहे. परंतु पावतीबद्दल एक आणा घेण्याचा तो आमचे पाटील सरकारांना मंजूर करून काम चालविलें आहे. आतां आमचे नवीन सरकारानीं नवीन कायदा करून प्रसिद्धपणें अमलांत आणिला आहे. तर गरीब गुरिबांची दाद तरुण न नवीन झालेले बंड मोडेल [illegible]कार हितावह होईल नाहीं तर जेथें जेथें कोंडवाडा आहे तेथें तेथें हाच कायदा चालून पुंडाई मोडेल. याकरितां आमचे तालुक्याचे दयाळू [illegible] मनावर घेतील अशी आशा [illegible]. कारण कित्येक लोक तर ढळ[illegible] त परंतु आमचे नवीन सरकार[illegible] येतां पावतीचे च्यार पैसे घे[illegible] गुरें सोडीत नाहींत. गरीब अ[illegible] लोकांचा एक आणा बचत राहील [illegible] सरकारी वरिष्ठ अमलदार [illegible] र करतील अशी आशा आहे. [illegible]

फार झाला या करितां पुरें करतों. कळावे तारीख २२ माहे फेब्रुवारी सन १८७५ इसवी.

एक
सावगेकर

वासीम ता० २२ फेब्रुवारी सन १८७५ इसवी.

रे. रा. वऱ्हाडसमाचार कर्ते यांस.

वि. वि. मी याच्या पूर्वी दोन पत्रें पाठविलीं परंतु पावलीं किंवा नाहीं याचा संशय वाटतो. पावलीं असतीं तर आपण आपल्या सुंदर पत्रीं प्रसिद्ध केलीं असतीं.

कत्तलच्या रात्रीं येथें बरीच गम्मत होत असते ती अशी---

गावाच्या पूर्वेस नालशावलीचें मकाण आहे तेथें सर्व गावांतील स्वाऱ्या व तमासगीर लोक जमा होतात. तमासगीर गावगावचे येतात मनुष्यांचा जमाव २ हजारांचा असतो. सुमारें १० बजतां तेथील स्वारी निघते समागमें टेंभे सुमोरं ६०।७० असतात. ते चिरगुटाचे असतात व त्याचें वजन २।३ मणाचें असतें शिवाय मशाली व दिव्याचीं झाडें बरींच असतात तेणेंकरून मोठी मौज दिसते. स्वारी कधीं कधीं रुसत असते रुसली ह्मणजे गावाकडे येत नसती. गाव फिरून प्रातःकाळीं ५।६ वाजतां स्वारी जमावासह स्वस्थानास जाती. नाल साहेबाकरितां कांहीं इनाम असून देउळाच्या संस्थानांतूनही कांहीं मिळतें. अशी गम्मत वऱ्हाडांत नसेल. ताबुत ८।१० असतात व ते वर्णनीय नसतात.

या जिल्ह्यांतील मुळावा व पुसद येथील मास्तरांच्या जागा तारिख १ मार्च पासून रिकाम्या होणार कारण मुळावे येथील मास्तरास पेन्शन देणार व पुसद एथील शास्त्री बडतर्फ झाले. ह्मणून डे० इन्स्पेक्टर यांनीं बरेच लोकांस प्रमोशन मिळण्याची तजवीज करून मे० फिटझरल्ड साहेब डि० कमिशनर यांजकडे मंजुरातीकरितां पाठविली परंतु तें सर्व एकीकडेस राहून साहेब बहादुरानीं मुळाव्यास नवीनच मनुष्य नेमिला. आणि पुसदासही दुसरा मनुष्य नेमण्याविषयीं शिफारस झाली. परंतु ती शाळा मिडल क्लास असल्याकारणानें नामंजूर झाली असें समजतें. इन्स्पेक्टरानीं मास्तराच्या मेहेनतीप्रमाणें बढती देण्याची सोय केली होती. जिल्ह्यांत बरेच दिवसांत कोणास बढती मिळाली नव्हती असें समजून व मास्तरांची हाकाहाक ऐकून तजवीज के... परंतु व्यर्थ झाली. पुसद्च्या ... संबंधानें ... लोकांस बढती मिळाली. ... रिकाम्या होऊन साहेब बहा... वर नवीन मनुष्यच नेमतील ... मास्तरांनीं करावें तरी कसें? ...त करावयास उमेद तरी क... जर वरिष्ठ अधिकारी उत्तेजन ...शन देणार नाहींत तर मास्त... मेहेनतीनें काम होणार नाहीं ...दी गाडी जरी असली आणि ...नच मिळालें तर ती देखील ...लत नाहीं. याजकरितां पुढें नवीन जागा होतील त्या जागेवर ज्याचा हक्क असेल त्यांजला त्या मिळाल्या असतां बरें होईल.

देवपेठचे हेडमास्तरानीं पूर्वी नाइटक्लास सुरू केला होता ह्मणून इन्स्पेक्टर साहेबांनीं दरमहा १० रुपयांची मंजुरात आणविली आहे परंतु हेडमास्तराना नाइट क्लास मंजुरात येण्याचे पूर्वींच मोडला यांस इन्स्पेक्टर साहेबांनीं अभय दिलें होतें कीं आह्मी मंजुरात आणवितों. पण त्यांनीं कांहीं विचार न करितां क्लास मोडून टाकला जर त्यांच्यानें निभत नव्हता तर सुरूच करावयाचा नव्हता. हें पोरखेळासारखें झालें. आतां पहावें कोण नाइटक्लास काढील.

मे. इलियट साहेब इन्स्पेक्टर वऱ्हाड हे इकडे आले होते तेव्हां त्यांनीं इं. म. शाळेंत जाऊन परीक्षा घेतली व शाळेची स्थिति पाहून खुष झाले आणि शेरा दिला कीं ही वऱ्हाडांत चांगली शाळा आहे आणि शाळेस एक घड्याळ देण्याचें कबूल केलें व गरीब मुलांस कांहीं रुपये बक्षीस दिले.

गावांत रोगराई कांहीं नाहीं. थंडी कमी पडू लागली आहे, गावांतील रस्त्यांनीं धुरळा फार झालेला आहे. कमिटी कांहीं लक्ष देत नाहीं, गाव फारच मळीण झालेला आहे. व म्युनिसिपाल कमिटीचे सेक्रेटरी रा० बाळाजी नाईक दंडे यांस 'राजास दिवाळी माहीत नसती' त्या ह्मणीप्रमाणें झालें आहे. बरें असो कळावे ही विनंती.

एक
बातमीदार

वऱ्हाडसमाचार

मिती माघ बद्य ३० शके १७९६

बडोदा कमिशन.

बडोद्याकडील चौकशीकडे साऱ्या हिंदुस्थानचें पूर्ण लक्ष्य लागलें आहे असें दिसतें. व चौकशीमध्यें जे जे प्रकार उत्पन्न होतात त्यावरून मूळस्वरूपाच्या वेगळा भास होऊन लोक... ...ज सरकारां... कल्पना ... मल्हारराव निरप... तर परमेश्वर त्यांस संकटमुक्त करून लोकांच्या कल्पना खऱ्या करो. व उलाढालीचा अधिक प्रसंग करणाऱ्या दुर्जनांचीं तोंडें काळीं होवोत असें आह्मी इच्छितों.

सार्जंट बालंटैन साहेब फार खर्च करून विलायतेहून आणविले त्याप्रमाणें त्यांची हुशारी व विद्वत्ता मोठी आहे असें चालल्या चौकशींतील त्यांच्या पांडित्यावरून सर्वांचे स्पष्ट नजरेस आलें. ते साक्षीदारांची फेर तपासणी करितात तेव्हां सामान्य प्रतीच्या लोकांविषयीं तर राहो पण मोठमोठाल्यांचेही टाके ढिले होतात. आमचें पत्र फार लहान ह्मणून चौकशींतील सवाल जबाब त्यांत घालण्यास सवड नाहीं; पण ज्यांनीं ज्यांनीं कर्नल फेर माजी रेसिडेंट, डा० सिवार्ड, अमीनाबी, यांच्या साक्षीच्या प्रसगीं बालंटैन साहेबांनीं केलेल्या सवालांचीं उत्तरें वाचलीं असतील त्यांची त्यांचीं बालंबाल खात्री झाली असेल कीं, बालंटैन साहेब मोठे विद्वान् व फार चतूर आहेत. त्यामुळें साक्षीदारांच्या सांगण्यांत बरेच फरक पडून त्यांची बरीच फे फे झाली आहे. कर्नल फेरसारख्यांची अशी दशा व्हावी याचें कारण प्रश्न करणारा जबरदस्त व मुकद्दम्याचा दुर्बळपणा हेंच दिसतें. डाक्टराच्या साक्षींत देखील त्यांच्या वैद्यक कसबांत बालंटैन साहेबांनीं असे मुद्देशीर प्रश्न केले आहेत कीं, त्यांचीं कित्येक उत्तरें आह्मास ठाऊक नाहीं. माहित नाहीं, अशीं गैरसमजाचीं मिळालीं आहेत. यावरून कदाचित् परिणाम चांगला होईल असें लोक ह्मणतात.

फिर्यादीतर्फेचा पुरावा अजून संपला नाहीं. तरी या आठवड्यांत कर्नल फेर, डा० सिवर्ड, डा० ग्रे, पेद्रु बटलर, रावजी हवालदार वगैरेच्या साक्षी झाल्या त्या बऱ्याच महत्वाच्या आहेत. कर्नल फेर साहेब ह्मणतात कीं, शरबतांतून आपणास विष पाजलें गेलें; परंतु त्याचा प्रवर्तक कोण याविषयीं त्यांचें कांहीं सांगणें नाहीं. शरबतांत सोमल पुष्कळ होता असें सिवार्ड साहेब ह्मणतात, मागाहून थोडा होता ह्मणतात, कर्नल फेर ह्मणतात कीं त्यांत ताम्रधातु होती असें रुचीवरून समजलें. मुंबईचे डाक्टर त्यांत तांम्र नव्हतें असें ह्मणतात. हिऱ्याचा कीस होता असें दोघा तिघांच्या साक्षींत निष्पन्न झालें आहे व डाक्टर ह्मणतात कीं हिऱ्याचा कीस कितीही पोटांत गेला तरी त्यापासून कांहीं वाईट परिणाम व्हावयाचा नाहीं.

रेसिडेन्सींतील रावजी हवलदार व नरसू जमादार हे दोन इसम ह्मणतात कीं आम्ही गायकवाडाकडे हमेशा जात असू. व एके दिवशीं गायकवाडांनीं पेद्रु बटलराजवळ एक पुडी दिली व तींत विष आहे आणि तें साहेबाच्या अन्नांत घाल असें त्याला सांगितलें. तसेंच आह्मा जवळ दोन वेळां विष दिलें व ते नवें... ...तात घात रखेसरावजीनें फेर साहेबा... ...आह्मास लाखलाख रुपये देऊ केले होते. आतां या साक्षीवर किती भरवसा ठेवावा हें दुसरें प्रश्नांतरावरून पाहिलें पाहिजे. पेद्रूची जबानी झाली तींत त्यानें स्पष्ट सांगितलें आहे कीं मी कधींही गायकवाडाकडे गेलो नाहीं. व पुडीविषयीं मला कांहीं एक ठाऊक नाहीं.

दुसरी एक गोष्ट कर्नल फेर यांच्या साक्षींत निघाली आहे कीं ते नाठाळ स्वभावाचे आहेत, सिंध प्रांताकडेही त्यांवर कांहीं प्रसंग आला होता व सरकारानें अशा कामास ते अयोग्य ह्मणून त्यांनां काढून टाकिलें. गायकवाडांचें व त्यांचेंही अगदी पटलें नाहीं, व गायकवाडांनीं त्यांनां बडोदा रेसिडेंटच्या जागेवरून काढून टाकावे अशा आग्रहाचा हिंदुस्थान सरकारास तारीख २ माहे नोवेंबर सन १८७४ इसवी रोजीं खलीता पाठविला होता व त्याच महिन्याचें २५ वे तारखेस त्यांनां सरकारांतून उत्तरही आलें कीं कर्नल फेर यांस आह्मी काढून सर लुई पेली यांस नेमिलें आहे. यावरूनही एक अनुमान निघतें कीं दुसरे तारखेला जें पत्र लिहिलें त्याचा जबाब अनुकूळ किंवा प्रतिकूळ कसा काय येतो त्याची वाट योग्य मुदत पर्यंत पाहिल्याशिवाय व जबाब प्रतिकूळ आल्याशिवाय गायकवाडांनीं एकदम पत्र लिहिल्यापासून ७ दिवसांत हिंदुस्थान सरकारचा कसलाही जबाब मिळण्यापूर्वी कर्नेल फेर यांस विष देऊन ठार मारणें संभवत नाहीं असें ह्मणतात. मग आणखी पुरावा कसा काय होतो तो पहावा.

बातम्या मिळविण्याविषयीं गायकवाड पैसे देत होते असेंही अजून कोणी सांगितल्याचें आढळत नाहीं कोणाला लग्नाकरितां पैसे दिले, कोणाची बायको बाळंत होण्याकरितां पैसे दिले. कोणी बातम्या सांगितल्या नाहींत व कोणी आमच्याकडून कांहीं होणार नाहीं असेंही सांगितलें आहे. तसेंच रेसिडेंसींतील नोकरांनां गायकवाडींतून पैसे मिळण्याची पूर्वापार वहिवाट आहे असेंही साक्षी पुराव्यांत निघालें आहे.

याप्रमाणें या आठवड्यांत हकीकत आहे आतां पुढें काय होतें पाहू.

अकोला पोलिसपट्टी.

आह्मास लिहिण्यास संतोष वाटतो कीं सालमजकुरीं एक रुपया शेकड्याचा दर कमिशनर साहेबांचे ठरावाप्रमाणें अमलांत आला नाहीं तरी येथील डिपुटी कमिशनर क्या० बुलक साहेबानीं फार विच्यार करून दयाळुपणानें बहुत लोकांवरील अधिक असलेली पट्टी कमी केली. व तीन रुपये शेकड्याचा आजपर्यंत ठराव होता तो या वर्षीं दोन रुपयांचा केला. ही गोष्ट वर्णन करण्याजोगी आहे. आतां शहराचे मानानें येथें म्युनिसिपल खर्चास पैसे फार पाहिजेत हें खरें आहे पण त्याकरितां लोकांच्या देण्याच्या योग्यतेहून अधिक ... प्रशस्त होय. व असें होण्यापेक्षां म्युनिसिप्यालिटी बंद व्हावी हें बरें असें त्यांनीं बोलून दाखविलें. मुळापासून आम्ही पहातों कीं, अकोल्यास व्यापार नाहीं तरी पांच चार वर्षांमागें त्याला जी स्थिति होती तीही आतां राहिली नाहीं याबद्दल फार वाईट वाटतें. क्या० हडलस्टन साहेब येथें डिपुटी कमिशनर होते व मे० दस्तुर बहिमनजी साहेब म्युनिसिप्यालिटीचे व्हाइस प्रेसिडेंट होते, तेव्हां त्यांनीं बहुत व्यापारी लोकांस उत्तेजन देऊन त्यांजकडून येथें दुकानें बांधविलीं, सरकारांतूनही नव्या तऱ्हेचीं दुकानें बांधवून लोकांस विकत दिलीं व कापसाचा छोटेखानी तग केला त्यामुळें येथें मुंबईचे भाटे वगैरे आले होते व एक साल एकेक व्यापाऱ्यानें साडेतीन तीनशे रुपये अशी आठ व्यापाऱ्यां-

र्मी २८०० रुपये पट्टी बिनतक्रार दिली होती. व त्या सालीं एकंदर उत्पन्न ७ हजारावर झालें होतें. पण तेवढेंच काय तें आरंभाचें व शेवटचें वर्ष ह्मणावयाचें कारण पुढल्याच सालापासून व्यापार चालेनासा झाला व कापसाचा तग मोडला. अस्तु. ज्या व्यापाऱ्यांनीं साडे तीन तीनशें रुपये पट्टी खुशीनें दिली त्यालाच गुदस्त सालीं १०० रुपये पट्टीकरितां आपले जिन्नस जप्त करून विकवावे लागले ही गोष्ट व्यापाराच्या भरभराटीनें; किंवा लोकांच्या लबाडीनें झाली असेल काय? छी! तसें कोणी ह्मणणार नाहीं. व्यापाऱ्याला इतर सर्व वस्तूंपेक्षां अब्रूला अधिक जपावें लागतें कारण त्यांच्या व्यवहाररूप इमारतीचा तो बळकट पाया आहे. ह्मणून त्यांनीं आपलें सामान सुमान केवळ लाच्यारीं करितांच सरकारांत जाऊं दिलें व त्यांवर त्या सालीं पोलिसपट्टी अधिक बसली असें आतां सहाजीक दिसून येतें. या वर्षीं बुलक साहेबानीं किल्येकांचें हिशेब पाहून त्यांना पट्टीचा आकार कळविला तो त्यांनीं मोठ्या संतोषानें मान्य केला. व तो किती सहल आणि उत्तम झाला हें आमचे वाचकांस कळण्याकरितां गुदस्तांचे ५० रुपयांच्यावरचे आकाराचे गृहस्थांची नावें व त्यांवर चालू सालीं ठरलेला आकार आम्ही खालीं लिहितो त्यावरून स्पष्ट समजेल.

नाव	गुदस्त पट्टी.	साल मजकूर.
रा. भगुलाल अगरवाले	२००	८२
मि० कादरभाई	१२५	८४
मेसर्स बमनजी उकडजी	१२५	५०
रा. गुलाबराय गोविंदराम	१००	५०
,, गंगाधर जोरावरमल	१००	५०
मि. सिग साहेब चामडेवाले	१००	१००
रा. देवराय विनायक वकील	१००	१००
,, पांडुरंग गोविंद वकील	१००	१००
[illegible] अबदूल हुसेन बोहरी	९०	५५
[illegible] मुकुंदलाल न्हनामल	७५	५०
[illegible] बनशीलाल मुकुंदलाल	७५	५०
,, चतुरसा कलाल	७५	४४
,, सिताराम दलाल	७०	४७
,, बालाजी सदाशिव बुटी	७०	५०
,, सुकदेव हरजीलाल	६०	६०
,, बदरूदीन जाफरजी	६०	३५
,, केशव यादव वकील	६०	५०
,, आबाजी खंडेराव वकील	६०	५०
,, रघुनाथ प्रताप	५०	४४
,, श्रीराम शालिग्राम	५०	३२
मि. बिलदखा	५०	०
,, सिलिमानखा	५०	३०
,, महमद हशम	५०	२५
रा. माधव विष्णु वकील	५०	२४

हा आकार दोन रुपये दराप्रमाणें आहे आणि पुढील सालीं एक रुपया दर होणार आहे तेव्हां कर देणें याहून सुलभ होईल यांत संशय नाहीं.

नेपाळ देश

नेपाळ हेंच काय तें खरोखर स्वतंत्र असें संस्थान हिंदुस्थानांत आतां बाकी उरलें आहे. एथील राज्यकर्ते लोक गुर्खे; हे ब्राह्मण धर्मी असून जातीचे हिंदु आहेत; बाकी बहुतेक लोक बौध्ध धर्मी असून जातीनें तिबेटी किंवा चिनई लोकांच्या वर्गांत मोडणारे आहेत. हा देश हिमालयाच्या पाहाडांत आहे हें बहुतेकांस माहित असेलच.

या देशांत अद्यापि रस्ते वगैर असावे तसे झालेले नाहींत. तेथें धातु वगैरे खनिज पदार्थ सांपडण्यासारखे आहेत, परंतु कोणी अद्यापि शोध लाविला नाहीं लोकांच्या निर्वाहापुरतें लोखंड व शिसें देशांत सापडतें, आणि तांबें थोडेंसें बाहेरही जातें. लोकांचें उपजीवन मुख्यत्वेंकरून शेतकीवर चालतें. देश डोंगराळ असल्यामुळें जमीन मोठी सुपीक आहे असें नाहीं तथापि हवा उत्तम आहे आणि शेतकी चांगली होते. एकाच जमिनींत वर्षामध्यें दोन तीन पिकें उत्पन्न करण्याची युक्ती लोकांस समजते. पाणथळ जमिनींत थंडीच्या दिवसांत गहूं होतो. आणि उन्हाळ्यांत एका जातीचें भात व उडीद पिकतात. सुक्या जमिनींत मोहरी, मुळे, बटाटीं, भुईमूग, पिकतात. उत्तम जमिनींत भात, गहूं लसूण, हीं पिकतात. सर्व धान्यांमध्यें भाताचें पीक मोठें आहे. गहूंही पुष्कळ पिकतात. गव्हांचें एक मद्य करितात त्याचा खप नेपाळी लोकांत फार होतो. याशिवाय बटाटीं, हळद आलें, ऊंस हेही पिकतात.

नेपाळ देशांत कारागिरीचे जिन्नस फारसे होत नाहींत. मात्र पितळेचीं भांडीं लोखंडाचीं आयदणें, सोन्या रुप्याचे दागिनें होतात. कापसाचें एका प्रकारचें जाडें कापड देशांत विणतात त्यास चुंगा ह्मणतात. तेथें व्यापार व कारागिरीचीं कामें करणारे ह्मटले ह्मणजे नेवार जातीचे लोक हेच आहेत. गूर्खे लोकांनीं तो देश घेण्य पूर्वीं ह्याच लोकांची सत्ता होती आणि अजूनही ते पुष्कळ आहेत. कांहीं काश्मिरी लोक खटमांडु येथें राहून विलायती वगैरे माल हिंदुस्थानांतून नेऊन तो तिबेटांत पाठवितात. हा माल बहुधा वस्त्रें, लोखंडी सामान, साखर तंबाखू, मसाले. कागद, छत्र्या, वगैरे असतो. तसाच तिबेटांतून घोडे, मेंढे, सोनें, रुपें, मध वगैरे येतो. व्यापारास अडचणी बहुत आहेत. पुष्कळ जिनसांचे सरकारानें मक्ते दिलेले आहेत. देवी काढण्याचाही मक्ता आहे. इंग्लिश मुलखांतून नेपाळांत माल जातो त्यावर शेंकडा बारा चवदा टक्के दस्तुरी पडते, आणि नेपाळांतून तिबेटांत जातो त्यावर पांच टक्के पडते. या अडचणी दूर करण्याविषयीं इंग्रज सरकारांतून अद्यापि कांहीं उद्योग झाल्याचें दिसत नाहीं.

न्यायखात्यांत सर जंग बहादुर यांणीं कांहीं सुधारणा केली आहे तरी आणखी पुष्कळ करण्यासारखी आहे. पूर्वीं गुन्हेगाराचे नाक कान वगैरे कापण्याची चाल होती, परंतु सर जंग साहेबांनीं ती बंद केली.

फौजदारी खटल्यांत फिर्यादीनें आरोपाचा पुरावा करण्याबद्दल आरोपितास आपला निर्दोषपणा शाबीत करावा लागतो. नेपाळांत बायकांस कोणत्याही गुन्ह्यासाठीं फांशी द्यावयाचें नाहीं असा कायदा आहे. या गोष्टींत युरोपियन लोकांपेक्षांही नेपाळी लोकांचा कायदा अधिक दयेचा व माणुसपणाचा आहे असें ह्मटलें पाहिजे. ह्या स्तुत्य चालीबरोबर बायकांस गुलाम करून विकण्याचा निंद्य प्रकारही त्या देशांत चालू आहे. भर बाजारांत त्यांस विकतात. किंमत १५० किंवा २०० येतें. दासीस त्यांचे धनी क्रूरपणानें न वागवितां चांगल्या प्रकारें वागवितात हें खरें तरी ही चाल मोठी लाजिरवाणी असून लौकर बंद व्हावी हें अवश्य आहे. देशाची जमाबंदी सुमारें एक कोटि रुपये आहे. ती बहुतेक जमिनिच्या साऱ्यापासून उत्पन्न होते. प्रतिवर्षीं कांहीं संचय करीत असतात त्या देशांत एकादी ब्यांक असती तर या वार्षिक शिलकांचें व्याज जमून मोठी रक्कम झाली असती, परंतु तशी ब्यांक अद्याप झाली नाहीं. द्रव्य जमिनींत पुरून ठेवण्याची चाल थोड्या दिवसांपर्यंत होती. देशांत सरकारी शाळा वगैरे नाहींत असें दिसतें. घरोघर आईबाप किंवा पुरोहित शिकवील ती काय ती मुलास विद्या.

सु. प.

वऱ्हाड

विष्णु भिकाजी जळगावचा रजिस्टर कारकून यास २ हजार रुपये दंड झालेला वसूल करण्याकरितां वारंट गेले असतां त्याच्या जिनगीची सर्व लांबवालांबव झाली व कांहींच पैसा वसूल झाला नाहीं. या मनुष्यानें अजमासें ५।१० हजार रुपये कमावले होते असें ह्मणतात. मे. दस्तुर बहिमनजी साहेब यांचे कोर्टांतून वारंट गेलें व तें लिहिण्याच्या आणि जाण्याच्या दरम्यान ३ दिवसांचा अवकाश झाला. व त्यामुळें दंड वसूल झाला नाहीं असें समजून त्या कोर्टाचे शिरस्तेदार रा. कृष्णाजी अनंत यांस ३५ रुपये पगार होता तो ३० रुपये केला असें समजतें.

खामगाव स्माल काज कोर्टावर नेमणूक व्हावयाची ती हिंदुस्थान सरकाराकडे लिहून गेली आहे असें ह्मणतात-

---

शिगावास आनररी माजिस्त्रेट नेमलेले रा. रा. अच्युतराव पुरुषोत्तम यांनीं गेल्या बुधवारीं आपलें कोर्टाचें काम सुरू केलें.

रा. रा. पुरुषोत्तम नारायण एक्स्ट्रा असिस्टंट कमिशनर, माधवराव हरी सहस्त्रबुद्धे [illegible] आफ धि कोर्ट डिपुटी कमिशनर उमरावती, व रा. रा. श्रीराम भिकाजी जटार डिपुटी इन्स्पेक्टर हे कालच्या व आजच्या दोन सुट्यांच्या सवडीनें येथें आले आहेत

अकोल्यास रा. रा. देवराय विनायक वकील यांच्या घरीं लग्न झालें त्या प्रसंगीं दोन वेळां त्यांनीं साहेब लोकांस समारंभास बोलाविलें होतें व एक वेळ त्यांना मेजवानी दिली. त्या वेळीं डिपुटी कमिशनर, असिस्टंट कमिशनर, डाक्टर, इंजिनियर हे असून मे० दस्तुर बहिमनजी साहेबही होते.

क्या. फिटझरल्ड साहेब वाशिमचे डिपुटी कमिशनर ५ वे तारखेपासून तीन महिन्यांचे रजेवर जाणार व त्यांचे जाग्यावर मे. दस्तुर बहिमनजी साहेब जाणार.

मि. डेविस साहेब अकोल्याचे ट्रेझरी आफिसर रजेवर जात नाहींत असें समजतें.

क्या. ग्रांट साहेब रजिस्टर खात्याचे इन्स्पेक्टर जनरल खामगावाकडे गेले आहेत.

अकोला पोस्ट आफिसांतून जाहिरात प्रसिद्ध झाली आहे कीं, आगगाडीच्या वेळांत बदल झाल्यामुळें आतां डिलिव्हरी दोन वेळां होत जाईल. व पाकिटें बंद करण्यांत येतील त्या वेळा येणेंप्रमाणें—

उमरावती नागपुराकडे जाणारी डाक सकाळीं ११ वाजतां बंद होईल.

मुंबईकडील संध्याकाळीं पांच वाजतां.

वाशिम, हिंगोली, पातुर, अकोटकडील दुपारीं १२॥ वाजतां.

उमरावती— हल्लीं उष्णता बरीच भासूं लागली आहे. या उष्ण काळांत येथें दर वर्षापेक्षां जास्त पाण्याचा तुटवडा होईल असें ह्मणतात.

चांदूर तालुक्याचे तहशिलदार मे० वामन नारायण हे एप्रिलचे १५ वे तारखेपासून दीड महिन्याचे रजेवर जाणार आहेत व त्यांचें काम पहाण्यास उमरावती येथील डे. क्लार्क आफ धि कोर्ट रा. रा. गिरराव रामचंद्र यांची नमणूक होणार आहे असें कळतें.

रा. रा. नागो राव जयकृष्ण अ. का. क. यांनीं प्रकृतीस चैन नसल्या कारणानें तीन आठवड्यांची रजा घेतली आहे.

प्र. सि.

वर्तमानसार

मि. ग्रांटडफ साहेब पुण्याकडून सातारामार्गें महाबळेश्वरास गेले.

होळकर बुधवारीं कलकत्त्याहून परत निघाले.

पंडित दयानंद सरस्वती पुन्हा मुंबईस आले. व व्याख्यानें देत आहेत.

गायकवाड सरकारची मोत्याची चादर वियेना एथील प्रदर्शनाकरितां विलायतेस गेली होती ती परत आली.

मद्रासेस गेल्या शनिवारीं कलाकौशल्याचें प्रदर्शन सुरू झालें.

कलकत्ता हायकोर्टांतील जडज जस्टिस केंप यांची नोकरी ४२ वर्षें झाली.

मुंबईस पार्शी जातीच्या २० वर्षांच्या तरुण स्त्रीनें कुंटुंब कलहास त्रासून विष खाऊन जीव दिला.

संताल लोकांमध्यें पुन्हा गडबड होण्याचा रंग दिसतो.

भावनगरास ता[illegible] आफिस झालें.

झांशी येथील २४ [illegible] णींतील एका मनुष्यानें [illegible] रिष्ठ नेटिव अधिकाऱ्या[illegible] यमसदनास पाठविलें. [illegible] रण त्यानें सांगितलें आहे कीं, [illegible] काराने त्यास कांहीं [illegible]

मेवाडच्या महाराजांच्या बायकांनीं नुकताच आपल्या भ्रताराबरोबर सता जाण्याचा प्रयत्न केला होता.

विजयानगरचे महाराजांनीं मऱ्हास शहरांत कारंजें बांधण्याकरितां १०८६३ रुपये बक्षीस दिले.

अमेरिकेंत एक सिद्दी दारूच्या ऐवजीं राकआईल पिऊन निर्वाह करणारा उत्पन्न झाला आहे. त्या लोकांस आतां कोणताच पदार्थ वर्ज राहिला नाहीं.

मुंबईच्या सेक्रेटरीच्या हपिसांतील पोलिटिकल खात्यांतील एका क्लार्कानें बडोद्याच्या संबंधाची कांहीं बातमी बाहेर फोडिली ह्मणून त्या क्लार्कास कैद करून घराची झडा बगैर घेतला. याचें नांव मि. ए. परेरा व हुद्दा असि. सुपरिंटेंडट आहे. हल्लीं त्यास सोडून दिला असेंही समजतें ही बडोद्याची खटपट किती लांब जाणार?

दत्तक घेण्याची रीत केवळ हिंदुस्थानांतच आहे असें कित्येकांचें ह्मणणें आहे, पण खरा प्रकार तसा नसून इतर सर्व देशांत ती रीत सुरू आहेच. इंग्लंड, फ्रान्स वगैरे देशांत दत्तकाविषयीं कायद्यांत लेख असून हल्लीं ती रीत चालू आहे.

विलायतचे माजी मुख्य प्रधान मि. ग्लाडस्टन यांचे एक चिरंजीव कलकत्याच्या एका व्यापारी मंडळीचे भागीदार झाले असें कळतें.

विलायतेंतील ईस्ट इंडिया असोशिएशन सभेकडून स्टेट सेक्रेटरी यांस नुकताच एक अर्ज गेला असून त्यांत त्यांनीं असें कळविलें होतें कीं, हिंदुस्थानांतील इंजनेर खात्यांतील मोठाल्या जागा नेटिवांस मिळण्यास दिवसें दिवस फार अडचणी होत चालल्या हें चांगलें नाहीं. त्यावर अर्जदारांस असा जबाब मिळाला कीं, हिंदुस्थानांत जागोजाग इंजनियरिंग कालेजें स्थापन केलेलीं असून त्यांत सर्व प्रतीच्या हुद्यांच्या जाग्यास लागणाऱ्या विद्येचा अभ्यास करविला जातो. त्या कालेजांत शिकून नेटिव लोक नेहमी पास होत आहेत व पास होण्याची रीत चालू आहे, व त्या खात्यांत बहुदतीच्या जागा देणें त्या केवळ हुशारीवर देण्याची रीत सुरू आहे.— हा जबाब-खऱ्यापासून फार दूर आहे असें आह्मास वाटतें, पण त्याचीं कारणें देण्यास आज आह्मास सवड नाहीं.

रेवाचे महाराज यांणीं हिंदुस्थान सरकारास असें लिहिलें आहे कीं, आपले हयातीपर्यंत व पुढें आपले पश्चात् जो आपले गादीवर बसेल तो मोठा होईपर्यंत आमचे राज्याचा राज्यकारभार आपण पहावा.

पारिसचे म्युनिसिप्यालिटीस एकंदर ८,८०,००,००० रुपये कर्ज पाहिजे होतें व तें देण्याबद्दल [illegible] दर रोज निघणारे वर्तमानपत्रांत जाहिरात होती. हल्लीं [illegible] या म्युनिसिप्यालिटीस [illegible]हिजे होतें त्याच्या बेचाली [illegible]क कर्ज देण्याबद्दल लो[illegible] आहेत; असें कलकत्या[illegible] लिहिलें आहे.

[illegible]ी कापड विकण्याकरितां [illegible]न झाली असून त्यांनीं [illegible] माल विकण्याबद्दल दुकानहो स्थापन केलें आहे व तें बरेंच दिवस चाललें आहे हें वाचकांस माहित असेलच या मंडळीची सभा मागच्या आदितवारीं आंग्र्याच्या वाड्यांत भरली होती त्यावेळीं दुकानांत किती विक्री झाली व हल्लीं शिलक काय आहे याबद्दल रिपोर्ट वाचला व प्रत्येक १० रुपयांचे भागीदारास सात सात आणे याप्रमाणें नफा झाला असें सांगितल्यानंतर सभा बरखास झाली.

बंगाल इलाख्यांत अजमासे २३ नेटिवांस जिल्हे जज्जाच्या व आणखी दुसऱ्या कांहीं जज्जांच्या जागा नवीन करून द्याव्यात असा सरकारचा विचार असल्याविषयीं हलक्या प्रतीचे सनदी नोकर लोकांत गप निघाली आहे खरें काय असेल तें असो. परतु मुंबई ग्याझिटकर्ते मोठ्या विचारांत पडले असून ते असें ह्मणतात कीं सदरीं सांगितलेल्या २३ जज्जांच्या जागा करण्याजोगे २३ नेटिव लोक सांपडतील किंवा नाहीं याचीच भ्रांती आहे.

आमच्या समजण्यांत असें आलें आहे कीं मुंबई येथें अजमिराहून एक ज्योतिषी आला असून त्यानें आपल्या बराबर एक ज्योतिषाचा मोठा ग्रंथ आणला आहे. ग्रंथाची संख्या ९००००० असून त्यांत कुंडल्या १४०००० आहेत. या कुंडल्यांच्या संख्येच्या बाहेर कोणत्य ही मनुष्याची कुंडली नाहीं असें त्याचें ह्मणणें आहे. ग्रंथाचा मालक ग्रंथ पाहूं देण्यास १० रुपये फी घेतो. ग्रंथ पाहूं इच्छिणारे मनुष्याच्या कुंडलीस ग्रंथांतील कुडली मिळाली ह्मणजे त्या कुंडलीखालीं लिहिलेली फलश्रुति वाचून पहावी ह्मणजे मनुष्याच्या आयुःक्रमांतील भूत, भविष्य व वर्तमान समजतें. ने. ओ.

बडोदें एथें महाराज शिंदे व जयपूर यांजकडे कोणी गेल्यास शिक्षा होईल असा जाहिरनामा लागला आहे.

मुंबईचा एक बारिस्टर दरमहा १००० रुपये पगार पतकरून बडोदा कामिशनांत पायोनियर पत्राचा रिपोर्टर ह्मणून काम करीत आहे. अ. द.

मद्रास इलाख्यांतील फौजेंतील कामावर असलेल्या लोकांपेक्षां पेन्शनर लोकाची संख्या तीन हजार अधिक आहे. आणि यांत कित्तीएक काम करण्यासारखे आहेत. या लोकांस शिपायाच्या वगैरे साधारण कामाबर लावावे असें मद्रासमेल कर्ते सुचवितात.

इंग्रजी पत्रांची सरकारास सूचना. अमृतबाजार पत्रिका व दुसऱ्या एतद्देशीय वर्तमानपत्रांत बडोद्याच्या संबंधानें सत्य व स्पष्ट सूचनापर लेख येतात. त्यांजबद्दल तीं पत्रें बंद करून त्यांच्या कर्त्यांस चांगली भीति वाटण्यासारखी शिक्षा करावी असें ईस्टर्न क्रानिकल वगैरे इंग्रजी वर्तमानपत्रें सरकारास सूचवितात.

बंगालच्या दुष्काळाबद्दलचे सरकारचे रिपोर्ट प्रसिद्ध झाले व त्याजवरून सरासरी साडे सहा कोटि रुपये खर्च झाला असें कलकत्त्याच्या तारेवरून कळतें.

चमत्कारिक प्रकार—लखनी व सीतापुर यांजमध्यें अलीकडे डाका फार लुटून जाऊं लागल्या याजमुळें त्या प्रदेशांत डांकेबरोबर एक पिस्तूल व तरवार घेतलेला कान्स्टेबल राहील असा बंदोबस्त केला आहे असें लखनी टैम्सवरून कळतें. इं. प्र.

वऱ्हाडचा इतिहास

(मागील अंकावरून पुढें चालू.)

सर एच रसेल हैदराबादचे रेसिडेंट यांचे रिपोर्टवरून समजतें कीं सन १८२० सालीं वऱ्हाडांत फौज २६००० होती. अशी अफाट फौज बिनमोजबी असणें हेंच देशाच्या अव्यवस्थेचें व राजाला विच्यारदृष्टि नसण्याचें चिन्ह होय. त्यच रिपोर्टांत आणखी असें लिहिलें आहे कीं निजमाच्या साऱ्या मुलखांत वऱ्हाडप्रांत हा स्वाभावीक साधनानींच उत्तम पिकाऊ असा आहे परंतु पेंढारी, नाईक व भील यांच्या जुलमानें, लुटीनें व हाणामारीनें तो अगदी गांजून गेला आहे. इतका कीं सन १८०३ सालीं लढाया संपल्या नंतर याच्या वसुली बेरजेचा जो अजमास होता त्याच्या निमेनेंही वसूल होईना अशी या देशाला निकृष्टदशा आली. जनरल वेलस्ली यांनीं सन १८०४ इसवी मध्येंच असें भविष्य लिहून ठेविलें होतें कीं वऱ्हाडच्या सुभेदाराकडून सक्तीनें फौजेची अव्यवस्था मोडविली नाहीं तर पुढील दहा सालें जास्ती वसूल होण्याचा राहो पण मागील दहा साला इतकाही होणार नाहीं. तसेंच दक्षिण देशांत एकदम लढायी बंद झाल्या नंतर मुलकाची बिघडाबिघड व अव्यवस्था होणें हें अगदी साहजीक आहे असें ही या देशाच्या स्थितीवरून त्यांनीं लिहून कळविलें होतें. फौजेच्या मोठ्या समुदायाला फाटा दिला, मग त्यांच्या वेगवेगळ्या टोळ्या होऊन त्या लुटीच्या कामास सज्जन झाल्या. व पोलिस फारच अशक्त त्यामुळें त्यांस धमकावणारा कोणी नाहीं असें झालें. आणि इंग्लिश सरकारानें पेशव्यांचें राज्य घेतल्यानें तिकडील गडबड मोडून सारें बंडखोर व लुटारू लोक नेटिव राज्यांतून शिरले व येथेच्छ धुमाळी करू लागले.

सर रसेल साहेब लिहितात कीं, निजाम आपल्या सर्व प्रजेचा हक्कदार राजा आहे असें सर्वत्र मानलें गेलें आहे व हें तत्व मोगल बादशहांनीं पूर्वींपासून लोकांच्या मनांत उपतिष्ठविलें होतें; परंतु वऱ्हाडांत लोकांची तशी निष्ठा या प्रसंगीं राहिली नव्हती असें दिसतें. कारण वऱ्हाड प्रांतांत या काळीं सर्व गोंधळ होऊन गेला होता. वसुलाचा सर्व पैसा मक्तेदाराकडे लावून दिला होता. व ते दरठरोती वगैरे कांहींएक न पहातां शेतकरी लोकांचीं पिकें, माल, गुरें वगैरे सर्व धेऊन त्यांस पिळून निघेल तितका पैसा काढित असत. सन १८३१ इसवीच्या सुमारास राजा बिसनचंद या नावाचा एक मक्तेदार होता. त्यानें तळवऱ्हाडांतल्या बहुतेक भागाचा मामला केला होता पण लोकांशी तो फार दुष्ट रीतीनें वागला ह्मणून त्याचें नाव अजून निघालें तर कुणबी लोकांचीं तोंडें उतरतात व त्याविषयीं लोकांत अशी प्रसिद्धी आहे कीं, सकाळीं त्याचें नाव जो घेईल त्याला तो दिवस सुखाचा जाणार नाहीं. याप्रमाणें मक्तेदाराचा प्रकार असून गावागावाचे बखेडे पुष्कळच होते. ते असे — देशमुख लोक आपले वंशपरंपरेच्या वगैरे हक्काकरितां उठले. इजारेदार जुलूम जबरदस्तीनें जेवढें लोकांपासून घेववेल तेवढें घेऊं लागले. व शहरांतून मुसलमान आणि रजपूत लोक यांचे तंटे लागले. त्यामुळें आपआपसांत लढाया होत व बरेच जिवांचा आणि अगणीत मालमत्तेचा नाश होई. अकोट गावीं उभ्या रस्त्यावर अशा प्रकारची लढायी कित्येक दिवस चालली होती व बाहेर गावाहून दोन्ही पक्षास बहुत लोक येऊन मिळाले होते. मलकापुरासही असा प्रकार झाला होता व एके प्रसंगीं जय पावलेल्या हिंदु लोकांनीं सारा मलकापुर गाव लुटून फस्त केला होता.

सदरीं लिहिल्याप्रमाणें मलकापुरच्या दंग्याची गोष्ट तर अगदी अलिकडे इंग्रजी अमलापूर्वीं ४ वर्षे ह्मणजे सन १८४९ सालीं झाली आहे. तिजवरून इंग्रजी अमलापूर्वीं या देशाची स्थिति कशी होती तें कळून येतें. सुमार १२ वर्षांपूर्वीं मलकापुराजवळील दताळेगावच्या रजपुतानें पिंपळगावच्या जत्रेंत एका मुसलमानाचा कांहीं अपमान केला त्यावरून त्या मुसलमानानें त्या रजपुताला गोळी घालून ठार मारलें. तो राग रजपुत लोकांनीं मनांत ठेऊन १२ वर्षांनीं मलकापुरच्या मुसलमानांचा सूड घेतला. ह्मणजे दताळेकर लालशिंग रजपुत यानें ही गोष्ट सर्व जातभाईंस कळवून मुसलमानाविरुद्ध लढण्याकरितां ३००० हिंदु जमविले. नांदेडाकडून ५०० शीक लोक आले हे शीक लोक मोठे बळकट व दुराग्रही होते व ते मोठ्या आवेशानें मुसलमानांवर चाल करून येऊं लागले हें वर्तमान पातुराहून मलकापुरकराच्या अगत्यांतील कांहीं लोकांनीं त्यांस अगाऊ कळविलेंहीं होतें पण त्यांनीं कांहीं सावधगिरी राखिली नाहीं.

नंतर रजपुत आणि ते शीक मिळून मलकापुरावर गेले व त्यांनीं तेथल्या मुसलमानावर हल्ला केला- मग रस्त्यांत हातघाईच्या लढाया सुरू झाल्या, कित्येक मुसलमानांची कत्तल झाली व त्यांचीं घरें दारें लुटलीं. मुसलमानालाही चहूकडून व विशेषें बऱ्हाणपुराकडून मदत आली. पण त्यांचें शीक व रजपुत योंपुढे कांहीं चाललें नाहीं. तालुकदाराजवळ जे पोलिसचे व पलटणीचे लोक होते ते केवळ निर्बळ ह्मणून त्यांचा कांहीं टिकाव लागला नाहीं. मग मेजर उइंडह्याम यांचे हाताखालीं जी निजामाची फौज होती ती आणविली पण ती मलकापुरास येईपर्यंत तें शहर उजाड व उद्वस्त झालें होतें. ह्मणजे सर्व मुसलमानांस रजपुतांनीं हाकून देऊन ते विजयी होत्साते दताळ्यास गेले होते तेथें फौज गेल्यावर त्यांची व उइंडहाम साहेबाची चकमक झडली. हा लालशिंग दताळ्यास अजून जिवंत आहे. हा वयानें वृद्ध असून मोठा बातबेतवाला आहे व आतां शेतकी काम करून निर्वाह करितो.

हें पत्र अकोलें एथें खंडेराव बाळाजी फडके यांचे वऱ्हाडसमाचार छा. छा. प्र.

REGISTERED NO 5, 1875

वऱ्हाडसमाचार.

पुस्तक ९ अकोला, रविवार ता० १४ माहे मार्च सन १८७५ इ० अंक ११

जाहिरात.

वऱ्हाडसमाचाराची किंमत.

	रु.
वर्षाचे अगाऊ	५
सालअखेर	७
फुटकळ अंकास	०४
डांकहशील	
वर्षाचे अगाऊ	१०८
" अखेर	२

नवीन वर्गणीदार होऊ इच्छिणारे लोकांकडून आगाऊ वर्गणी आल्या खेरीज पत्र सुरू केलें जाणार नाहीं.

नोटिसीबद्दल.

मराठी, दर ओळीस	०१०६
तीच नोटिस दुसरे खेपेस	०१
इंग्लिश लिपींत दर ओळीस	०४
" दुसरे खेपेस	०२

नोटिसा.

GREAT INDAN PENINSULA RAILWAY

ग्रेट इंडियन पेनिनसुला रेलवे.

NOTICE

नोटिस.

ALTERATIONS OF TRAINS.

गाड्या जाण्यायेण्याचे वेळांत फेरफार.

या नोटिसीअन्वयें कळविण्यांत येतें कीं, तारीख १ माहे मार्च सन १८७५ इसवी सोमवार रोजीं व त्या नंतर पुढें खालीं लिहिल्याप्रमाणें उतारू लोकांच्या गाड्या जाण्या येण्याच्या वेळांत फेरफार करण्यांत येईल.

हल्लीं मुंबईहून सकाळचे ७ वाजतां निघणारी गाडी त्या वेळेस न निघतां, ६ वाजून ५० मिनिटांनीं निघेल व ती दोन प्रहरा नंतर बारावर ३ वाजतां पुण्यास पोंचेल.

हल्लीं पुण्याहून सोलापुरास ज्या गाड्या जातात व सोलापुराहून पुण्यास येतात, त्या खेरीज आणखी एक मिक्स्डट्रेन दररोज पुण्याहून सकाळचे ७ वाजतां निघून सोलापुरास संध्याकाळचे ६ वाजून १५ मिनिटांनीं पोंचेल. व सोलापुराहून सकाळचे ६ वाजून १५ मिनिटांनीं एक मिक्स्ड ट्रेन निघेल ती पुण्यास बरावर संध्याकाळचे ६ वाजतां पोंचेल.

मुंबईहून कसाऱ्यास जाणारी लोकल ट्रेन संध्याकाळचे ६ वाजून १ मिनिटांनीं निघत असे ती त्या वेळीं न निघतां संध्याकाळचे ६ वाजून १५ मिनिटांनीं निघून कसाऱ्यास रात्रीचे ११ वाजून २० मिनिटांनीं पोंचेल.

हल्लीं मुंबईहून सकाळचे १० वाजून ३० मिनिटांनीं निघणारी गाडी त्या वेळेस न निघतां संध्याकाळचे ६ वाजतां निघून भुसावळेस सकाळीं ६ वाजून २ मिनिटांनीं पोंचेल व तेथून ६ वाजून १७ मिनिटांनीं निघून जबलपुरास दुसरे दिवशीं रात्रीचे ९ वाजून ३० मिनिटांनीं पोंचेल.

हल्लीं मुंबईहून सकाळचे ६ वाजतां निघणारी गाडी सकाळचे ७ वाजून ३० मिनिटांनीं निघून भुसावळेस रात्रीचे १० वाजून ४५ मिनिटांनीं पोंचेल, व तेथून दुसरे दिवशीं सकाळीं ६ वाजून ३० मिनिटांनीं निघून नागपुरास हल्लींप्रमाणें २ प्रहरचे बारावर एक वाजून ३० मिनिटांनीं न पोंचतां दुसरे दिवशीं रात्रीचे ९ वाजतां पोंचेल.

नागपुराहून येणारी गाडी तेथून हल्लींप्रमाणेंच सकाळचे ८ वाजून ३० मिनिटांनीं निघेल परंतु ती भुसावळेस रात्रीचे १० वाजतां न पोंचतां रात्रींच ११ वाजतां पोंचेल. भुसावळेहून दुसरे दिवशीं ६ वाजून २५ मिनिटांनीं निघून तेच दिवशीं संध्याकाळीं मुंबईस रात्रीचे १० वाजून २५ मिनिटांनीं पोंचेल.

भुसावळेहून बदनेरास जाणारी मिक्स्ड ट्रेन भुसावळेहून सकाळचे सहावाजून २० मिनिटांनीं निघते ती, व बदनेराहून भुसावळेस येणारी मिक्स्डट्रेन बदनेराहून सकाळचे ८ वाजतां निघून भुसावळेस संध्याकाळचे ६ वाजून ५५ मिनिटांनीं पोंचत असे या दोनीही गाड्या बंद करण्यांत येतील.

मुंबईहून वानऱ्यास जाणारी जाईंट लोकल ट्रेन एथून संध्याकाळचे ६ वाजतां न निघतां ६ वाजून १० मिनिटांनीं निघेल व ती वानऱ्यास ६ वाजून ४५ मिनिटांनीं पोंचेल.

नागपुराहून भुसावळेस व भुसावळेहून नागपुरास जाणाऱ्या व येणाऱ्या मिक्स्ड ट्रेनांच्या संबंधानें खामगाव, उमरावती व वर्धाव्हयाली स्टेट रेलवे या रेलवेवरील गाड्यांच्या वेळांतही फेरफार करण्यांत येईल.

आणखी दुसरे फेरफाराबद्दल व सदरील फेरफार झाल्यामुळें जे कांहीं फेरफार करण्यांत येतील त्याबद्दल जास्त माहिती पाहिजे असल्यास ती या रेलवेचे ता० १ माहे मार्च सन १८७५ इसवी रोजीं प्रसिद्ध होणाऱ्या वेळापत्रकांत मिळेल. याखेरीज आणखी जास्त माहिती पाहिजे असल्यास ती खालीं सही करणाराकडे किंवा स्टेशनांवर मिळेल.

हेनरी कांडर,
जनरल ट्र्याफिक म्यानेजर.

मुंबई ता० १९ माहे जानेवारी सन १८७५ इसवी.

विक्रीचीं पुस्तकें.

खालीं लिहिलेलीं पुस्तकें आमचे छापखान्यांत विक्रीस तयार आहेत. हीं पुस्तकें रोख किंमत देणारास मात्र मिळतील बाहेर गावचे नेणारांस डाकहाशील शिवाय पडेल.

	रु. आ. पै
पोथ्या वगैरे	
रामनवमी व्रतोद्यापन कथा	०—२—०
अनुस्मृती	०—३—०
भीष्मस्तवराज	०—२—०
गायन प्रकाश	०—४—०
विवेकसिंधु	०—८—०
चतुश्लोकी भागवत	०—४—०
पंचायतन नामावली	०—३—०
शिवसहस्र नामावली	०—३—०
विष्णुसहस्र नामावली	०—३—०
चक्रव्यूह	०—१—०
भुपाळ्या	०—१—०
व्यंकटेशस्तोत्र	०—२—०
धावे	०—१—०
हरिपाठ	०—१—०
नलाख्यान	०—३—०
आर्या मोरोपंती द्रोणपर्व	२—०—०
,, ,, मंत्ररामायण	१—८—०
वामन पंडितकृत श्लोक भाग पहिला	०—१२—०
सदर्हू भाग दुसरा	०—१२—०
गणपतीचे श्लोक	०—०—६
गीतामहात्म	०—६—०
रजेंद्रदर्शन शान्ती	०—६—०
मोडीकित्ते	०—०—६
आर्या	०—१—०
शृंगारशतक भर्तृहरिकृत	०—६—०
नीती शतक	०—६—०
ध्रुवाख्यान	०—१—०
वाचनसंबंधी	
रुक्मिणहिरण नाटक	१—८—०
हरिश्चंद्र नाटक	१—८—०
वालिवध नाटक	०—६—०
वसंतमाला	१—४—०
गोपीचंद राजाचें नाटक हिंदुस्थानी	०—१२—०
बालज्ञान	०—२—०
इंग्लिश पहिल्या बुकाचें भाषांतर	०—२—०
सिंव्हासन बत्तिशी हिंदुस्थानी	०—८—०
अंकलिपी	०—०—६
काशीप्रकाश	०—१२—०
वेताळ पंचविसी	०—८—०
कायदासंबंधी	
नादारीचे रूळ	०—६—०
मुं. इ. मुलकी सर्क्युलरें	४—०—०
स्माल काज कोर्टाचा कायदा सन १८६५ चा आक्ट ११	०—४—०
सन १८६५चा आक्ट १ धारा बसविण्याचा	०—४—०
पोलिसखात्याकडील रूळ	०—३—०
फौजदारी काम चालविण्या विषयीं कायदा	२—०—०
क्रिमिनल प्रोसिजरकोडची बिल्हेवारी	१—८—०

पत्राचया शिलकी बाक्यांवर व्याज द्यावें लागेल.

आमच्या कित्येक वर्गणीदारांकडे दोन दोन व तीन तीन वर्षांच्या बाक्या येणें राहिल्या आहेत त्या त्यांनीं आतां खानगी रीतीनें लवकर पाठविल्यास आह्मांवर त्यांची मोठी मेहेरबानी होईल व त्यांची आणि आमची दगदग चुकेल. आणि अशी त्यांनीं कृपा न केल्यास निरुपायामुळें त्या बाक्या कायदेशीर रीतीनें वसूल करणें आह्मांस भाग होईल; आणि तसेंच करावें लागेल तेव्हां प्रत्येक सालची बाकी घेण्यास योग्य झाल्या दिवसापासून तिचें व्याज दरमहा दर शेकडा दोन रुपये प्रमाणें जें आकारेल तें तिजवर चढवून वसूल करण्याची तजवीज केली जाईल हें सर्वांस अगाऊ कळविण्यांत येत आहे.

तसेंच साल दरसाल बाक्या मागण्याकरितां इकडून वेळोवेळां पत्रें लिहिलीं आहेत व पुढें लिहिलीं जातील त्यांचा टपालखर्च व मुद्दाम मनुष्य पाठवावे लागल्यास त्यांचा खर्चही त्या त्या कुळांवर आकारला जाईल हेंही सर्वांस कळावें.

तारीख ७ माहे नोवेंबर सन १८७४ इ०

खंडेराव बाळाजी फडके
वऱ्हाडसमाचाराचे मालक.

नोटिसा.

नोटिस— रा० नारायण भीमराज रहाणार अकोले यांस खालीं सही करणार याजकडून देण्यांत येते कीं सुकलाल मोतीलाल कलाल याचा दस्तैवज तुह्मी विकत घेऊन मजपासून खरीदखत करून घेतलें व मजला एक करारनामा लिहून दिला. या गोष्टीस ७ महिन्यांहून अधिक दिवस झाले. तुह्मास पुष्कळ वेळां इसम मजकुरावर फिर्याद करून रुपये वसूल करा ह्मणून ह्मटलें असतां तुह्मी आजवर उगीच बसून आतां नोटिस देतां कीं करारनामा परत द्यावा व खरीदखतही परत घ्यावे त्यास ही गोष्ट पोरखेळाची आह्मास सांगू नका. इसम मजकूर नादार आहे किंवा कसा आहे हें पहाण्याची वेळ निघून गेली. तुह्मी चालाख [illegible] तुह्मी बिन ओळखी ना[illegible] बज माझे सांगण्यावरून [illegible] नाहीं. आतां तुह्मास इत[illegible] जर तुह्मी असमंजसप[illegible] करण्याची तजवीज न [illegible] खुशी परंतु माझे रुपये [illegible] र्याद करून घेईन. खरी[illegible]

असतां नोंदून ध्या ह्मणून कित्येक वेळां ह्मटलें तें तुह्मी ऐकिलें नाहीं व नोंदण्याची मुदत गेल्या नंतर नोंदून द्या ह्मटलें त्याप्रमाणें नोंदविण्याची खटपट मी केली परंतु दस्तैवज नोंदला जात नाहीं. तो दस्तैवज स्थावराबद्दल नाहीं याकरितां जरी नोंदला नाहीं तरी चालेल. काल तुह्मास दस्तैवज ध्या ह्मणून साक्षीदारांसमक्ष ह्मटलें तें तुह्मी ऐकत नाहीं. तरी हल्लीं दस्तैवज घेऊन जावा. ह्या नोटिशीचा खर्च द्यावा कळावें तारीख ८ माहे मार्च सन १८७५ इसवी.

(सही) निरंजनसिंग वल्लद गुलाबसिंग दस्तुर खुद्द

नोटिस— राघो गोपाळ पाटील मौजे कारंगाव खुर्द तालुके खामगाव यांस खालीं सही करणार याजकडून देण्यांत येतें कीं, तुह्मी आमचे भाऊ बिरादर असोन आपले वतनदारीसंबधीं पाटील कुळकर्णीपणाचें गाव १ व जोशीपणाचीं गावें ९ अशीं १० आहेत. तुह्मास औरस पुत्र वगैरे नसल्याकारणानीं आमच्या संमती वाचून हिंदुधर्मशास्त्राविरुद्ध तुह्मी आपले मेव्हण्याचा मुलगा दत्त घेण्याचा विचार करून मौंजीचा बेत फाल्गुन शुद्ध ११ रोजीं केला आहे. वास्तव तुह्मास या नोटिशीनें असें कळविण्यांत येतें कीं, धर्मशास्त्रप्रमाणें दत्त कोणास घ्यावें व मिळकतीस कोणता दत्त कायदेशीर वारस होईल याचा पूर्वी विचार करा. तसें नकेल्यास हल्लीं घेणारे इसमाचें दत्तविधान बेकायदेशीर समजलें जाऊन त्याची मालकी तुमच्या वडिलार्जित स्थावर जंगम मिळकतीवर समजली जाणार नाहीं. त्या इसमापेक्षां आमचा हक्क त्या मिळकतीवर कायदेशीर रीतीनें ज्यास्त आहे. यास्तव अगाऊ सुचविलें आहे तर नोटिस पावतांच तुह्मी मेव्हण्याच्या मुलास दत्त घेऊं नये. आपले गोत्रजापैकीं कोणी दत्तच घेण्याची इच्छा असल्यास घ्यावा. तसे न केल्यास नोटिशीचे खर्चासुद्धां सदरहूप्रमाणें तुह्मांवर तजवीज केली जाईल हें तुह्मास कळावें. तारीख ११ माहे मार्च सन १८७५ इसवी.

(सही) माधव विठ्ठल कुळकर्णी कारेगाव दस्तुर गंगाराम विठ्ठल.

नोटिस—निरंजनसिंग वल्लद गुलाबसिंग रहाणार उमर तालुके अकोट यास नारायण भिमराव रहाणार अकोले याजकडून कळविण्यांत येते कीं तुह्मी आह्मास [illegible]कलाल मोतीलाल याचा पुर्जा खरिदी करून मजपासून करारनामा लिहून घेत [illegible] दरम्यान तुह्मी येऊन जे खरिदीखत [illegible] मागून नेलें
[illegible] नाहीं. आमचे
[illegible] क्षीं आह्मी
[illegible] दिला आहे
[illegible] समजावें ह्मणू
[illegible] स्तुर खुद्द ता
[illegible] ७५ इसवी.
[illegible] मराव वेंडर
[illegible] दस्तुर खुद्द.

वसूल

	रु.
मे. द० बहिमनजी जामासजी सा.	१३८२
मे. रतनजी जामासजी साहेब.	१७८१२
मे. बैरामजी जामासजी साहेब.	६९८
म. शेख हिसामोदीन साहेब.	६८८
रा. गंगाधर रामचंद्र जोशी	२०
,, उदेभान वल्लद मानाजी देशमुख	१०
,, किसन वल्लद चंद्रभान पाटील	७८८६
मे. बिलंदखा हबीबखान	१७
रा. कृष्णराव सदाशिव तांबे	१
रा. लक्ष्मण जानराव जहागिरदार	१०
रा. श्रीनिवास कृष्ण ओक	२०
,, हरी पांडुरंग स्कूलमास्तर	१०
,, यशवंत गोविंदराव देशमुख	६८८
न्यु बांबे ब्यांक लिमिटेड खामगाव	६८८
रा. गणेशदास ठाकुरदास साहू	१८८१०
,, सिद्धेश्वर कृष्ण वकील	१०
,, शिवलाल मोतीलाल साहू	१०
,, आबाजी मैराळ वकील	५
,, बळवंत श्रीपत स्कूलमास्तर	६८८
,, सोनेशिंग जेल दरोगा	६८८
,, वासुदेव त्रिंबक हुजूर कारकून	६
,, गोपाळ नारायण वकील	१३
मे० क्यांडी सा. असि. कलेकटर	१९८८

वऱ्हाडसमाचार

मिती फल्गुन शुध्ध ८ शके १७९६

बडोद्याकडील चौकशी.

बडोद्याकडील हाय कमिशनाच्या चौकशीस सुरवात होऊन १५ दिवस होऊन गेले अजून सरकारतर्फे पूर्वपक्षाचेंच काम चालू आहे. पुढें विरुध्ध पक्षाचें ह्मणजे मल्हारराव गायकवाड यांचे बचावाचें काम चालू होणार त्यालाही ८।१० दिवस लागल्याशिवाय रहातील असें वाटत नाहीं. या चौकशीचे ग्रंथाचे ग्रंथ नित्य छापून प्रसिध्ध होत आहेत व ते लोक मोठ्या अगत्यानें वाचीत आहेत. टाइम्स आफ इंडियानें बडोद्यास आपला छापखाना नेला व हजारों रुपयांचा नवीन खर्च चालू केला तर त्यास उत्पन्नही पुष्कळ होईल असा आह्मांस अजमास वाटतो. वऱ्हाड प्रांतास व आमचे अकोल्यास बडोदें फार दूर ह्मणून तत्संबंधी वाचनाची रुचीही कमी असावी पण तसें नाहीं. अकोल्यांत आमच्या नेटिव मंडळींत लायब्ररी शिवाय टाइम्स घेणारे कोणी नव्हते असें असतां हल्लीं ७।८ टाइम्स मंडळींत नित्याचे येऊं लागले आहेत. शिवाय बडोद्याच्या नुसत्या पुरवण्याही कित्येक घेत आहेत. तेव्हां यःकश्चित अकोल्यास जर एवढा खप होत आहे तर साऱ्या मुंबई इलाख्यांत अथवा साऱ्या हिंदुस्थानांत तो किती पुष्कळ होत असेल याची कल्पना सर्वांस सहज करितां येईल. असो यात्रमाणें सर्व लोकांचें लक्ष्य बडोद्याकडे लागलें आहे व ते पैसे खर्चून त्याच्या चांगल्याविषयीं नित्य काळजी करीत आहेत तर परमेश्वर गायकवाडाचें शुभ करो.

गेल्या आठवड्यांत रावजी हवलदार व नरसू जमादार या दोघांच्या साक्षीत महाराजांनीं आपणाजवळ विष दिलें व तें आपण कर्नल फेर यांस देण्याचे कामीं खटपट केली असें सांगितलें तें वाचकांस आठवत असेलच. त्यांतील एक माफीचा साक्षिदार आहे व दुसरा आपण होऊन इमानीपणानें खरें सांगत आहे पण पूर्व चौकशीच्या प्रसंगीं त्या दोघानींही आपण गुन्हेगार आहों हें कबूल न करितां एक तिसरा मनुष्य फैजू यावर आरोप ढकलून दिला होता व आतांही त्या दोघांच्या सांगण्यांत बहुत गैरमेळ आहे तेव्हां न्यायाधीश त्यांच्या साक्षीचें वजन किती धरितात तें पाहिलें पाहिजे.

आतां या आठवड्यांत दुसरा महत्वाचा साक्षीदार दामोदरपंत हा आहे त्याची साक्ष मोठी लक्षांत ठेवण्यासारखी आहे. त्यालाही माफीचें सर्टिफिकेट सर लुई पेली साहेबांनीं दिलेलें आहे तो महाराजांचा प्रायव्हेट सेक्रेटरी ह्मणजे खासगी कारभारी होता तेव्हां त्याला दोन तीन हजार रुपये साल सहज असेल. व बहुतेक खाजगी बारीक सारीक गोष्ट याचे सल्यानें होत असाव्यात हें उघड आहे परंतु तो आपले जबानींत सांगतो कीं महाराजांनीं सोमल व हिऱ्याची पूड यशवंतराव व सलीम याजकडून कर्नल फेरला देवविली त्याजबद्दल महाराजांनीं आपणाला कांहीं एक सांगितलें नाहीं. घोड्याच्या खरजेच्या औषधाकरितां सोमल पाहिजे व अक्कलकोटकर स्वामीच्या मुकुटाकरितां हिरकण्या पाहिजेत असें महाराजांनीं सांगितलें व त्यावरून ते जिन्नस आपण मिळवून दिले असें तो सांगतो. यांत एक मोठा चमत्कार वाटतो कीं, विषप्रयोगाची मसलत दामोदरपंताला न कळवितां मल्हाररावानीं यशवंतराव व सलीम यांच्या सहायानें केली. पण त्यांना दामोदरपंतानें पुसल्याबरोबर त्यांनीं आपलें हृदय मोकळें करून सांगितलें कीं, कर्नल फेर यांनां मारण्याकरितां ही विषप्रयोगाची तयारी आहे अशा महत्वाच्या व गुप्त गोष्टींत इतका भोळेपणा सहसा असूं शकणार नाहीं. तसेंच दामोदरपंतानें ह्मटलें आहे कीं, विषप्रयोगाचा बोभाट झाला तेव्हां मल्हारराव ह्मणाले कीं ही गोष्ट कोठें फोडूं नका व तुह्माला विचारिलें तर कबूल होऊं नका. हेंही बरेंच चमत्कारिक आहे. दामोदरपंताशीं प्रथम प्रतरणा राखण्यांत मल्हाररावांचा हेतू काय असावा? कारण दामोदरपंत मोठा नीतीचा पुतळा असा थोडाच होता. दुसरें, दामोदरपंतानें मल्हाररावाचे खासगी हिशेबांत जवाहिऱ्याचे पैसे, रेसिडेन्सींतल्या नौकरांस दिलेले रते लिहिले आहेत ह्मणून सांगितलें व पुन्हा असेंही सांगितलें कीं, ते त्या त्या नावावर प्रत्यक्ष लिहिलेले नाहींत धर्मादाय, ब्राह्मणभोजन, फुलें, अत्तरबाजी अशा सदराखालीं लिहिले आहेत तेव्हां हें ह्मणणें, त्यांतून तें दामोदरपंताच्या मुखांतलें, तेव्हां किती भरंवशाचें आहे त्याविषयीं कामिशन विचार करीलच.

दामोदरपंताच्या एकनिष्ठ खरेपणाची आणखी एक गोष्ट उघडीस आली आहे कीं हेमचंद नावाच्या जोहाऱ्याच्या बुकांत दामोदरपंताच्या कारकुनानें जबरीनें कांहीं जमाखर्च करवून त्या वह्या जप्त करविल्या व सूटर साहेबांकडे नेल्या असें हेमचंद प्रतिज्ञेवर सांगत आहे यावरून दामोदरपंताचे खेळ कसे आहेत व त्यावर विश्वास कितपत ठेवावा याविषयीं विचार करणें जरूर आहे.

वऱ्हाडांतील असिस्टंट कमिशनर.

आमचे वाचकांस ठाऊक असेल कीं, वऱ्हाडामध्यें जिल्हे ६ केलेले आहेत व त्यांच्या बेताचीं कामें पाहून १७ असिस्टंट कमिशनर दिलेले आहेत. इतके आपआपले कामावर हजर असते तर कामें सुरळीत चालतीं असतीं. आतां त्यांतून कित्येक रजेवर जातात हा कांहीं दोष नाहीं. कारण समुदाय आहे तेथें एक एक दोन दोन गृहस्थांस रजेवर जाण्याचें कारण पडेलच पण रजेशिवाय दुसऱ्याही कित्येक कामाकडे असिस्टंट कमिशनर गुंतले असल्यामुळें कामें बरोबर होत नाहींत असा बोभाट आहे. आह्माला ठाऊक आहे कीं. पहिले प्रतीचे असिस्टंट ४ आहेत त्यांतील दोन डिपुटी कमिशनरचें काम करितात. एक रजेवर गेले आहेत व एक जात आहेत. तसेच दुसरे प्रतीमध्यें ५ गृहस्थ आहेत. त्यांतून एक रजेवर आहेत, दोन डिपुटीचे कामावर जाऊं घातले आहेत व त्यापैकीं एक स्माल काज कोर्टाचेंच काम करित आहेत, तेव्हां असिस्टंट कमिशनरच्या कामाकरितां यांपैकीं दोन राहिले. तिसऱ्या प्रतींत असिस्टंट कमिशनर ८ आहेत त्यांपैकीं २ रजेवर, एक मुंबई इलाख्याकडे, एक स्माल काज कोर्टाकडे व बाकी चार शिल्लक. त्यांपैकीं खामगाव स्माल काज कोर्टाची जागा भरणें आहे तिकडे एकजण जातील, व अकोल्याचे स्माल काज जडज मोठ्या जागेवर जाणार तेव्हां त्या कोर्टाकरितांही एक गुंतले तर बाकी दोनच असिस्टंट कमिशनरचे कामास उरतील मिळून एकंदर १७ असिस्टंट कमिशनरांतून ४ कामावर दिसतात तेवढ्यांच्यानें सहा जिल्ह्यांचा बोभाटा कसा मिटावा तें आह्मास समजत नाहीं.

आलिकडे असिष्टंट कमिशनरचे जागीं नवीन भरती होत नाहीं, व डिप्पुटी कमिशनरच्या जागा वाढविल्या, आणि २ स्मालकाज कोर्टें झालीं त्या ठिकाणीं एकेक असिस्टंट कमिशनर गुंतून गेले व वर्षांत ३।४ रजेवर असतात त्यामुळें संख्या फार कमी झाली आहे याकरितां रेसिडेंट साहेबास आमची शिफारस आहे कीं एक्स्ट्रा असिस्टंट कमिशनर मधून कांहीं योग्य गृहस्थांस असिस्टंट कमिशनरच्या जागा द्याव्या, व कांहींस स्मालकाज कोर्टावर नेमावे आणि इंग्रजी जाणणारे हुशार तहाशिलदार, आणि मोठाले क्लार्क आफ दि कोर्ट यांस एकस्ट्रा असिस्टंट कमिशनर करावे ह्मणजे सरकारच्या कामाचीं धिंडवडे होणार नाहीं, रयतेस त्रास व कुचंब

[...]णा होणार नाहीं, आणि हुशार कामदारास बढती मिळेल सबब या गोष्टीकडे आमचे रेसिडेंट साहेब मेहेरबानीनीं नजर पुरवितील असें आह्मी इच्छितों.

शिरस्तेदार.

दिवाणी' फौजदारी, मुलकी, जंगल संबंधीं वगैरे साहेब लोकांजवळ तसेच दुसरे मोठमोठे अम्मलदार लोकांजवळ एक एक शिरस्तेदार असतो हें आमचे प्रिय वाचकांस माहित आहेच. कोणताही एकादा खटला समजून देणें, कागद वाचणें टिपणें करणें वगैरे कामें शिरस्तेदाराकडे असतात. युरोपियन अधिकाऱ्यांस इकडील भाषा चांगल्या अवगत नसतात. ह्मणून मूळ शिरस्तेदाराची योजना झाली असावी, असें आमचें अनुमान आहे. ह्या शिरस्तेदार लोकांविषयीं लोक सर्व ठिकाणीं कुतर्क करितात असें दिसतें सर्वांस अशी शंका येते कीं, ह्या लोकांचे पगार बातवेताचे असून येवढा अवाढव्य खर्च हे लोक कसे करितात. ही शंका आह्मास ही सयुक्तिक दिसते. येथें कांहीं तरी काळेंबेरें असल्याशिवाय रहाणार नाहीं. अमदाबादेंत हितेच्छु ह्मणून एक पत्र निघतें त्यांत एका पत्र पाठविणारानें एका शिरस्तेदाराविषयीं चमत्कारिक मजकूर लिहिला आहे. तो ध्यानांत ठेवण्यासारीखा आहे. तो ह्मणतो तेथील अदालतीचे माजी शिरस्तेदार बेचरदास जयचंद ह्मणून एक श्रावक होता, तो गेल्या महिन्याचे २५ वे तारखेस मरण पावला. तो प्रथम १० रुपयांवर कारकून होता, पुढें वाढत वाढत ७५ रुपयांवर शिरस्तेदार झाला. त्याचे मालमत्तेची आकारणी ४। सवाचार लाखांची झाली पैकीं त्यानें १५ वर्षांत सव्वा लाख खर्च केले. त्याची स्थावर जंगम पाऊणलाखाची आहे. त्यानें आपले कुटुंबाकरितां पावणे दोन लाख रोख ठेवले, व धर्मादाय व पांजरपोळाकरितां पन्नास हजार काढून ठेवले. मिळून एकंदर सव्वाचार लाख झाले. हितेच्छुमधील पत्र पाठविणाराचें ह्मणणें कितपत खरें आहे, हें पहाण्याचें साधन आह्माजवळ नाहीं, तथापि आपण फक्त या रकमेचा एक चतुर्थांश खरा आहे असें घेऊन चाललों तरी आपणास आश्चर्य वाटल्याशिवाय रहात नाहीं. तो पत्र लिहिणारा ह्मणतो कीं, त्या शिरस्तेदारास इंग्रजी येत नव्हतें. त्याचे मुख्य गुण हाजी हाजी, आणि नम्रता. त्याचा पैसा गणित प्रमाणानें नव्हे पण भूमिती प्रमाणानें वाढला असेल ह्यांत संशय नाहीं.

आश्चर्य वाटण्यासारखी ही गोष्ट खरी. पण आश्चर्य कशाचें? आमचे आसपास अशीं उदाहरणें नसतील ह्मणून कशावरून? सर्व वेळभर त्यांनीं रामनामाची जपमाळ घेतली आहे. कानांत व गळ्यांत रुद्राक्ष घातले आहेत, व सर्व अंगास भस्म लावलें आहे असे साधू सर्वत्र आहेत. पण(अंदरके राम जाणें). रयतेस वाटतें, शिरस्तेदार ह्मणजे प्रति साहेब. त्यांचे पाय धरले ह्मणजे झालें. हा समजूत फारशी अज्ञानमूलक आहे असें आह्मास वाटत नाहीं. साहेब लोकांस देशी भाषांचें अध्ययन किती झालें असतें हें सांगावयास नको. ज्यांस देशी भाषांचें मार्मिक ज्ञान आहे, असा टोपीवाला विरळा. मग शिरस्तेदार जें सांगतील ती पूर्व दिशा. शिरस्तेदार बहुतेक हलक्या प्रतीचे कारकुनापासून चढले असतात. हुशार आणि साहेबांचे तब्येतीप्रमाणें चालणाऱ्यास शिरस्तेदारीची जागा मिळते. शिरस्तेदार नेमणाचें साहेबांचे हातांत असते, मग ते आपले धोरणानें चालणाऱ्यास ती जागा देतात. मागील गोष्टी उकरून काढण्याचें काम नाहीं पण आमची अशी खात्री आहे कीं, ज्याप्रमाणें बकील वगैरे लोकांच्या परीक्षा होतात त्याप्रमाणें शिरस्तेदारांची व्हावी. पण असें झालें तरी फारसा फायदा होणार नाहीं. ही लोकांची कुरकुर दूर करण्यास आह्मास एकच मार्ग दिसतो. तो हा कीं, शिरस्तेदारांचे जागेवर शिकलेले लोक नेमावेत. त्यांचे मनावर विद्येचा संस्कार लागलेला असतो, व ते इतर रेमेडोके जुने लोकांपेक्षां काम कारभार निस्पृहतेनें करतील. पण आम्ही चुकलों. हल्लींचे काळांत निस्पृहता व हाजी हाजी न करणें हे मोठे दुर्गुण आहेत, व ते ह्या नवीन लोकांत पुरे वसतात. असें नसतें तर मुलकीखातें, मामलेदारीच्या जागा वगैरे ठिकाणीं यांचें जाणें बंद झालें नसतें.

ज्ञा. प्र.

वऱ्हाड

मेजर वेल साहेब जुडिशियल कमिशनर चिखलदऱ्याकडे गेले आहेत.

मि. हार्डर्न साहेब उमरावतीचे डिपुटी कमिशनर रजेवर जाणार होते ते तूर्त जात नाहींत असें ह्मणतात. व तसें झाल्यास वाशिमास क्या. फिटझरल्ड साहेबांचे जागीं मि. दस्तुर बहिमनजी साहेब न जातां लाटग साहेब जातील असें ह्मणतात.

जानेवारीच्या शेवटच्या आठवड्यांत निजाम सरकारच्या स्टेटरेलवेचें उत्पन्न ७७२३ रुपये, खामगाव रेलवेचें २८०७ रुपये व उमरावती रेलवेचें ११९९ रुपये झालें.

अडगावचे एक्स्ट्रा आसिस्टंट कमिशनर मि. पुरुषोत्तमराव यांचे कचेरींतून चालू मुकदम्यापैकीं ६ मिसला चोरीस गेल्या व त्याविषयीं बहूत शोध केला असतां पत्ता लागला नाहीं. डिपुटी कमिशनर साहेबांनीं त्या मुकदम्यांतील वादी प्रतिवादीस समक्ष बोलाविलें आहे. ही गोष्ट आश्चर्य करण्या सारखी आहे व यांत त्या कोर्टाची दिलाई दिसून येते.

असें ऐकण्यांत आहे कीं अडगाव कोर्टाचें काम फार तुंबलें असल्यामुळें तेथें कोणी न्यायाधिश थोडे दिवस मदत पाठवावा असा विच्यार चालला आहे. आमचे येथील तहशिलदार मि०, गोविंदराज अप्पा यांचें नाव या योजनेंत निघालें आहे त्याप्रमाणें घडून येईल तर फार चांगलें होईल. ते कामाचा लवकर फडशा पाडतील यांत संशय नाहीं.

रा. परशराम सखाराम गुप्ते माजी क्लार्क आफ धि कोर्ट हैदराबादेहून उमरावतीस आपले घरीं आले आहेत व नोकरीच्या योजनेंत आहेत.

मे. द. बहिमनजी सा. असिस्टंट कमिशनर यांचे शिरस्तेदार रा. कृष्णाजी अनंत यांस ३० रुपयांवर नेमिल्याचें गेले अंकांत आह्मी लिहिलें आहे. हल्लीं असें कळतें कीं त्यांची जागा रा. नरसो यशवंत यांस दिली.

मे० रतनजी जामासजी साहेब आमच्या दस्तुर बहिमनजी साहेबांचे बंधु हैदराबादेकडे सदर तालुकदार आहेत हें आमच्या वाचकांस माहित आहेच हल्लीं आणखी आह्मी त्यांविषयीं आनंदाची गोष्ट ऐकली कीं त्यांस नायब सदर उलमहम कुलमुखत्यार, ही जागा मिळाली व पगार सुमार दोन हजार रुपये झाला. रतनजी साहेब वऱ्हाडांत नोकर होते व ते अजून असते तर असिस्टंट कमिशनराहून त्यांनां अधिक मोठी जागा नसती. ते हैदराबादेकडे गेले तेणेंकरून त्यांचें दैव चांगलें उदयास आलें हें पाहून आह्मांस संतोष वाटतो. रतनजी साहेबानीं वऱ्हाडांत पुरी नोकरी केली व तिजबद्दल त्यांस पेनशन मिळत आहे हेंही आमचे वाचकांस ठाऊक असेलच.

आमचे समजण्यांत आलें आहे कीं मेसर्स ब्रमनजी उकडजी आणि कंपनी यांनीं अकोल्याहून वाशिमापर्यंत घोड्यांच्या तांग्याची डाक ठेविली आहे. व सरकारी टप्पाही पोंचविण्याचें ते कंट्राक्ट घेणार आहेत. उतारूंस काय घेतात व कोणत्या नियमांनीं कसें पोंचवितात तें पुढें समजेल.

उन्हाळ्यामुळें अकोला हायस्कूल गेल्या बुधवारापासून सकाळचें भरूं लागलें आहे.

अकोल्यास उन्हाळा जाणवूं लागला. दोनप्रहरीं उष्ण वारा सुटतो व धुरळ्यानें दिशा धुंद होतात तेणेंकरून फारच त्रास होतो. म्युनिसिपालिटीकडून रस्ते शिंपणें लवकर सुरू होईल तर बरें होईल.

पोलिसपट्टीविषयीं डिपुटी कमिशनर साहेब जिल्हे अकोले यांजकडून मु० सरनंबर ४ तारीख २० माहे फेब्रुवारी सन १८७५ इसवीचा हुकूम, झाल्यावरून अकोल्याचे तहशिलदारांनीं त्यांतील सारांश गावगन्ना कळविला तो आह्मी आपले वाचकांकरितां येथें घेतो:—

१. टौनफंड ह्मणजे पोलिसपट्टी किंवा म्युनिसिपल पट्टी.

२. ही पट्टी म्युनिसिपल कमिटीनें किंवा ज्या ठिकाणीं ती नसेल त्या गावचे हद्दींत रहाणारे सर्व प्रकारचे लोकांपासून घेण्याची आहे.

३. केवळ शेती करून जे आपला निर्वाह करितात व ते जरी सदर्हू वर लिहिलेले हद्दींत रहात असतील तरी त्यांजपासून ही पट्टी घेण्याची नाहीं.

४. शेती शिवाय ज्याजला इतर प्रकारचें उत्पन्न असेल त्या उत्पन्नाचे दरसालचे आकारावर ही पट्टी घेण्याची आहे.

५. ज्याचें उत्पन्न २०० रुपयांचेंआंत असेल त्याजपासून ही पट्टी घेण्याची नाहीं.

६. दोनशें रुपये किंवा दोनशें रुपयांहून ज्यास्त ज्याचें उत्पन्न असेल त्याजवर ही पट्टी घेण्याची आहे.

७. दरसाल दर शेकडा एक रुपयाप्रमाणें सालाचे उत्पन्नावर पट्टी आकारण्याची आहे.

८. परंतु कोणत्याही इसमापासून ५०० रुपयांहून ज्यास्त पट्टी घेण्याची नाहीं.

९. दरसाल ५०००० रुपये पर्यंत ज्याला उत्पन्न असेल त्याजपासून ५०० रुपये पट्टी घेण्याची ५००००, रुपयांहून ज्यास्त उत्पन्न कितीही असल्यास त्याजपासूनही पट्टी ५०० रुपये घेण्याची.

१०. सालमजकूरचा ठराव कायमच आहे. त्यांत कांहीं फेरफार झाला नाहीं.

११. पुढचे सालीं जो ठराव होईल तो मात्र या नियमाप्रमाणें होण्याचा.

अकोल्याच्या म्युनिसिप्यालिटीकडे मि. लेडलो साहेब लोकलफंड इंजिनियर मेंबर आहेत तेव्हां मेंबर या नात्यानें इतरांप्रमाणें त्यांनींही म्युनिसिप्यालिटीस कामाच्या प्रसंगीं मदत करावी हें अवश्य आहे, असें असतां कित्येक वेळा म्युनिसिप्यालिटीकडील कामें लेडलो साहेबांनीं आपले ओव्हरसियर मि. सदाशिव विष्णु यांजकडून मोजविलीं. चिंता नाहीं. साहेब बहादुरांस फुरसद झाली नसेल ह्मणून त्यांनीं आपले नौकरापासून काम करविलें यांत कांहीं अधिक नाहीं पण एक चमत्काराची गोष्ट अशी पाहिली कीं लेडलो साहेबांनीं मि० सदाशिव यांच्या मेहेनती करितां ३० रुपयांचें बिल कमिटीकडे पाठविलें. म्युनिसिप्यालिटी जर मोठी सधन असती, व मि. सदाशिव यांस तिणें पैसा देण्याच्यापूर्वी करार केलेला असता तर बिल करणें रास्त होतें; पण तसें नसून हा अधिक प्रसंग करणें हें जरा हलकेपणाचें काम दिसतें. मि. कृष्णाजी दिनकर एक्झिक्युटिव इंजिनियरकडील ओव्हरसियर यांनीं बहुत वेळा म्युनिसिप्यालिटीस अशा प्रकारचें सहाय्य केलें आहे पण त्याबद्दल त्यांनीं कधीं कांहीं मेहनत मागीतली नाहीं. अस्तु. म्युनिसिप्यालिटीनेंही त्या बिलावर कांहीं चुरचुरीत जबाब लिहिला आहे असें ऐकतो. आतां लेडलो साहेबाचे संबंधानें आह्मास आणखी कांहीं लिहिण्याचें आहे तें आह्मी पुढील अंकांत लिहूं.

वर्तमानसार

फेब्रुवारी महिन्यांत विलायतेहून साडे च्यार कोटि रुपयांचा माल बाहेर गेला व सुमार २६ कोटि रुपयांचा माल विलायतत नवीन गेला.

नामदार गव्हरनर जनरल साहेब उदईक दिल्लीस दरबार भर[illegible] आहेत. त्याचा हाककत पुढील अ[illegible]

हिंदुस्थानसरकारचा स[illegible] सालचा पेपर करेन्सी ([illegible] खात्याचा रिपोर्ट प्रसिद्ध [illegible] रून समजतें कीं, मुंबईंत [illegible] रुपयांच्या नोटी लोकांच्या [illegible] व मुंबईसरकारचे हातांत [illegible] रुपयांच्या नोटी [illegible]

क. फेर साहेब यांची क्रास एक्झामिनेशन.

सरजन्ट बालंटेन ह्मणतात क. फेर साहेब, मला दोन तीन तारखा पाहिजे आहेत. तुह्मी १८ मार्च रोजीं बडोद्याच्या हुद्यावर आलां वाटतें. जबाब. होय.

सवाल: त्याच्या पूर्वी तुह्मी कोठें व काय हुद्यावर होतां? ज० मी पालनपुराहून आलों.

स: तेथें तुह्मी सरकारी कामावर होतां? ज– होय.

स: तें सिंध प्रांतात आहे कीं कोठें आहे? ज. नाहीं, गुजराथेंत आहे.

स: तेथें तुमचा हुद्दा काय होता? ज. पोलिटिकल सुपरिंटेंडेंट.

किती-दिवस तुह्मी तें काम केलें? अगदी थोडा वेळ, मला वाटतें साहा आठवडे.

त्या पूर्वी तुह्मी कांहीं सरकारी हुद्यावर होतां? पुष्कळ हुद्याचीं कामें केलीं.

त्याच्या पूर्वीचीं कोणतीं? अपर सिंधेंत पोलिटिकल सुपरिंटेंडेंट व सरहद्दीवरील फौजेचा चीफ कमांडंट.

तें आफीस केव्हां सोडिलें? १८७२ च्या दुसऱ्या अर्धांत मी साहा महिन्यांचे रजेवर गेलों तेव्हां.

क. फेर. तें तुह्मी आपल्या खुषीनें सोडलें? ह्मणजे काय?

मी ह्मणतों, तुह्मी रजा घेऊन विलायतेस गेलों असें ह्मणतां? होय.

तुह्मी त्या जाग्यावर पुन्हा परत रुजू झालां? मी तेथें पुन्हा रुजू झालों नाहीं.

तुमची नेमणूक रद्द केली कीं काय? नाहीं, रद्द केली (कांहीं वेळ गेल्यावर) नाहीं.

दुसऱ्या रीतीनें—

क. फेर साहेब (मध्येंच) पहिल्यानें आपल्या मनांत शद्वयोजना करा. मला कांहीं वाटत नाहीं.

स. बाल– ओ, तो शद्ब कदाचित वाइट असेल. तुमची नेमणूक मुंबई सरकारांतून होती? होय, मुंबई सरकारांतून.

ज्या हुकुमानें तुह्मी त्या जाग्यावरून निघालां तो हुकूम तुमच्या ताब्यांत आहे? आहे कीं नाहीं ठाऊक नाहीं. मला दोषमुक्त करण्याचा व माझें करणें बरोबर आहे असें करण्याचा सरकारचा शेवट ठराव मजजवळ आहे.

मुंबई सरकारच्या ताब्यांतील जाग्यावरून तुह्माला काढण्याचा हुकूम तुह्माजवळ आहे? मजजवळ असल्याचें मला ठाऊक नाहीं. कदाचित असेल, पण मला ठाऊक नाहीं. असेल कदाचित.

मी तुह्माला आतां असें विचारतों कीं, तो कागद किंवा त्याची नक्कल गायकवा- [illegible] ल्याचें तुह्माला माहित [illegible] खात्री नाहीं.

[illegible] णाच्या? दिवाणाबद्द- [illegible] तो सरकारी कागद [illegible] रीतीनें त्यांच्या हातांत [illegible] समजत नाहीं.

[illegible] अयोग्य रीतीनें – जगांत [illegible] हें तुह्मी जाणतां त्याच्या जवळ आहे हें तुह्माला ठाऊक आहे कीं, नाहीं?

प्रेसिडेन्ट: क. फेर साहिब मी तुह्माला सूचना करतों कीं, विच्यारल्या प्रश्नाचा जबाब द्या

स. बालं: मी तुह्माला खात्रीनें सांगतों कीं, माझी अशी इच्छा नाहीं कीं,—

क.फेर: (मध्येंच): मला तुमची कोणतीही मेहेरबानी नको.

स. बालं: मी एकादी केली नाहीं. व तुह्मी असले कुतर्क काढाल तर तसें न करण्याबद्दल मी कोर्टास विच्यारीन. योग्य किंवा अयोग्य रीतीनें आला हें ठरविण्याचा तुमचा अधिकार नाहीं. आतां महाराज, योग्य किंवा अयोग्य रितीनें पण तो कागद त्यांचे हातांत असल्याचें तुह्माला माहीत आहे कीं नाहीं: खरोखरीच आला असेल तर तो रेसिडेंटच्या मार्फत आला असेल.

प्रेसिडेंट. आह्मी पुन्हा दूर चाललों.

स. बालं. फार दूर. आतां, त्यांचे जवळ तसा कागद आहे हें तुह्माला माहीत आहे कीं नाहीं? नाहीं.

त्यांच्या जवळ आहे असें तुह्मी ऐकिलें ही नाहीं? नाहीं.

त्यांनीं किंवा त्यांचे दिवाणांनें तो कागद सर लुई पेली यांस दाखविला असें तुह्मी ऐकिलें नाहीं? नाहीं.

तुह्मी आपली दृष्टी कागदाकडे खालीं करा आणि मला सांगा?

यावर या कागदाच्या संबंधाचा प्रश्न कमिशन पुढें आहे कीं काय असा आडवोकट जनरल यांणीं प्रश्न केला व त्याविषयीं बालंटाईन व ते यांच्या दरम्यान बराच वादविवाद झाल्यावर बालंटाईन यांस तसें विच्यारण्याचा हक्क आहे असें प्रसिडेंट यांणीं ठरविलें आणि पुन्हा सवाल जबाब सुरू झाले.

सवा. क. फेरच्या विरूद्ध मला कांहीं शाबीद करावयाचें नाहीं फक्त इतकेंच विचारतों कीं ही त्या कागदाची बरोबर नकल आहे कीं नाहां? खरोखरीच माझ्यानें सांगवत नाहीं. याच्यावर " खासगी " अशी खूण केलेली असून सरकारी कागदावर अशी खूण केलेली मी पाहिलेली नाहीं.

ही बरोबर नकल आहे असें तुह्मी समजता कीं नाहीं? मी समजत नाहीं.

ही कोणत्या रितीनें बरोबर नाहीं हें तुह्मी मला सांगाल? मी ती मुळीं ओळखतच नाहीं. सरकारी छापील ठराव पाहिला तर ओळखीन व सर्व सांगेन.

तुमच्या स्वच्छतेविषयीं त्यांत असल्यामुळें मला त्याविषयीं शंका नाहीं? मला ठाऊक आहे. व तुह्माला पाहिजे ती माहिती मी देईन.

ही गोष्ट पुढें चालविण्याची माझी इच्छा नाहीं, जर —

क. फेर (मध्येंच): मी खात्रीनें सांगतों कीं मी लिहिलेला प्रत्येक शद्ब सांगण्यास तयार आहे.

आतां तुह्मी मुंबई सरकारच्या ताब्यांत असतांना घोटाळ्याचे असे कितीएक खटले चालविण्याचें तुह्मीं सुचविलें कीं नाहीं? छळणें. नाहीं. तसे खटले चालविण्याचें? होय सुचविलें.

मी ज्याला उद्देशून आतां विचारितों त्या असल कागदावर तुह्मी हात ठेवाल? नाहीं जसें तुह्मी वाण्याच्या घोटाळयाच्या खटल्याविषयीं सुचविलें तसें मी सांगतों–

तें राहूद्या आतां कें. फेर साहिबाची ही चवकशी कितीएक दिवस चालेल; योग्य मुदतींत तुह्मी तो असल कागद आणू सकाल? सरकारच्या परवानगी वाचून तो मला मिळणार नाहीं.

अथवा या कोर्टाच्या परवानगीनें? तो सर्व पत्रव्यवहार जर यांत दाखल होईल तर तसें करण्यास मला फार आनंद होईल.

प्रेसिडेंट: तुह्माला तें विचारलें नाहीं तुह्माला इतकेंच विचारलें कीं, तो कागद तुह्मी आणू सकाल कीं नाहीं? महाराज, तो कोठें आहे तें मला माहीत नाहीं. मजजवळ हपीशियल कागद नाहीं.

आडवोकेट जन: त्या कागदाबद्दल मुंबई सरकारास तार पाठविण्याचें मी कबूल करतों. ती फैली हजर करण्याची माझ्या मित्राकडून मला नोटिस नव्हती. मी क. फेरपासून त्याची तारीख खरी करून घेतों.

क. फेर. ती ता. ४ मे १८७२ नं १०२३ स. बाल. इतकें बस. त्या फैली सर्वांहून फार महत्वाच्या आहेत.

१८७३च्या नोव्हेंबरांत बडोद्यास कमिशन बसलें होतें ना? होय.

गायकवाडच्या जुलमी राज्यव्यवस्थेची चवकशी करण्थाकरतां? होय.

मला वाटतें, जनरल मीड त्या कामिशनचे प्रेसिडेंट होते; असेंच कीं नाहीं? होय.

त्याच वर्षाच्या २४ डिसेंबराला तें संपलें काय? होय.

आणि लागलीच एक मोठा रपोट झाला? होय.

ता. ७ मेस गायकवाडांनीं लग्न केलें? होय, ७ मे १८७४.

आणि मी समजतों, त्यावेळीं तुह्मी व गायकवाड यांच्यांत कांहीं लढा पडला होता? एक खलिता लिहिला.

हुह्मी असें करावें असें मला वाटतें अशी त्यांणीं तकरार नाहीं केली व–

आड. ज: छे, तें तसें नाहीं.

साक्षीदार– त्या वेळीं सरकारानें मला सांगितलें तसें मी केलें.

प्रेसिडेंट: ती गोष्ट गायकवाडानें खलित्यांत लिहिली होती?

साक्षीदार: त्यांत खासगी कांहीं नव्हतें तें सर्व हपिशियल होतें. तेव्हां नेहेमीं माझ्या खासगी भेटीस महाराज येत असत.

तारीख १७ मेचा एक खलिता गायकवाडानें गवरनर जनरलास पाठविला हें तुह्माला माहित आहे? हरएक खलिता माझ्या मार्फत जातो.

तो सुधारणा करण्याबद्दलचा? मला वाटतें तसा एक खलिता आहे.

आड. ज: माझ्या विद्वान् मित्रांस जर त्या खलित्याविषयीं विच्यारावयाचें असेल तर तो त्यांणीं योग्य रीतीनें शाबीत केला पाहिजे.

आणी त्यांणीं खलिता पाठविला तेव्हां तुह्मी एक रपोट पाठविला? होय.

स. बालं. फक्त तारखा मिळविण्याकरितां मी हें विच्यारतों. मी तो आतां किंवा मग कज्यांत दाखल करीन.

आड. ज. जेव्हां तुह्मी त्याच्या भागाविषयीं विचारता तेव्हां आह्मास त्याचे सर्व भाग अवश्य आहेत.

स. बालं: माझी बिलकूल हरकत नाहीं.

जबानी सुरू: गवरनर जनरल यांजकडून गायकवाडास जबाब ह्मणून २५ जुलैचा एक खलिता आला हें तुह्माला ठाऊक आहे? आहे.

१८७५ अखेर आपल्या राज्यांत सुधारणा करण्याची गायकवाडास सवड दिली हा त्याच खलित्याचा परिणाम? होय सुधारणा दिसूं लागल्याचें मी रपोटांत कळविलें आहे.

माझे विद्वान मित्रहो, महाराजहो, ते खलिते मला कज्यांत दाखल करावयाचे आहेत तर ते कोणते ते दाखवा. मी ते मोठ्या खुशीनें करीन, पण ते वाचण्यापेक्षां कोर्टापुढें जे मुद्दे अजून आले नाहींत त्याविषयीं प्रश्न करणें बरें. क. फेरसाहेब, मि. दादाभाई यांस दिवाण नेमिल्याबद्दल गायकवाडाच्या व तुमच्या दरम्यान कांहीं लढा होता? मी व गायकवाड यांच्या दरम्यान नाहीं. मि. दादाभाईबद्दल त्यांणीं मत विचारलें.

आणि तुह्मी दादाभाईस नापसंत केलें? माझें मत मी महाराजांस कळविलें.

तें प्रतिकूळ होतें. तें मि. दादाभाईच्या विरुद्ध होतें, पण गवरनर जनरलचा हुकूम महाराजास दिला होता.

बरें, आणि त्या गृहस्थानें दिवाणाचें काम चालविलें? होय, त्याणें चालविलें. त्यास नेमलें होतें

त्या खलित्यावरून, मला वाटतें? नाहीं, महाराजांनीं ती नेमणूक कायम केली. व त्याणें काम चालविलें. ९ किंवा १० महिने तो दिवाण होता.

मला वाटतें त्या मुदतींत तुमचा मि. दादाभाई बरोबर पुष्कळ पत्रव्यवहार होता? कोणत्या तारखेपासून? २५ जूलैपासून नव्हंबरपर्यंत? १० किंवा १२ अगष्टपासून मि. दादाभाई यांजपाशीं दिवाण या नात्यानें माझा पत्रव्यवहार सुरू झाला. त्या पूर्वीं मि. दादाभाई कारभार करीत होते.

योग्य किंवा अयोग्य असो, तुमच्या नेमणुकीविषयीं मि. दादाभाईनें कांहीं तकरार केली होती? मला एकही ठाऊक नाहीं.

माझें ह्मणणें खुद्द तुमच्या जवळ? छे, नाहीं; मी एकही ऐकिली नाहीं. आह्मी पुष्कळदा एक ठिकाणीं होत होतों. मी महाराजांस कित्येक गोष्टी कळविल्या व त्यांणीं मि. दादाभाईस विच्यारल्या.

आह्मास फक्त २ नवंबर १८७४ कडे जायचें आहे. त्या वेळीं महाराजांनीं एक खलिता गवरनर जनरलांस पाठविला? होय.

(पुढें चालू.)

हें पत्र अकोलें एथें खंडेराव बाळाजी फडके यांचे वऱ्हाडसमाचार छा. छा. प्र.

REGISTERED NO 5, 1875

वऱ्हाडसमाचार.

पुस्तक ९ अकोला, रविवार ता० २१ माहे मार्च सन १८७५ इ० अंक १२

जाहिरात.

वऱ्हाडसमाचाराचीकिंमत.

	रु.
वर्षाचे अगाऊ	५
सालअखेर	७
फुटकळ अंकास	०४
डांकहशील	
वर्षाचे अगाऊ	१०८
" अखेर	२

नवीन वर्गणीदार होऊ इच्छिणारे लोकांकडून आगाऊ वर्गणी आल्या खेरीज पत्र सुरू केलें जाणार नाहीं.

नोटिसीबद्दल.

मराठी, दर ओळीस	०१०६
तीच नोटिस दुसरे खेपेस	०१
इंग्लिश लिपींत दर ओळीस	०४
" दुसरे खेपेस	०२

नोटिसा.

नोटिस — रा. देवबा वल्लद भाऊजी देशमुख कसबे सोनाळ तालुके जळगाव यास खालीं सही करणार याजकडून नोटिस देण्यांत येते कीं तुमचेकडून खातेबाकीबद्दल रुपये ३१७ व व्याजाबद्दल रुपये २०० एकूण रुपये ५१७ तुम्हांकडून घेणें निघत आहे ते तुम्हास मागत असतां देतों देतों ह्मणतां परंतु देत नाहीं करितां या नोटिशीनें कळविण्यांत येते कीं ही नोटिस पावल्यापासून आठ दिवसांचे आंत आमचे दुकानां येऊन रुपये देऊन रसीद घेणें, असें न कराल तर रीतिप्रमाणें तुमचेवर फिर्याद करून नोटिशीचे खर्च सुद्धां रुपये घेतले जातील हें आपणास कळावें. तारीख १७ माहे मार्च सन १८७५ इसवी.

(सही) वंकूलाल बुलाखीदास.
दस्तुर खुद्द.

नोटिस — रा. लक्ष्मण व जानकीराम वल्लद बापुआपा खानदेशी दुकान सोनाळें तालुके जळगाव यास खालीं सही करणार याजकडून नोटिस देण्यांत येते कीं, तुमचें कापडाचें दुकान १ व गौखाना १ व कपडा १ मिळून अजमास किंमत रुपये १९०० व उधारी रुपये २२०० चा एकंदर रुपये ४१०० उधारी माल व घर मिळून तुह्मी आह्मास रुपये २१०० स विकत दिले ते रुपये आह्मी तुह्मास अदा केले व तुह्मी आह्मास कापड व घरें २ दिलीं उधारीचा अडसट्टा उतरून दिला नाहीं वहीखातें दिलें नाहीं बेचनखतही करून दिलें नाहीं. आह्मी तुह्मास चार इसमांचे समक्ष वहीखातें व बेचनखत करून मागितलें असतां तुह्मी करून देतों असें बोलला परंतु आज तारखेपर्यंत वर लिहिल्याप्रमाणें दस्तवज वगैरे करून देऊन निकाल केला नाहीं करितां या नोटिशीनें कळवितों कीं, आजतारखेपासून आठ दिवसांचे आंत वहीखातें व बेचनखत आमचे दुकानीं येऊन करून देणें व आज तारखेपर्यंत बेचनखत करून न दिलें नाहीं त्यामुळें असामी कायद्याबाहेर गेल्या असतील त्याचे जबाबदार तुह्मी आहां सदरहूप्रमाणें दस्तैवज व वहीखातें आणून देणें आणि असाम्यांची समजूत करून देणें. असें न कराल तर तुमचेवर फिर्यादी करून या नोटिशीच्या खर्चासुद्धां रुपये घेतले जातील. कळावें तारीख १७ माहे मार्च सन १८७५ इसवी.

(सही) वंकूलाल बुलाखीदास.
दस्तुर खुद्द.

नोटिस — गंगाराम वल्लद भगवान पाटील वस्ती टाकळेश्वर तालुके जळगाव जिल्हे अकोलें यांशी भिमाजी व तानकू वल्लद परशराम पाटील वस्ती टाकळेश्वर याजकडून नोटिस देण्यांत येते कीं. तुह्मी आपले नावावरील शेतें काळी जमीन ही १००० रुपये घेऊन आमचे नावें शेतें करून द्यावीं असा पक्का सवदा चार लोकांसमक्ष कबूल केला असून त्या सवद्याबद्दल मीं १००० रुपये देत असतां तुह्मी घेत नाहीं. व शेतेंही माझे नावें करून देत नाहीं. व या सवद्याबद्दल इसार ह्मणून तुह्मी २ रुपये घेतले असून हल्लीं हा सवदा परत केल्यामुळें मी आपणास देण्याकरितां काढून आणलेलें कर्ज व शेतें न मिळाल्यामुळें नुकसान व नोटिशीचा खर्च व यापुढे दिवाणींत लागणारा खर्च हे सर्व शेतें न दिलीं तर आपणापासून घेतले जाईल याजकरितां ही नोटिस पावल्यापासून आठ दिवसांचे आंत शेतें न दिलीं तर आम्ही शेतें घेण्याविषयीं व नुकसानी घेण्याविषयीं फिर्याद करून घेऊ. कळावें तारीख १८ माहे मार्च सन १८७५ इसवी.

(सही) तानकू वल्लद परशराम
पाटील दस्तुर खुद्द.

नोटिस — तयबनूर कच्छी दुकान आकोलें तालुके मजकूर यास खालीं सही करणार गुलाबराय गोविंदराम दुकान आकोलें याजकडून अशी नोटिस देण्यांत येते कीं, तुह्माकडेस आमचे खातेबाकी बद्दल तक्षीम खात्यासुद्धां एकंदर अन्दाज्यानें मुदल रुपये ३०० व याशिवाय व्याज हिशेबा अन्वयें होईल ते अशी एकंदर रकम तुह्माकडून घेणें असून हे रुपये तुह्मांस पुष्कळ वेळ मागितले असतां देऊं ह्मणून सांगता परंतु देत नाहीं करितां ही नोटिस दिली आहे तर ही नोटिस पावल्यापासून आठ दिवसांचे आंत व्याजासहित आमचे रुपये आह्मांस देऊन आमची पावती घ्यावी जर याप्रमाणें तुह्मीं न कराल तर हे रुपये वसूल करण्याकरितां कायद्या प्रमाणें तजवीज करण्यांत येईल व हे वर लिहिले रुपये व कोर्टखर्च सुद्धां व या नोटिशीचे खर्च सुद्धां असें एकंदर रुपये तुह्मांकडून घेतले जातील कळावे तारीख ६ माहे मार्च सन १८७५ इसवी मुक्काम आकोलें.

(सही) गुलाबराय गोविंदराम
मुक्काम आकोलें.

नोटिस — सेखचांद मुसलमान रहाणार इसापुर नजीक वाडी तालुके अकोट यास नोटिस देणार जुमनबेग वल्लद लालबेग राहणार भांबोरी तालुके अकोट याजकडुन नोटिस देण्यांत येते कीं, तुह्मी आमची मागणी तुमचे कन्येसी करून दिली असून आतां सगाई आमची करून देत नसान दुसरे इसमास देता यास्तव मागणीचे वेळेस आह्मास खर्च लागला तो असाः—

५०	पायजेबा जोड १ चांदीचा ४० तो.
११	मुद्या ३ भांगपट्टी १ चांदीचे १ तो.
७	मसरू
२	नगदी रुपये
५	विड्याचीं पानें
१५	हरीबाले बद्दल खर्च
५	हसली १ चांदीची ४ तोळे
१०	गूळ
३	फडक्या २
१	कुडत १
१०	खारीक, साखर, बदाम व सुपारी
१०९।	

सदर्हूप्रमाणें खर्च लागला असून तुह्मी आतां दुसरे इसमासी लग्न तुमचे कन्येचें लाऊन देण्यास उमेदवार झाले अहा याजकरितां सदर्हू सामानाचे एकंदर रुपये १०९। ही नोटिस पावल्याचे तारखेपासून पंधरा दिवसांत या नोटिशीचे खर्चा सुद्धां आणून द्यावे. मुदत गुदरल्यास तुह्मावर फिर्याद करून नोटिसीच खर्चा सुद्धां रुपये घेण्यांत येतील कळावें तारीख ३ माहे मार्च सन १८७५ इसवी.

(सही) जुमनबेग वल्लद लालबेग
निशाणी खुद्द हातची.

पत्रव्यवहार

या सदराखालील मजकूर पत्रकर्त्यांच्या मतास मिळूनच असतील असें समजूं नये

ब्राह्मणानीं उंटावर बसण्यास हरकत काय?

राजमान्य राजश्री वऱ्हाडसमाचारकर्ते स्वामीचे सेवेशीं. सेवकाचा कृतानेक साष्टांग नमस्कार विनंती विशेष. आपणाकडे खालीं लिहिलेल्या चार ओळी हजर केल्या आहेत त्या येत्या अंकांत प्रसिद्ध होऊन त्याबद्दल कोणी कृपा करून उत्तरीं कळवितील हा आशा आहे.

१ पंचगौड सर्व ब्राह्मण सर्व देशांत उंटावर बसतात. तसेच पंचद्राविड ऋग्वेदी, यजुर्वेदी, कोंकणस्थ, देशस्थ ब्राह्मण कराची, काठेवाड, पंजाब वगैरे कडेस उंटावर बसतात, याप्रमाणें दक्षण, खानदेश, वऱ्हाडप्रांतांत, व आणखी कितीएक प्रांतांत उंटावर बसतांना अढळत नाहींत तेव्हां या ब्राह्मणांनीं उंटावर वरील देशांत बसावें व या देशांत बसूं नये याविषयीं धर्मशास्त्रानें किंवा देशरूढीनें मनाई आहे किंवा कसें. कदाचित शास्त्रानें प्रतिबंध असल्यास कोण कोणत्या ग्रंथाचे आधारानें प्रतिबंध आहे याबद्दल अथवा देशरुढीनें मनाई असल्यास याबद्दल स्पष्टपणें खुलासा इच्छितों.

हल्लीं देश काल राज्यमानावरून बहुतेक गोष्टींची लोकल्याणार्थ सुधारणा झाली आहे. व चालू आहे. त्यांत वरील ब्राह्मणांनीं उंटावर बसल्यापासून पुष्कळ फायदे आहेत. व उंटावर न बसल्यापासून बहुत तोटे आहेत.

रेलवेमार्ग सोडून २५।३० कोसांवर तीर्थरूप, मातोश्री, स्त्री, भ्रतार, कन्या अथवा इतर आप्त शरीरव्याधीनें मरणतुल्य झाले आहेत त्यांचे भेटीस दोनतीन प्रहरांत जाणें भाग परंतु पादच्यारीनें व अशक्ततेनें किंवा गरिबीमुळें तसें गाडी घोडें न मिळाल्यानें जाणें होत नाहीं, जर उंट २ रुपये भाड्यानें केला तर वरील वेळांत भेटीस जाणें होऊं शकतें अशा अनेक नडा आहेत.

४ सांप्रत डाक्टरखात्यांत आपले ब्राह्मण नोकर आहेत, ब्राह्मणानीं दुसऱ्याचे प्रेतास स्पर्श करू नये असें असतां नोकरीच्या नात्यानें ते ब्राह्मण पाहिजे त्या जातीचे प्रेताची चीर फाड करून परीक्षा करितात. तसेंच पोलिसखात्यांतील ब्राह्मण व माजिस्त्रेटाचे अधिकार असणारे ब्राह्मण नोकर खुनाचे मुकद्दम्यांत अनेक जातीचे प्रेतास स्पर्श करून तपास करितात या गोष्टीस शास्त्राधार असेल तर उंटावर बसण्याचाही शास्त्राधार असावा.

रेलवेमार्गावरील ब्राह्मण लोकांचे अन्नपाणी वगैरेचा प्रकार हल्लीं कसा चालू आहे हें सर्वांस प्रसिद्ध आहेच मी कळववें असें नाहीं. हे सर्व विच्यार अंतःकरणांत आणोन सुज्ञ लोकांनीं कृपा करून उत्तरां कृतार्थ करावें कळावे लोभ करावा विशेष काय लिहूं ही विनंती. मिती माघ वद्य १२ मुक्काम खामगाव.

एक शोधक.

वऱ्हाडसमाचार

मिती फल्गुन शुध्द १५ शके १७९[illegible]

वऱ्हाडांतील मोठ्या अधिकाऱ्याविषयीं माहिती.

नाव व हुद्दा	नोकरी सुरू	शेरा
कमिशनर. पगार २७५० रुपये		
ले. कर्नल डब्ल्यु नेंभार्ड	ता. १० सप्तंबर १८६७	कायम भत्ता २५० रु.
जुडिशियल कमिशनर पगार २२५०		
ले. कर्नल जे. अलाडाईस	ता. १३ अक्टोबर १८६४	ता. ६ एप्रिल १८७४ रोजीं एक वर्षाचे रजेवर गेले
डिपुटी कमिशनर		
प्रत पहिली पगार १८३३–५–४		
मेजर जे. जी. बेल.	ता. ३ नोवें. १८६५	आफि. जु. क. पगार भत्यासुद्धां २२५०.
प्रत दुसरी पगार १६६६–१०–८		
क्या. आर. एच. हडलस्टन बुलढाणा.	ता. २७ नोंवें. १८६४	आफि. फर्स्ट क्लास
प्रत तिसरी पगार १३३३–५–४.		
मेजर जे. टी. बुशबी इलिचपुर.	ता. १९ आगष्ट १८५७.	आफि. सेकंड क्लास.
क्या. एच. सी. ए. स्प्यान्स्की	ता. ७ आक्टोबर १८६४.	ता. ४ सप्टंबरपासून दोन वर्षाचे रजेवर.
मि. सी हार्डर्न. उमरावती.	ता. १२ आगष्ट १८५७.	
असिस्टंट कमिशनर.		
प्रत पहिली पगार ८०० रुपये		
क्या. के जे एल मेकंजी वणी.	ता. २९ एप्रिल १८६२.	थर्ड क्लास आफि. डि. क. भत्यासुद्धां पगार ११५५-८-१०
क्या. जे. फिटझरल्ड वाशीम,	ता. २७ जून १८६२.	वाशिमकरितां २५० रु. अधिक
मेजर एच सी. मेंजिस स्मा. का. जज्ज उमरावती.	ता. ६ नोवेंबर १८६२	पगार सर्व मिळून १३५० रु. (हल्लीं रजेवर)
क्या. आर बुलक अकोला.	ता. १८ जुलै १८६२	थर्ड क्लास आफि. डि, क. भत्यासुद्धां ११५५–८–१०
प्रत दुसरी पगार ७०० रु.		
मेजर सी. टी. ओ. मेन	ता. १५ सेप्टेंबर १८६४	आफि. फर्स्ट क्लास
क्या. ए. फयारर	तारिख २९ फेब्रुवारी १८६४	ता. ४ से. १८७४पासून २ वर्षांचे रजेवर.
क्या. डी डब्ल्यु लाटण उमरावती.	ता. २९ डिसेंबर १८६४	
मि. एच बी नीलिस स्मा. का. जडज अकोला.	ता. १९से. १८६६	आफि० फर्स्ट क्लास सर्व मिळून ९००रु.
मि० दस्तुर बहिमनजी जामासजी अकोला.	तारिख २७ आगष्ट १८५६	
प्रत तिसरी पगार ५०० रुपये.		
क्या. एफ डब्ल्यु. ग्रांट स्मा. का. ज. उमरावती.	तारिख ५ जानेवारी १८६५	आफि. से. क्लास सर्व मिळून पगार ८०० रु.
मि. ताजुदीन हुशेन वाशीम	ता. १४ फे. १८६८	आफि. से. क्लास ७०० रु.
क्या. सि. वोडहौस	ता. १९ आ.१८६८	पोलिटिकल एजंट मुंबई इलाख्यांत
मि. एच. एस. निकोलिटस अकोला	ता. ९ जून १८६८	
क्या. एच डी पी रोनेक	ता. ११ मार्च १८६९	ता. १८ मे १८७४ पासून २ वर्षांचे रजेवर
मि. ए इलियट	ता. २८ मे १८६९	विलायतेस रजेवर
क्या. भार एस थामसन उमरावती	ता. २६ जून १८६९	आफि. सेकंड जेल सु. रुपये ७२५
मि. ए. जे. डनलप उमरावती	ता. १५ फे. १८७१	कापुसखात्यांचे काम अल्याची
खान बहादुर महमद शाबुदीन उमरावती	ता. १३ जून १८७३	पगार १०० रुपये
एकस्ट्रा असिस्टंट कमिशनर		
पगार ८०० प्रत पहिली		
मि. सि. ए. डब्ल्यु डेविस अकोला	ता १९ जुलई १८५८	करेन्सी खात्याचें आसि. व जेल सु. ९७५ रुपये.
प्रत दुसरी ५०० रुपये		
मि. जे. एच बर्न्स उमरावती	ता. २९ एप्रिल १८६२	
[illegible]सरी ४०० रु.		
[illegible] रंगनाथ मलकापूर	ता. २४ नोवेंबर १८६४	
[illegible]तमराव नारायण अडगाव	ता. ६ मे १८७३	
[illegible]थी ३०० रु.		
[illegible]राम भिकाजी वणी	ता. १२ मार्च १८६५	
[illegible]ण नरहर बुलढाणें	ता, ९ सप्तंबर १८५७	
[illegible]ाचवी २५०		
मि. [illegible]ल हक्क कारंजा	ता. २० जा. १८७२	
[illegible]न गोविंद इलिचपुर	ता. १९ जुलै १८७२	

बडोद्याकडील चौंकशी.

या कमिशनांतील प्रासिक्युशनचें काम बरेंच दिवस चाललें होतें त्यावरून डिफेन्सचेंही काम आठ पंध्रा दिवस चालेल असें सर्वांस वाटलें होतें पण तें एकदम आटपलें. कालच्या शनिवारच्या मागील शनिवारीं श्री. मल्हारराव गायकवाड यांनीं आपली कैफियत कमिशनापुढें ठेविली. ती वाचणें झाल्यावर त्यांचे बारिष्टर सारजंट बालंटैन साहेब यांनीं शनिवार, सोमवार व मंगळवार असे तीन दिवस एकसारखें भाषण केलें. तें फार उत्तम व मोठें मनोवेधक होतें. व त्यांत मल्हारराव गायकवाड सर्वोपरी निर्दोषी आहेत व दुष्ट लोकांच्या वाईट इच्छेनें व पोलिसाचे बनावटीनें हा सर्व खटला उत्पन्न झाला व यांत गायकवाडावर दोषारोपण करणारे जे मुख्य साक्षिदार ते सर्व स्वतां गुन्हेगार आहेत व त्यांच्या प्रत्यंतराला मजबूद असा एकही साक्षिदार नाहीं असें त्यांनीं बोलून दाखविलें आहे व प्रासिक्युशनाच्या पुराव्यांत जे अनंत गैरमेळ आहेत त्यांतील कित्येक प्रत्यक्ष दाखविले आहेत. आतां तो डिफेन्स पाहून हायकमिशनाचा अभिप्राय काय होतो पहावा. मंगळवारीं डिफेन्स संपल्यावर कमिशनांतील लोक बाहेर गावीं जाण्याची सिद्धता झाली. व सारजंट बालंटैन साहेबही उदईक विलायतेस जाणाऱ्या आगबोटींतून परत जाणार असें समजतें.

गायकवाड तर्फे कांहीं साक्षीदारांच्या जबान्या होतील असें वाटलें होतें पण एकदम चौकशीचें काम संपलें यावरून लोकांस आश्चर्य वाटलें. आतां कमिशनांतील सर्व मेंबरांचा अभिप्राय हिंदुस्थानसरकाराकडे जाऊन त्याचा अखेर हुकूम काय होतो तें पहावें. मल्हारराव निर्दोषी ठरतील असें बहुतेक ह्मणतात.

गायकवाड सरकारच्या खजिन्यांतून झालेला खर्च.

जे फर्सन साहेब यांणीं केलेल्या खर्चाचा अंदाज — सार्जेंट बालंटैन साहेबांस दररोज १००० रुपये प्रमाणें ६५ दिवसांचा अकार ६५००० रुपये. कलकत्याचे उडरोफ साहेब एक महिन्याबद्दल ४५००० रुपये, मुंबईहून आणलेल्या वकिलांस २५ दिवसांचा व घरभाडें वगैरे ९८,७०० रुपये, दुसरे वकिलांस सदर प्रमाणें १४,५०० रुपये, शांताराम नारायण वकील मुंबई यांस २ महिन्यांबद्दल ३०,००० रुपये, वासुदेव जगन्नाथ वकील स. प्र- २५००० रुपये, विलायतेस एजंट यांचा खर्च व राष्ट्राराष्ट्राचे कायद्यासंबंधी अभिप्राय छापल्याबद्दल खर्च ५००० दुसरे ठिकाणचे एजंटाचा खर्च ५००० लाघवी लिपी लिहिणारे लोकांबद्दल ५००० सार्जेंट बालंटैन व लाघवी लिपी लिहिणारे लोकांचा जाण्या येण्याबद्दचा खर्च ४०००, किरकोळ खर्च (रेलवे भाडें, तंबु, गाडी, घोडे, नोकर वगैरे ३०००० तारायंत्र २,५००, इतर ह्मणजे कारकून एस्टाब्लिशमेंट वगैरेबद्दलचा खर्च २५०००

एकूण २,८९,७००

हा अदमास चौकशी सुमारें २५ दिवस चालेल अशा बेतानें केला आहे.

सरकार तर्फे खर्च

विष घालणाराचे तपासणीकारितां सूटर साहेबास झालेला खर्च १००००, कर्नल फेर यांस काढून पेली साहेब यांस नेमिलें त्याबद्दलचा खर्च १०००, पेली साहेबांचे नेमणुकीचे संबंधानें पोलिस चौकशीचे संबंधानें तारायंत्राचा खर्च ५००० पेली राव गायकवाड यांनीं लाविलेले जाहिरनाम्याचे तारायंत्राबद्दल खर्च २५००, विष घालणारे लोक हुडकण्याबद्दल सूटर साहेब यांस झालेला खर्च २५००, सूटर साहेबांचे कलकत्त्यास जाणें व येणें व त्या संबंधी तारायंत्राचा खर्च ५०००, खान बहादूर अकबर अली व त्यांचा मुलगा यांस झालेला खर्च १००००, गजानन बहादूर यांस झालेला खर्च ५०००, सदहू बहादर यांणीं गुप्त बातमी मिळविण्याकरितां केलेला खर्च २ लक्ष १० हजार, स्कोबल साहेब यांस मुंबई व बडोदा या ठिकाणीं जाण्या येण्याचा खर्च व वकील लोकांचा अभिप्राय घेण्याचा खर्च २० ह. पुण्याहून कर्नल हरबर्ट यांची पलटण नेली त्याबद्दल खर्च ८ हजार, तोफखाना, सामान दारूगोळा वगैरे १२हजार, तोफखान्याचे दुसऱ्या कंपनीबद्दल ५ हजार, अमदाबादेहून सैन्य आणविल्याचा खर्च १० हजार, मल्हाररावांचा वाडा शोधणें व लोकांस पकडणें वगैरेचा खर्च ५ ह. सूटर साहेब व खानबहादूर यांणीं वाड्यांत झडती घेतली व मालाची अफरातफर होऊं नये म्हणून बंदोबस्ताबद्दल १० ह. स्कोबल व इन विऱ्या रिटी साहेब यांस महाराजांवर गुन्हा शाबीद करण्यास्तव ठेविलें त्यांची फी ४० हजार, सरकारी नोकर पुराव्याच्या कामाकरितां नेले त्याजबद्दल १५ हजार, तारायंत्रानें बातम्या पाठविल्याबद्दल १०हजार, छापखान्याचीं तोंडें बांधणें १५ हजार, फिर्यादीतर्फे साक्षीदारांचा खर्च २०हजार, वरील साक्षदारांस कोणी फितवूं नये म्हणून त्यांवर रखवालीचा खर्च १० हजार, चौकशी पुरी होईपर्यंत क. फेर हे बडोद्यास आहेत तोंपर्यंत त्यांचा खासगीखर्च ५ह, हायकमिशनचा हरएक बाबतीचा खर्च ३५ हजार, बारिस्टरचे हाताखालील स्यालिसिटर, भाडें व सादीलखर्च ४०हजार, विलायतेंतील वकील, बारिस्टर वगैरे लोकांचे अभिप्रायाबद्दल खर्च २५ हजार.

येकूण ३,५९,००० रुपये खर्च चालू खटल्याचे संबधानें झाला. प्र. सिं.

वऱ्हाड

कर्नल नेंभार्ड साहेब कमिशनर तारिख १८ रोज गुरुवारीं येथें आले होते व एक दिवस राहून तारिख १९ रोज शुक्रवारीं उमरावतीस परत गेले.

क्या. फिटझरलड साहेब रजेवर जाणार त्यांचे जागेवर वाशिमास मि० नौलिस साहेब अकोल्याचे स्माल काज जज्ज यांची नेमणूक झाली. व ते शुक्रवारीं मि० दस्तुर बाहिमनजी साहेबांस च्यार्ज देऊन तिकडे गेले.

मि० नौलिस साहेबांनीं आकोल्यास म्युनिसिप्यालिटीच्या व्हाइस प्रेसिडेन्टचें काम फार मेहेनत घेऊन केलें याबद्दल त्यांचे आभार मानल्यावाचून आमच्यानें राहवत नाहीं.

मि० लाटण साहेब असिस्टंट कामिशनर यांची नेमणूक खामगावचे स्मालकाज कोर्टावर केली असल्याविषयींया आठवड्यांच हिंदुस्थान सरकारचे ग्याझेटांत छापून प्रसिद्ध झालें आहे.

कमिशनर साहेबांनीं पोलिसपट्टी ह्मणजे टाऊनफंड याजबद्दल नवीन सरक्युलर नंबर तारिख२६ फेब्रुवारीसन १८७५ चें केलें आहे त्यांत तीन गोष्टी आहेत. एक ही कीं, हिंदुस्थान सरकारचे नवीन जाहिरनाम्याप्रमाणें एक रुपया शेकड्याचा आकार घ्यावयाचा तो मागील हुकूमाप्रमाणें क्यालेंडर साल तारिख १ माहे जानेवारी सन १८७१ पासून न घेतां हिशेबी साल तारिख १ एप्रिल सन १८७५ इसवीपासून घ्यावयाचा. दुसरी गोष्ट अशी कीं तो सरकारी नोकर लोकांपासून ही घ्यावयाचा, कारण हिंदुस्थान सरकारानें आपले जाहिरनाम्यांत वगळले नाहीं ह्मणून त्यावर व जाहिरनाम्यांत लिहिलेल्या इतर सर्व प्रतीच्या लोकांवर मग ते म्युनिसिप्यालिटीच्या हद्दींत राहोत अथवा हद्दीचे बाहेर राहोत त्यांवर हा कर बसावयाचा आहे. तिसरी गोष्ट अशी कीं याकराला टाऊनफंड ह्मणजे शहरदस्तुरी असें नांव आहे तेव्हां हा शहरापुरताच घ्यावयाचा किंवा कसें व किती वस्तीच्या गावाला शहर समजावयाचें याविषयीं शंका निघाल्यावरून कमिशनर साहेबांनीं ठराव केला आहे कीं हा कर जर वस्तीच्या स्वच्छेतेकारितां आहे तर दहा हजार घरांचें शहर असो, किंवा १०० घरांचें खेडें असो तेथें. स्वच्छतेची अवश्यकता आहेच याकरितां सर्व प्रतीच्या लोकवस्तीपासून ह्मणजे मौजा, कसबा, व शहर, यांपासून हा कर घ्यावयाचा आहे असें समजावें. याप्रमाणें सरक्युलरांतील मजकूर आहे व त्यावरून आतां सन १८७५।७६ सालची पट्टी सन १८७७ चे एप्रिल महिन्यापासून वसूल करूं लागतील तेव्हां तिला एक रूपयाचा दर लागेल असें समजतें.

मुर्तिजापुरचे रा- वामनराव गोविंद जमादार यांनीं आपले कर्जदारांस नोटिसा दिल्या कीं तुह्मी पैसे देत नाहीं याजकरितां तुमचे कर्जरोखे ग्रहणाचे दिवशीं मांगाला दान देऊ. व मांगानीं तुह्मापासून सगळा पैसा घेतल्याशिवाय तुह्मास ते रोखे देऊ नयेत असा त्यापासून करार करून घेऊ या नोटिशीवरून कर्जदारांनीं जमादारावर धर्मसंबंधानें मनास दुःख दिल्याबद्दल व अन्यायाची धमकी दिल्याबद्दल फौजदारींत फिर्याद केली आहे. चौकशीची तारीख गेल्या सोमवारीं होती बारिस्टर येणार होते पण मुंबईहून परभारें हैदराबादेस गेले असें ऐकतों.

एथील जुडिशियल कमिशनरचे क्लार्क आफ धि कोर्ट रा. रा. भास्करराव सखाराम जयवंत हे १८ दिवसांची रजा घेऊन कन्येचे लग्नाकारितां नागपुरास गेले.

रा. नारायण मार्तंड सुखात्मे या नावाचे अवधानी गृहस्थ या आठवड्यांत येथें आले होते त्यांनीं आपला अवधान चमत्कार गेल्या मंगळवारीं सायंकाळीं येथील इंग्लिश मराठी शाळेंत सर्व लोकांस प्रसिद्ध रीतीनें दाखविला. यांचें अवधान नुसतें गणितसंबंधाचें आहे व अवधानशक्ति मध्यम प्रकारची आहे असें दिसून आलें. त्या दिवशीच्या समारंभास क्या. बुलक साहेब डिपुटी कमिशनर आपले पत्नीसहवर्तमान आले होते. तसेंच मि. दस्तुर बहिमनजी साहेबही आले होते. समारंभाची खटपट रा. रा. पांडुरंग दामोदर मास्तर व रा. रा. विष्णु सखाराम क्लार्क आफ धि कोर्ट यांनीं केली अवधानी बुवानीं एक मोठा बारा अंकांचा गुणाकार तोंडानें सांगितला, याशिवाय वर्गमूळ, घनमूळ, चतुर्घातमूळ, तसेंच वर्ग, घन, वगैरे थोडथोड्या अंकाचे सांगितले, गंजिफाचा एक डाव खेळले पण त्यांत चमत्कार किंवा असाधारण शक्ति कांहींच दिसून आली नाहीं. शिवाय कांहीं फलांच्या नावाचे व कांहीं अंकाचे कागद त्यांनीं तयार केलेले होते त्यांतून ठोकताळ्यानें जमविलेलीं इच्छित फळें व अंक सांगितले. मोठा बारा अंकांचा जो गुणाकार त्यांनीं केला त्याची अंकसंख्या पृच्छकाचे इच्छेवर नव्हती अवधानी बुवानीं आपली ठरीव घेतलेली होती. अस्तु. तासभर कर्मणूक चांगली झाली. सुखात्मे यांस सुमार ५० रुपये मिळाले. हायस्कुलांतही त्यांच्या अवधानाचा चमत्कार झाला.

खामगवचे तहशिलदार मि० दोराबजी कावसजी यांना दोन महिन्यांची हक्काची रजा मिळाली आहे. व त्यांचे काम बहुशा नायबतहशिलदारच पहातील असें कळतें. प्र. सिं.

[मेहेकर मित्राकडून] तारीख १५ माहे मार्च सन १८७५ इसवी.

हल्लीं हवेंत उष्णता भासूं लागली आहे. व प्रातःकाळीं गुलाबी थंडी पडण्यास आरंभ झाला आहे.

तारीख १५ माहे मार्च रोजीं मे. इलियट साहेब ए. इ. यांनीं एथील इ. म. शाळेची परीक्षा घेतली. मुलांच्या संख्येंत व अभ्यासांत गुदस्त सालापेक्षां फार सुधारणा झाली हें पाहून फार खुष झाले. सरकारांतून जीं बुकें बक्षिसें वाटण्याकारितां आलीं होतीं तीं परिक्षेंत योग्य ठरलेल्या मुलांस या गावच्या स्कूलकडील मेंबर यांकरवी देवविलीं. व दिलेलीं बुकें मुलांच्या योग्यतेप्रमाणें नाहींत असें साहेब बहादुरांस वाटल्यावरून त्यांनीं आपल्या पदरचीं ४।५ रुपयांचीं पुस्तकें खरीद करून प्रत्येक वर्गांतील पसंतीस उतरलेल्या मुलांस वाटून दिलीं. साहिब बहादुरांच्या अशा उदार कृत्यानें मुलांस फार उत्तेजन आलें आहे. व हें साहेबांस मोठें भूषणार्ह होय.

या प्रसंगीं एथील हेड मास्तरांनींही आपल्या श[illegible]यनुसार मुलांस पुस्तकें देऊन खूष केलें कळावें हा विनंती.

वर्तमानसार

असें ऐकतों कीं, श्रीमंत जयपुरचे महाराज यांणीं बडोद्यावर हल्लींचा दुर्धर प्रसंग आल्याचें ऐकल्यापासून गोड पदार्थ खाण्याचें सोडून दिलें आहे. आपले नगराहून येतेसमयीं त्यांणीं तेथील लोकांसही असाच हुंकूम केला आहे व त्याप्रमाणेंच त्यांणीं आपलें स्वतांचें वर्तन हल्लीं येथें ठेविलें आहे. महाराजांचें जेवढें आचरण येथें माझे पाहण्यांत आलें आहे तेवढ्यावरून ही हकीकत खरी असेल असें मजला वाटतें व त्याप्रमाणें असल्यास तें महाराजांस भूषणार्ह आहे.

देवमामलेदार ऊर्फ यशवंतराव महाराज यांणीं मल्हारराव फिरून आपल्या अधिकारावर येतील मी अनुष्ठान करतों असें ते ह्मणाले आहेत असें समजतें. परमेश्वरा, यांचें आशिर्वचन खरें कर ह्मणून आह्मी दीनवाणीनें तुझी प्रार्थना करितों.

श्री. रा० नानासाहेब खानवीलकर प्रतिनिधी बडोदें यांचें घर कुवें येथें आहे. तेथून जप्त करून आणिलेला माल रत्नागिरींत आहे. तो परत मिळण्याची खटपट खानवीलकर यांचे कुवें येथील कारभारी यांणीं चालविली आहे.

आह्मास असें समजतें कीं काल संध्याकाळीं गिरगावांत गवळीतळ्याजवळ गोकुळदास तेजपाळ यांचे पाठशाळेंत यजुर्वेदी ब्राह्मणांचा पुनर्विवाह व्हावयाचा होता. वराचें नाव कृष्णाजी धोंडू पंगे असून ते नाशिकचे रहाणारे आहेत. वधूचें नाव जिताबाई आहे. जिताबाई ही पुण्यांतील फीमेल नार्मलस्कुलांत अभ्यास करीत होती.

नेकनामदार गवर्नर जनरल यांची स्वारी दिल्लीस जाण्याकरितां ता० १५ मिनहूस निघून दिल्ली एथें अजमासें २९ मिनहूपर्यंत राहाणार आहे. दिल्लीहून पटियाला संस्थानास जाणार व तेथून सिमल्यास ता० २ एप्रील रोजीं परत जाणार असें समजतें.

श्रीमंत तुकोजीराव होळकर यांची स्वारी कलकत्त्यास मोठमोठाले बरेच लोकांचे घरीं गेली होती. ता० २८ माहे गुदस्त रोजीं राजा हरेंद्र कृष्ण बहादूर यांचे घरीं गेले होते महाराजांस आणण्याकरितां राजा हरेंद्र कृष्ण यांचे ज्येष्ट चिरंजीव कुमार हरेंद्र कृष्ण व बाबू जगत दुलब बोस वगैरे मंडळी गेली होती. महाराजांबराबर त्यांचे दिवाण सर टी माधवराव हेही गेले होते. महाराज यांणीं कलकत्त्यास बऱ्याच देणग्या दिल्या. न्याशनल थियेटर पाहण्याकरितां महाराज आपले परिवारासह गेले होते त्यावेळीं खुष होऊन महाराजांनीं नाटकवाले लोकांस १००० रुपये दिले. व तारिख ३ मिनहू रोजीं स्वदेशीं येण्यास कलकत्याहून निघाले.

मुंबई येथील इंडियन स्टेट्समन पत्राच्या बडोदे येथें एका बातमीदारानें सर लुई पेली हे बडोद्याहून लवकरच परत जाणार अशी खबर दिली आहे हे साहेब हल्लीं आजारी आहेत व त्यांच्यानें कोर्टांत येऊन बसवत नाहीं. सर लुई पेली यांचा विलायतेस जाण्याचा इरादा आहे असें लोक बोलतात पेली साहेबांच्या मागें त्यांचे जागेवर मि. रिची यांची नेमणूक हिंदुस्थान सरकार करणार आहे. अशीही लोकांत बोलवा आहे.

बडोदे येथील बातमीदार चमत्कारिक बातमी अशी लिहितात कीं, कमिशनची सुरुवात झाल्यापासून अजमासें दहा बारा मडम साहेब कोर्टांत रोज खटला पाहण्यास येत असतात बरोबर कशिद्याचें काम घेऊन येतात व तें एकीकडे ठेवून चमत्कारिक गोष्ट होते त्या वेळेस एकाग्रतेनें त्याकडे लक्ष पोंचवितात. हें खरें असेल तर त्यांच्या उद्योगाची खरोखरी तारीफ आहे

शिंदे सरकार व जयपूरचे महाराज यांस शिमगा गायकवाडींत पडणार आहे असा रंग दिसत आहे ज्ञा. प्र.

बोरघांटांत एक वाघ फार उपद्रव देत आहे अशी खबर ऐकून, पुण्याहून कांहीं साहेब लोक त्याला मारण्याकरितां शनवार ता० २७ माहे फेब्रु० रोजीं गेले.

नेपाळच्या सरहद्दीविषयीं सर जंगबहादूर व इंग्लिश सरकार यांचा वाद पडला होता त्याचा निकाल सर जंगबहादूर यांच्या तर्फेनें झाला

फ्रांस देशच्या सरकारी खजिन्यांत यंदा ११ कोटि फ्रांक म्हणजे ४कोटि रुपयांची तूट आली आहे तेथें बफेट साहेबानें पराकाष्ठा करून नवीन प्रधानांच्या नेमणुका केल्या स्वतः बफेट हा स्वदेशचा प्रप्रधान असून दुसरे चार नवीन प्रधान नेमले, व बाकीच्या कामावर जुनेच अमलदार आहेत.

बडोदें एथून एका बातमीदारानें समाचार पत्रास असें लिहिलें आहे कीं, सोमवार ता० ८ रोजीं सा० बालंटाइन यांनीं गायकवाडाच्या वाड्यांत जाऊन, दामोदर पंतानें सांगितलेले दरवाजे वगैरे कसे कोठें आहेत हें हवेलींत सर्वच फिरून पाहिलें.

थंड देशांत मनुष्याचें आयुष्य– सैबेरिया प्रांताच्या हद्दीवर एक देश आहे तेथें १३० वर्षांचा एक तरी मनुष्य मेल्याखेरिज वर्ष लोटत नाहीं. सन १८३५ सालीं रशियन लोकांच्या मुलखांत १०० वर्षांहून कांहीं अधिकच अशीं मनुष्यें ४१६ मरण पावलीं [illegible] एक १३५ वर्षें जगलेलें मनुष्य असून [illegible] वर जगलेलीं.

सर जंग बहादूर हे ता० [illegible] लाहाबादेस होते, आतां ते नेपा[illegible] हचले असतील. ते त्रिवेणी[illegible] ले होते.

विकापाण्याचा [illegible]
मार्च---या आठवड्यां[illegible]

पडला. खानदेशांत व झांशी आणि हजारीबागकडे थोडा पाऊस पडला. पंजाबांत धोरादुनकडे थोडा पडला व पेशावरकडे पडला. मुंबई इलाख्यांतील रबीचा हंगाम बहुतेक सरत आला. खानदेश मात्र आजून मागस आहे. बंगाल्यांत ज्या भागांत पिक चांगलें आहे तें अजून निकालास लागलें नाहीं वायव्य प्रांतांत पिकें चांगलीं आहेत. रोहिलखंड व झांशीकडे गारा पडून पुन्हा थोडी नुकसानी झाली.

डाका—मोर्शी तालुक्यांत नागझरी येथें गेल्या गुरुवारीं एका कलालाच्या घरावर सुमारें ४०।४२ लोकांनीं डाका घातला. त्यांत त्या कलालास पुष्कळ हाल करून ठार मारलें व त्याचे सुनेवर १२।१३ लोकांनीं जबरी केली असें कळतें जारत हकीकत अद्याप कळली नाहीं. प्र. सिं.

दामोदर पंताची जबानी.

सोमवारीं व मंगळवारीं ८वे व ९वे तारखेस दामोदर त्रिंबक खासगीवाला याची साक्ष झाली. यानें तोंड खालीं घालून जबानी देण्यास सुरुवात केली तेव्हां सार्जंट बालंटैन यांनीं महाराजांकडेस पाहून मान वर करून मोठ्यानें बोलावयास सांगितलें. मी ब्राह्मण आहे. साडेतीन वर्षें गायकवाड सरकारचा प्रायव्हेट सेक्रेटरी होतों. शिकारीखान्याकडचे, खुषबीन लोकांस पगार देण्याचें व महाराज सांगतील त्याप्रमाणें इतर खासगीखर्च करण्याचें काम मजकडे होतें. सलीम व यशवंतराव यांस पुष्कळ वेळ महाराजांबरोबर मी पाहिलें आहे. सलीमापाशीं भाद्रपद वद्याच्या सुमारास ह्मणजे २६ सेप्टेंबरपासून १० आक्टोबरच्या दरम्यान विष द्यावयास महाराजांनीं सांगितलें त्याची मला आठवण आहे. घोड्यास खुजलीकारितां दोन तोळे सोमल फौजदारींतून आणावयास मला हुकूम केला. फौजदारीकडून पत्र लिहिलें असतां मिळाला नाहीं ह्मणून मी तो पूर्वीं सरकारवाड्यांतील दवाखान्यावर एक नुरुदीन नावाचा बोहोरी होता त्याच्या जवळून आणला. त्याची बुकी करून तो पुडींत बांधला होता. ती पुडी मी उघडली नाहीं व खुजलीचें औषध करण्यासाठीं सलीमास द्यावयास सांगितल्यावरहुकूम मी दिली. नंतर महाराजांच्या हुकुमावरून जव्हेरीखात्यावर असणारा नानाजी विठ्ठल याच्या जवळून यशवंतरावास देण्यास एक तोळा हिरे आणले. चार आठ दिवसांनीं हिरे आणण्यास महाराज मला सांगत असत. नानासाहेब खानविलकर यांचा चाकर गुजाबा यानें हकीमाजवळून एक द्रव्याची शिसी आणली तीही महाराजांनीं मला सलीमाच्या स्वाधीन करावयास [illegible]प्रमाणें मी त्यास दिली. [illegible] सोमल व तोळा हिरे आ[illegible]णावयास महाराजांनीं हुकूम केला. सोमल [illegible]डून आणला व सली[illegible] व जामदारखान्यांतून [illegible]कलकोटच्या स्वामीचा [illegible]नीं यशवंतरावास द्याव[illegible] यशवंतरावास ते दे[illegible]र्शी ह्मणून पुसलें तेव्हां पूड करून क० फेर यांस घालण्यासाठीं ह्मणून तो बोलला, तेव्हां असें करणें बरें नाहीं असें मी बोललों. अश्विन वद्य प्रतिपदा ह्मणजे ता० २६ आक्टोबर रोजीं क० फेर यांस विष घातल्याची बातमी ऐकिली, त्याच्या अगोदर पांच सात दिवस ही गोष्ट झाली. २६ आक्टोबर रोजीं महाराजांची स्वारी कापांत गेली होती व मी त्यांच्या बरोबर गेलों होतों व धर्मशाळेंत उतरलों. परत शहरांत येतांना महाराजांनीं मला आपल्या गाडींत घेतलें व आज नरसू नित्याप्रमाणें पहाऱ्यावर नव्हता व रावजीनें जलदी करून तें घातलें यामुळें गवगवा झाला आहे असें बोलले. महाराजांनीं सलीमास रावजीकडेस धावत जा ह्मणून सांगितलें. पुड्या घेण्याकारितां व ह्मातारी भाकरी करीत बसली होती तिच्या जवळ टाकण्याकारितां तो गेल्यावर सलीम टाकून देईल अशी खातरी नसल्यामुळें रावजीस पुन्हा घरीं जावयास सांगितलें. पुड्या फेकून दिल्या किंवा नाहींत हें मला माहीत नाहीं व काम फार वाईट आहे असें महाराज बोलले. त्याखेरीज बोलल्याचें मला स्मरण नाहीं. पुनः सोमवारीं महाराजांस भेटलों तेव्हां मला व नाना साहेब खानविलकर यांस या बाबतींत जी चौकशी होईल तिचा बारकाईनें शोध ठेवण्यास व जें वर्तमान समजेल तें आपणास कळविण्यास सांगितलें. ही गोष्ट विष घालण्याविषयीं होती. त्या रात्रीं चौकशी करून महाराजांस दुसऱ्या दिवशीं सर्व वर्तमान कळविलें व रावजीस कैद केलें नाहीं असें सांगितलें, तेव्हां तो फार हुशार आहे तो लबाड आहे असें ते बोलले. मंगळवारीं सलीम व यशवंतराव हवेलींत आले होते व त्यांसही महाराजांनीं माहिती मिळविण्यास सांगितलें. पुढच्या गुरुवारीं महाराज रेसिडेन्सींत गेले व त्यांच्या बरोबर मीही गेलों होतों व धर्मशाळेजवळ उतरलों. क० फेर रेसिडेन्ट होते तेव्हां मी रेसिडेन्सींत गेलों नाहीं. सर लुइस पेली आल्यावर नारायण पांडरे यांच्या बरोबर महाराजांचें जें भाषण झालें होतें त्याची साक्षी देण्यासाठीं महाराजां बरोबर एकदां रेसिडेन्सींत गेलों होतों. त्या वेळेस विषप्रयोगाविषयीं गोष्ट निघाल्याचें मला आठवत नाहीं. रावजीस नवसारीस मात्र एकवेळ पाहिलें होतें. सूटरसाहेब बडोद्यास आल्यावर विषाविषयीं माझें व महाराजांचें भाषण झालें होतें. रावजीस पकडून पुनः सोडलें असें ऐकिलें तेव्हां मुद्दा असलेल्या मनुष्यास सोडून दिला आहे आतां कांहीं चिंता नाहीं असें महाराज बोलले. नंतर रावजीस पुनः पकडलें व माफी करण्याविषयीं लिहून घेऊन त्यानें अपराध कबूल केला असें महाराजांस सांगितलें तेव्हां मला, नानासाहेबांस, यशवंतराव व सलीम यांस तुह्मी कबूल करूं नका असें बोलले. सलीम व यशवंतराव यांस पकडलें तें मला माहीत आहे. महाराजांस व मला एकाच दिवशीं पकडलें. त्या दिवशीं नऊ वाजतां वाड्यावर जप्ती आली व सर्व खोल्यांस मोहरा करून हवेलीवर पाहारा ठेविला. मला नऊ वाजतां पकडलें. गजानन विठ्ठल व जाक्सन साहेब मजकडेस आले आणि तुझ्या जाग्यावर तूं हजर ऐस आह्मास कागद पैसा व सर्व वस्तूंवर मोहरा करावयाच्या आहेत असें बोलले. तें सर्व झाल्यावर मी घरीं गेलों; परंतु पुनः बोलवयास पाठविलें व दोन दिवस सेनापतीच्या कचेरींत शिपायांच्या पाहाऱ्यांत ठेविलें. तेथून रेसिडेन्सींत नेल्यावर तेथें मी कबूल होई तोंपर्यंत मजवर गोऱ्या संत्र्यांचा पाहारा होता. मी गोऱ्या लोकांच्या पाहऱ्यास कंटाळून कबूल केल्यावर पोलिसाच्या पाहाऱ्यांत होतों. अबदुल अली व अकबर अली व बळवंतरावाचा चिटणीस हे ज्या तंबूत होते तेथें मला प्रथमतः नेलें. मला पेटींतील कागद तपासावयाचे आहेत, तर मोहरा फोडते वेळेस जवळ अस असें मला खानबहादुरानें सांगितलें. पेटींत महाराजांचे खासगी कागद होते. ती माझ्यापुढें आणून ठेविली तेव्हां मोहरा सबंद होत्या. बळवंतराव केळवंत्रो खासगी चिटणीस व भाऊ केवा व दोघे खानबहादूर अर्धातास कागद तपासीत होते. त्या वेळेस तूं खरें बोलशील तर बरें होईल इतकेंच मला बोलले. कागद तपासल्यानंतर दोन दिवसांनीं मी झालेला मजकूर सांगितला, त्या वेळीं सर लुइस पेली, कप्तान जाक्सन व सीग्रेव, रिचो साहेब, दोघे खानबहादूर, गजानन विठ्ठल व बळवंतरावाचा चिटणीस इतके हजर होते. पेली साहेबानें मला माफी कबूल केली होती. मला कोणाशीं बोलण्याची संधी नसल्यामुळें रावजी व नरसू यांनीं काय सांगितलें तें मला माहित नव्हतें. खासगी हिशेब मी चोपडींत लिहीत नसें ते चिटोऱ्यांवर लिहिलेले असत. महाराज तोंडीं हुकूम करित असत व त्यांच्या आज्ञेप्रमाणें पैसे देऊन मी पावतीची याद घेत असें. फळ फळावळ व दारूकामाबद्दल कांहीं रकमा लिहिल्या आहेत त्या खरोखर रेसिडेन्सींतील चाकरांस दिल्या आहेत. कित्येक यादींविषयीं प्रश्न करावयास लागले तेव्हां सार्जंट बालंटैन यांनीं यादींचा अर्थ आह्मी वेळावर सांगूं असें ह्मणून हरकत घेतली ती मंजूर केली नाहीं. पुराव्यांत १७ यादी दिल्या.

मार्च ९ रोजीं दामोदर त्रिंबकाची जबानी पुनः सुरू केली. दुसऱ्या जमाखर्चाच्या यादी कोर्टांत हजर केल्या त्यांत ब्राह्मण भोजनाच्या वेळीं रोशनाईकारितां घातलेल्या रकमेचे खरोखर सोमल व हिरे आणले होते असें त्यानें सांगितलें. पाहिल्यानें भस्म करून औषध करण्यासाठीं हिरे आणले असें खर्चीं घालावयास महाराजांनीं सांगितलें, व त्याप्रमाणें मी तपशील लिहिला. नंतर क. फेर यांस विषप्रयोग केल्याविषयीं गवगवा झाल्यावर मी महाराजांस हिऱ्याचें भस्म होतें काय ह्मणून पुसलें, तेव्हां त्यांनीं नाहीं ह्मटल्यावरून मी लिहिलेल्या तपशिलाचें काय करूं ह्मणून विचारलें. तेव्हां अशा तपशिलानें रक्कम खर्ची पडली असेल तर ती फाडून नाहींशी करून टाक असें महाराज बोलले. त्या बरहुकूम जव्हेरीखात्याकडील नानाजी विठ्ठल यास करावयास सांगितलें व त्याप्रमाणें त्यानें केलें. अशा प्रसंगीं जमखर्चांत माझ्या मनास येईल तें कारण लिहिण्यास मला एकसहा हुकूम झाला होता. नुरुदीन बोहोऱ्याकडून विष २ वेळ आणलें परंतु त्यासाठीं पैसा दिला नाहीं. सिलीखाना ह्मणजे वाड्यांतील दवाखान्याचें काम त्याजला देण्याचें मात्र कबूल केलें होतें. विषप्रयोगाची बातमी बाहेर फुटतांच मजजवळ येऊन कापावरचा बोहोरी पैसे मागतो व त्याच्या चोपड्यांत जें नाव दाखल आहे तें गुप्त रहावें असें मनांत असेल तर २०० रुपये त्याला पाहिजेत असें नुरुदीन यानें सांगितल्यावरून तूंच त्यास पैसे दे; सिलीखान्याचें काम देऊं तेव्हां ती रकम काढून देऊं असें बोललों. गेल्या सप्तंबर महिन्यांत क. फेर याचे मस्तकास फोड झाल्याचें सलीम महाराजांस सांगत असतां मी ऐकिलें होतें. त्या वेळीं त्यावर लावण्यास रावजीला पट्टी करावयास सांगितलें तेव्हां तिजवर सोमलाच्या बुकीची चिमुट टाकल्यामुळें आग झाली व ती कर्नल फेर यानें काढून टाकिली असें ही तो बोलला. त्याच सुमारास हकीम जोस दसरें एक तयार केलेलें औषध आणावयास सांगितलें, तसेंच हकीमजीकडून मोठ्या मुंग्या, सर्प व काळ्या घोड्याचें मूत आणा ह्मणून बोलले. हकीमजीकडचें औषध गुजाबा एका शिसींत घेऊन आला, व पूर्वींत सांगितल्याप्रमाणें मी ती सलीमापाशीं दिली. सलीमाच्या मारफत रावजी रेसिडेन्सीकडील वर्तमान महाराजांस कळवित असें तें मला माहीत बेजीं पत्रें येत तीं मी वाचून फाडून टाकीत असें. जमाखर्चाच्या वह्या मध्यें जी चिथडाचिथड केली होती व जे शाईचे बोळे पाडले होते ते सर्व हिरे व सोमल विकत घेण्यासाठीं व रेसिडेन्सीकडील चाकरांस देण्यासाठीं खरोखर खर्च केला असतां लोकांत तसें समजूं नये ह्मणून महाराजांच्या आज्ञेवरून मी केलें असें ह्या साक्षीनें सांगितलें. उलट तपासणी झाली तेव्हां महाराजांनीं खोटे जमाखर्च करण्यास मला लेखी हुकूम केला नाहीं सर्व तोंडींच सांगितलें? क० फेर यांत विष घातलें होतें व त्यांत सोमल व हिऱ्याची पुड होती हें मी कबूल होण्याच्या पूर्वींच मला माहित होतें; व रावजीनें सर्व कबूल केल्याचें वर्तमान मी महाराजांचा व माझा जीव बाचविण्यासाठीं चौकशी करित होतों तेव्हांच समजलें होतें असें बोलला. ज्या यादींनीं माझा व महाराजांचा गुन्हा शाबुत होणार होता त्या पांच चार ठिकाणीं असल्यामुळें फाडण्यास फुरसद नव्हती व तसें करण्याचें मला सुचलें नाहीं. नाहीं तर तसें करणें मला अशक्य नव्हतें; व कांहीं तरी कबूल केल्याशिवाय कैदेंतून सुटण्याचा संभव न व्हता ह्मणून मी कबूल केलें असें यानें सांगितलें. विष कोण कोणत्या तारखेस दिलें तें सांगण्यासाठीं यास पुष्कळ प्रश्न केले परंतु त्यानें मुकरर न सांगतां अर्धवट जबाब दिले. सु. प

हें पत्र अकोलें एथें खंडेराव बाळाजी फडके यांचे वऱ्हाडसमाचार छा. छा. प्र.

REGISTERED NO 5, 1875

वऱ्हाडसमाचार.

पुस्तक ९ अकोला, रविवार ता० २८ माहे मार्च सन १८७५ इ० अंक १३

जाहिरात.

वऱ्हाडसमाचाराचीकिंमत.

	रु.
वर्षाचे अगाऊ	६
सालअखेर	७
फुटकळ अंकास	०४
डांकहशील	
वर्षाचे अगाऊ	१॥०
" अखेर	२

नवीन वर्गणीदार होऊ इच्छिणारे लो कांकडून आगाऊ वर्गणी आल्या खेरीज पत्र सुरू केलें जाणार नाहीं.

नोटिसीबद्दल.

मराठी, दर ओळीस	०१०६
तीच नोटिस दुसरे खेपेस	०१
इंग्लिश लिपींत दर ओळीस	०४
" दुसरे खेपेस	०२

जाहिरनामा.
गहाणावर व हलक्या व्याजावर कर्ज मिळण्याची सोय.

वऱ्हाडांत व विशेष अकोल्यांत सामान्य प्रतीच्या मनुष्यास कर्जाऊ रकम मिळण्यास मोठी अडचण आहे. सावकारलोक चांगल्या प्रतिष्ठित मनुष्यापासूनही व निवळ सोनें गहाण ठेवल्यासही रुपया दीड रुपयाचें व्याज घेतात व गरीब गुरीबापासून कित्येक सावकार दरमहा दररुपयास अर्धा आणा, एक आणा, व कांहीं प्रसंगीं दीड दोन आणेही व्याज घेतात. हा केवढा भयंकर व्यापार आहे व यापासून गोर गरीबास केवढी बूड, व अडचण आहे याचा विच्यार केला ह्मणजे सहृदय मनुष्यास अत्यंत वाईट वाटतें. पण इलाज नाहीं. लक्ष्मीनें ज्यांकडे कृपादृष्टीनें अवलोकन केलें आहे ते अशा कामीं अंध आहेत, व जे अशा कामीं डोळस आहेत ते लक्ष्मीच्या कृपावलोकनास अंध आहेत. मिळून अडचणच, तथापि दोन तीन भल्या गृहस्थांनीं असत्या परींत सामान्य प्रतीच्या मनुष्यास तरी थोडी बहुत, मदत करीत जावी अशा हेतूनें आमच्या द्वारें पुढें लिहिलेला बेत केला आहे. तो अकोल्यांतील लोकांस कळावयाकरितां प्रसिध्ध करण्यांत येतो.

१ कोणी मनुष्यानें सोनें अगर चांदी गहाण ठेविल्यास त्याला दरमहा दर शेकडा एक रुपया व्याजानें रकम कर्जाऊ देण्यांत येईल.

२ कोणी सोनें चांदी शिवाय दुसरा कांहीं ठळक जिन्नस भांडें कापड वगैरे गहाण ठेवील तर दरमहा दरशेकडा दीड रुपया व्याजानें त्याला रकम देण्यांत येईल.

३ गहाणाशिवाय हातावर रकम घेणें झाल्यास दरमहा दोन रुपये शेकड्याचें व्याज पडेल. व रोखा लिहून द्यावा लागेल.

४ हातावर रकम कर्जाऊ घेणारा मनुष्य ओळखीचा व लायकीचा असावा. तसा नसल्यास त्यानें लायक मनुष्याची जामीनकी रोख्यावर घालून द्यावी.

५ दहा रुपये पर्यंत किरकोळ नूज रकमा दरमहा दर रुपयास दीड पैसा व्याजानें दिल्या जातील.

६ व्यापार कसा सुरळीत चालतो हें प्रथम अजमाऊन पहाण्याचें आहे याजकरितां कांहीं दिवस रोख्यावर ५० रुपयांहून अधिक व गहाणावर १०० रुपयांहून अधिक रकम एका इसमास दिली जाणार नाहीं.

७ कर्जाची फेड तीन महिन्यांनीं होत जावी, निदान सहा महिन्यांवर कोणाकडे रकम ठेविली जाणार नाहीं. पहिला हिशेब पुरा करून नवीन रकम नेण्यास हरकत नाहीं.

८ सोनें चांदी हा गहाण माल रकमेच्या सुमार दीडपट असावा, व इतर माल दुप्पट असावा.

९ गहाण सोडविण्याची काळजी ऋणकोस असावी. मुदत संपल्यावर महिन्या महिन्यानें एकदा असें तीनदा त्यास कळविण्यांत येईल. व मुदत संपून सहा महिने झाले ह्मणजे गहाण लहाण होऊन त्या मालावरील त्याचा हक्क नाहींसा होईल. पण असा प्रसंग ईश्वर जेवढा न आणील तेवढे आह्मी फार संतोषित होऊ.

येणेंप्रमाणें नऊ कलमी नियम केले आहेत. परमेश्वर कृपेनें हा व्यवहार सुरळीत चालून याच्या प्रवर्तकास उमेद व गरजवंतास सोय असावी ह्मणून आह्मी त्याची प्रार्थना करितो.

तारीख १ माहे फेब्रुवारी सन १८७५ इसवी

नारायण मोरेश्वर

पत्ता— वऱ्हाडसमाचार छापखाना.

नोटिस.

नोटिस— वाकूजी वलद गंगाजी सीरसाट वस्ती मौजे कोयाळी प्रगणे नरसी तालुके वाशीम जिल्हे मजकूर यांस खालीं सही करणार इजकडून नोटिस देण्यांत येते कीं तुमचेशी माझें लग्न होऊन सुमारें २० वर्षे झालीं त्या दिवसापासून मला तुह्मी नांदवित नाहीं व तुह्मी दुसरें लग्न करून प्रापंचीक सुखाचा उपभोग घेता व मला त्यामुळें प्रापंचीक सुखाचा उपभोग होत नाहीं तेणेंकरून माझा जन्म व्यर्थ होत आहे व मी ४ पंचाचे हातूनही ह्मटले परंतु तुह्मी नांदविण्याविषयीं कबूल केलें नाहीं करितां या नोटिशीनें कळवितें कीं, माझा पोटखर्च वस्त्रप्रावर्ण वगैरेबद्दल सुमारें १२ वर्षांचा दरमहा ३ रुपये प्रमाणें ४३२ जनीशरस्ते व्याजाप्रमाणें नोटिस पावल्यापासून १५ दिवसांत देऊन नांदविण्याबद्दलचा खात्रीलायक तिऱ्हाईत द्यावा असें जर न कराल तर तुमचा मजवर लग्नसंबंधाचा हक्क रहाणार नाहीं हें खूप समजावें व माझा तारुण्यकाळ व्यर्थ आतां न जावा व कर्जाची मुक्तता व्हावी यासाठीं दुसरा नवरा करीन हें खूप समजोंव कळावें तारीख १९ माहे मार्च सन १८७५ इसवी.

(सही) आजाणी मर्द वाकूजी सीरसाट वस्ती मौजे याड प्रगणें नरसी तालुके वाशीम जिल्हे मजकूर इचे हातची निशाणी खुद्द वांगडी असे

पत्रव्यवहार

या सदराखालील मजकूर पत्रकर्त्याच्या मतास मिळूनच असतील असें समजूं नये

सूर्यग्रहण.

रा. रा. वऱ्हाडसमाचार कर्ते यांसः—

वि० वि० खालीं लिहिलेला मजकुरास मेहरबानी करून स्थल द्याल अशी आशा आहे. ह्या आमचे हतभाग्य देशांत अलीकडे कोणी विद्येचा उत्कर्षकर्ता किंवा ह्या सृष्टींत जे जे चमत्कार दृष्टीस पडतात, त्यांचा, हौसेनें विचार करणारा प्रायः राहिला नाहीं. सूर्यसिद्धांत होऊन किती वर्षे झालीं, हें तर कोणास समजत नाहीं; परंतु सिद्धांत शिरोमणीस आज ६०० वर्षांवर, आणि ग्रहलाघवास ३०० वर्षांवर काळ होऊन गेला, तथापि अलीकडे कोणी प्रत्यक्ष वेध घेऊन ते ग्रंथ बरोबर आहेत किंवा नाहींत, ह्याचा शोध केला नाहीं. ज्योतिषविद्या बरोबर समजण्यास ग्रहांचे वेध वारंवार केले पाहिजेत, आणि ते वेध करण्यास बहु मोलाचीं सूक्ष्म यंत्रें पाहिजेत. व वेधकर्ता मोठा बुद्धिमान व उत्तम गणिती पाहिजे, असें साहित्य असल्यावांचून ती विद्या वाढत नाहीं. हल्लीं जीं पचांगें छापलीं जातात, तीं ग्रहलाघवावरून केलेलीं असतात. शके १७९६ भाद्रपद वद्य ३० शनिवार ता० १० मा० आक्टोबर सन १८७४ रोजीं सूर्यग्रहण आलें होतें; ग्रहलाघवाचे रीतीप्रमाणें, र. उ. घ. २२ प. २१ यावेळेस स्पर्श होता. व मोक्ष र. उ. घ. २८ प. १२ यावेळेस होता. त्याप्रमाणें बरोबर झाला नाहीं. ते दिवशीं आह्मी प्रत्यक्ष इष्ट काळानें पाहिलें असतां, र. उ. घ. २६ प. २० या वेळेस स्पर्श झाला, व मोक्ष र. उ. घ. ३२ प. ४८ यावेळेस झाला हें आह्मी व गावांतील ४ सभ्य लोकांनीं व इतर ठिकाणच्या लोकांनीं पाहिलें. यावरून ग्रहलाघवांत फेर चार घटकेवर आहे, असें सहज समजतें. याकरितां आह्मी आर्यपक्षाचें गणीत करून ह्यावरून वरील ग्रहणाचे स्पर्श मोक्ष काळ आणिले होते. हें कित्येक गावांतील लोकांनीं पाहिलें. यास्तव हल्लीं शके १७९६ फाल्गुन वद्य ३० रोज मंगळवार तारीख ६ माहे एप्रिल सन १८७५ रोजीं सूर्य ग्रहण आहे, तें ग्रहलाघवाचे रीतीनुरूप प्रथम करून दुसरे आर्य पक्षाचे रविसोमादिकरून ग्रहणाचें गणीत केलें आहे तीं कोष्टकें खालीं लिहिल्याप्रमाणें समजावीं.

शके १७९६ फाल्गुन वद्य ३० भौमे सूर्यग्रहणम् तारिख ६ माहे एप्रिल सन १८७५ इसवी

		स्प. का.	म. का.	मो. का.	प. का.	ग्रास	शेष
ग्रहलाघवावरून केलेले ग्रहणाचे स्पर्श मोक्षकाल.	घटि.	११	१४	१८	६	५	५
	पळे	१७	४४	१३	५६	४२	१
	तास	१०	११	१	२	०	०
	मिन्यूटें	५२	३५	८	४६	०	०
आर्यपक्षावरून केलेले ग्रहणाचे स्पर्श मोक्षकाल	घटि.	१५	१५	१६	१	५	५
	पळे	२२	४०	५२	३०	२०	२२
	तास	१२	१२	१२	०	०	०
	मिन्यु.	१	२२	५८	४०	०	०

यावरून दोन्हीं गणितांत किती फेर आहे हें सहज लक्ष्यांत येण्याजोगें आहे याचा विच्यार सूज्ञ लोक करतील. या गणितांत कोणास संशय वाटल्यास त्यांनीं निःशंकपणें अरुणोदयांत लिहून कळवावें त्यांचीं उत्तरें आह्मी शक्त्यनुसार देऊं. कळविलेलो

भ करावा ही विनंती. तारीख २१ माहे मार्च सन १८७५ इसवी.

भाऊ राजाराम जोशी
कसबे बोदवड
तालुके भुसावळ
जिल्हा खानदेश

वऱ्हाडसमाचार

मिती फाल्गुन वद्य ६ शके १७९६

बडोदे कमिशनचा शेवट.

या कमिशनचे कामास तारीख २३ फेब्रुवारी रोजीं आरंभ होऊन तारीख १८ मार्च गुरुवारीं ह्मणजे गेल्या गुरुवारच्या मागील गुरुवारीं सर्व काम संपलें हें कमिशन एकंदर २० दिवस चाललें सार्जंट बालंटैन यांचे मल्हाराव महाराज यांच्या तर्फे तारीख १६ मंगळवारीं २ वाजतां भाषण संपल्यावर, सरकारतर्फे मि. स्कोबल यानीं भाषणास आरंभ केला यांचेही भाषण मोठें लांबलचक पुरे २ दिवस झालें. तारीख १८ रोजीं १ वाजतां यांचें भाषण संपलें. यांचे भाषणाचा आशय असा होता कीं, दामोदरपंत (जे ह्या नाटकांतलि एक मुख्य पात्र आहे) हा मनुष्य जरी नीच आहे तरी पण कर्नल फेर यांस विष घालण्यास यास कांहीं हेतु नव्हता कारण हा खासगीकडे असल्यामुळे याचे हिशेब वगैरे तपासण्याचे कर्नल फेर यांस अगत्य पडलें नसतें दामोदरपंत यांणीं दिलेली साक्ष खरी आहे, मल्हारराव महाराज यांस कर्नलफेर यांस विष घालण्याचा हेतु होता कारण कीं कर्नल फेर मल्हाररावच्या लक्ष्मीबाईशीं झालेल्या लग्नाविरुद्ध होते. पोलिस लोकांनीं साक्षीदारास जुलमानें बनावट जबानीं देण्यास लावलें हें संभवत नाहीं कारण पोलिसलोक हे पेलीसाहेबांचे आफिसचे समोरचे खोलींत साक्षीदारांची चौकशी करीत असत, हेमचंद जवाहिरी हा मोकळा असल्यामुळें त्यास कोणी।फितावेलें असावें ह्मणून तो पोलिसापुढें दिलेल्या जबानीच्या उलट आतां बोलतो.

याप्रमाणें मि० स्कोबल यांचें भाषण झाल्यावर कमिशन बरखास्त झालें. व त्याच रात्रीं सर रिचर्ड कौच, सर रिचर्ड मिड, मि० मेलव्हिल, जयपुरचे महाराज, हे स्पेशियल ट्रेनमधून मुंबईस आले. राव राजे दिनकरराव हे आधले दिवशींच मुंबईस आले. व मागच्या शनिवारपासून सेक्रेटरी एट यांचे आफिसांत कमिशनचा रिपोर्ट करण्यास आरंभ झाला. कमिशनर्स शिवाय आफिसांत दुसरे कोणास जाण्याचा हुकूम नाहीं. आतां सर्व लोकांचें लक्ष ह्या रिपोर्टाकडे लागलें आहे. कौच साहेब शान्त व निःपक्षपाती न्यायाधीश आहेत हें त्यांच्या कमिशनांतील वर्तणुकीवरूनच दिसतें यास्तव खरा न्याय होईल ही सर्वांस आशा आहे. ज्योतिषी लोकांचे भाकितास, ब्राह्मणांचे उपोषणास, दुराचरणांस, सत्पुरुषांस, देव मामलेदार यांचे अनुष्ठानास ईश्वर यश देवो, व महाराज यांस या प्रचंड अरिष्टांतून मुक्त करो अशी आमची ईश्वरास प्रार्थना आहे. सार्जंट बालंटैन यांच्या चित्तवेधक भाषणांतील मुख्य मुद्दे व त्यांवरील मि० स्कोबल साहेब यांणीं दिलेलीं उत्तरें इंदुप्रकाशांत दिलीं आहेत तीं अशीः—

सर्व पुरावा पोलिसानें तयार केलेला आहे. सर्व साक्षी कैदेंत आहेत व अशी गोष्ट पृथ्वींत कधींही घडली नव्हती. पोलिसाच्या भयानें साक्षी पाहिजे तसे त्यांजपुढें बोलले व त्यांच्या कैदेंत ते अजून आहेत ह्मणून पुर्वी बोलल्याप्रमाणें कमिशनापुढें त्यांस आणून कांहीं अशीं वदविलें आहे. पेद्रो व हेमचंद हे पोलिसाच्या कैदेंत नव्हते. त्यांच्या साक्षीवरून पोलिसाच्या ताब्यांतील साक्षीच्या जबान्या खोट्या व जुलमानें दिलेल्या आहेत हें साफ दिसतें.

श्री. मल्हारराव महाराजांस कर्नल फेर यांस विषप्रयोग करण्याचें कांहीं प्रयोजन नव्हतें; कारण त्यांस काढून टाकण्याविषयीं हिंदुस्थान सरकारास खलिता लिहिला होता, व फेरसाहेबांस १८७२ सालांत सरकारानें टपका दिलेला त्यांस माहीत होता, व तेणेंकरून बडोद्याहून फेरसाहेबास काढतील असें मानण्यास चांगली जागा होती व त्याप्रमाणें सरकारानें त्यांस काढलें.

महाराजांनीं विषप्रयोग करविला असें ह्मणणारे काय ते तीन असामी. रावजी, नरसू व दामोदरपंत. हे तिघेही गुन्हेगार असल्यामुळे त्यांच्या बोलण्यास बाहेरील स्वतंत्र पुरावा असल्याखेरीज व तो अशा प्रकारचा कीं, श्री. मल्हारराव महाराजांनीं विष घालविलें असें त्यावरून प्रत्यक्ष सिद्ध होईल असा असल्याखेरीज, या तिघां गुन्हेगारांच्या सांगण्यावरून महाराजावर कायद्याप्रमाणें व अनादिरीतीप्रमाणें तोहमत कधीं सिद्ध व्हावयाची नाहीं.

गायकवाडाचें सर्व दप्तर पोलिसाच्या हातीं आहे तरी गायकवाडाच्या हातचा पुरावा अथवा विषप्रयोगासंबंधीं कोणत्याही प्रकारचा त्यांचा लेख एकही पुराव्यांत आला नाहीं. रेसिडेन्सींतील लोकांस लांच दिले ह्मणून ह्मणणें आहे त्या रकमा विषप्रयोगाच्या पूर्वीं कितीएक महिने आहेत. शेवटची रकम जुलै महिन्यांत दिली ह्मणून ह्मणणें आहे व विषप्रयोग करण्याकरितां एकही पैसा पोंचल्याचें रावजी वगैरे कोणीच बोलत नाहीं. क. फेरास चार किंवा सहा वेळ विषप्रयोग झाला असें साक्षीवरून होतें व दरएक वेळेस शरबताची रुचि लागली असें क. फेर ह्मणतात; परंतु सोमलास अथवा हिऱ्याच्या पुडीस मुळींच रुचि नाहीं तेव्हां हें बोलणें जुळतें कसें? शिवाय ते ह्मणतात माझ्या तोंडास कळकट रुचि वाटूं लागली, परंतु दोन्ही पदार्थांस रुचि नाहीं व याशिवाय तिसरा पदार्थ नव्हता असें डाक्तर लोक ह्मणतात. क. फेर यांस वांतीचें औषध देऊन अथवा पंपानें पोटांतील पदार्थ बाहेर काढून त्यांत विष होतें किंवा नाहीं याचा तपास मुळींच झालेला नाहीं.

दामोदरपंत स्पष्ट ह्मणतो कीं, गायकवाडाचा गळा गेला तर माझा वांचणार व तो किती नीच मनुष्य आहे हें बोलावयास नकोच. त्याच्याच तोंडानें तो असलीं कृत्यें करणारा आहे हें सिद्ध आहे तेव्हां आपण हें अघोरकृत्य करून आपला गळा वांचविण्याकरितां तें मल्हाररावावर हा नीच मनुष्य घालीत आहे ही गोष्ट फार संभवते आपल्या लबाड्या बाहेर पडतील व फेरसाहेबानें चौकशी चालविली होती तेणेंकरून कधीं तरी आपले बेंड बाहेर पडेल असें वाटून यानें हें कृत्य केलें असेल. यानें नुरुद्दीन बोहऱ्याकडून सोमल आणिला ह्मणून सांगितलें व नुरुद्दिनाचे गायकवाडाशी वांकडें असून त्यानें कबूल व्हावें ह्मणून त्यास तुरुंगांत ठेवून पोलिसाचा सारखा प्रयत्न चालला आहे तरी तो पोलिसास बधत नाहीं व त्याच्या बुकांत कांहीं सांपडत नाहीं, यावरून दामोदरपंताचें बोलणें खोटें आहे. अत्तराच्या कुपींत औषध दिलें होतें व त्या कुपींतून पुढें ९ व्या तारखेस सोमल पाण्यांत मिसळून सरबतांत ओतण्यांत आला ह्मणून साक्षीचें ह्मणणें आहे; परंतु अर्ध्या बोटाएवढ्या अत्तराच्या शिशींत ह्या कांहींच गोष्टी व्हावयाच्या नाहींत. ती कुपी रावजीच्या हातांत कोणत्या तारखेस आली याविषयीं साक्षींच्या सांगण्यांत विलक्षण तफावत आहे

हेमचंद खरा साक्षी आहे पोलिसानें जुलूम करून त्याजपासून पाहिजे तसें लिहून घेतलें. ज्या रकमा विषांत घातलेल्या हिऱ्यांबद्दलच्या ह्मणून ह्मणणें आहे त्या दुसऱ्या दागिन्यांबद्दल आहेत असें सिद्ध असून ती गोष्ट तीन हुंड्यांनीं सिद्ध होते. त्या हुंड्या गजानन नावाच्या पोलिस कामदारानें छपविल्या होत्या. सहा व सात नवंबरच्या तारखांस ज्या रकमा हेमचंदाच्या चोपडींत नवीं पानें घालून लबाडीनें लिहिल्या आहेत असें हेमचंद ह्मणतो तें उघड रीतीनें सिद्ध होतें.

रावजीनें कुपींतील औषध क. फेरच्या स्नानाच्या पाण्यांत घातलें नाहीं व पूर्वी तीनवेळां विषप्रयोग केला ह्मणतो तेव्हां उगीच थोड थोडा सोमल घातला ह्मणून तो ह्मणतो यावरून खरोखरी क. फेर यांस तो मरावा या हेतूनें कधीं तरी विषप्रयोग झाला याचीही शंकाच आहे

रावजीच्या पल्याच्या खिशांत सोमलाची पुडी सांपडली ती अकबरअलीनें त्यांत निःसंशय घातली असावी. रावजीस पहिल्यानें पकडून सोडला होता व त्यापुढें एक महिन्यानें ही पुडी सांपडली. ही पुडी पट्ट्यांतून काढून नाहींशी करण्यास रावजी विसरेल ही गोष्ट अगदीं संभवत नाहीं. त्यांतून विष नाहींसें करण्याकरितां सालीम वगैरे त्याच्या घरीं गेले होते असें ही ह्मणणें आहे.

भाऊ पुणेकर यासारख्या खटपटी मनुष्याचा क. फेरास विष घालण्याचा तर प्रयत्न नसेल. परंतु विषप्रयोगाचा संशय त्याचे मनांत उत्पन्न करून रावजीसारख्या मनुष्यास हातीं धरून कांहीं गडबड त्यानें केली असेल.

रावजी व नरसू यांसारखे नीच मनुष्य आपापल्या माना बांचविण्याकरितां महाराजांचें नांव घेतात; परंतु त्यांच्या बोलण्याखेरीज दुसरा पुरावा कांहींच नाहीं. व त्यांच्याच तोंडून हें सिद्ध झालें आहे कीं, त्यांनीं याच बाबतींत तीन वेळ तीन प्रकारचा मजकूर सांगितला आहे. तेव्हां अशा मूर्तिमंत लबाडांच्या बोलण्यावर भरवसा ठेविल कोण?

कर्नल फेर यांस इजा करण्याकरितां महाराज रेसिडेन्सीच्या लोकांकडून गुप्त बातमी काढीत असें बिलकुल सिद्ध नाहीं. कर्नल फेर मात्र गाइकवाडाविषयीं फार उपयोगाची गुप्त बातमी हेराच्या द्वारें काढीत.

आप्यासारख्या हलक्या मनुष्यांस महाराज स्वतः भेटून बोलत असत ही गोष्ट संभवत नाहीं.

पुरावा खरा मानिला तर रावजीशीं विषप्रयोगाविषयीं सर्व बेत ठरला असतांही त्याच वेळेस आया व पेद्रु यांनींही आणखी विष घालावें ह्मणून त्यांच्याशीं महाराजांचे प्रयत्न चालले होते असें होतें. हें बोलणें अगदीं शोभत नाहीं. विषप्रयोगांत कोणी ही फार मनुष्यें निरर्थक घेणार नाहीं.

विषप्रयोगाच्या संबंधानें सालीम, यशवंतराव वगैरेंचीं नांवें निघालीं आहेत ते मनुष्य पोलिसाच्या ताब्यांत असतांही ते साक्षीस आणिले नाहींत तेव्हां ते मनुष्य कमिशनपुढें सांगितलेल्या हकीकतीस कबूल नाहींत हें उघड होतें. सदरहू मनुष्य पोलिसाच्या ताब्यांत असल्यामुळें गायकवाडाच्या तर्फेनें आणण्यास हरकत आहे व फिर्यादीनें त्यांस आणिलें नाहीं यावरूनच त्यांची साक्ष फिर्यादी विरुद्ध व गायकवाडाच्या तर्फे आहे असें समजलेंच पाहिजे तेव्हां त्यांस आणण्याची जरूर नाहीं.

आडवोकेट जनरल मि. स्कोबल साहेब यांचे उत्तरः—

पोलिसांतील लोक अब्रूदार गृहस्थ आहेत व त्यांस खोटा पुरावा करण्याचें कांहीं प्रयोजन नाहीं.

महाराजांनीं यशवंतराव व सालीम यांस मागतांच पोलिसाच्या स्वाधीन केलें, यावरून वगैरे महाराजांची वर्तणूक निर्दोषी मनुष्यासारखी होती असेंच सिद्ध होतें असें नाहीं

रेसिडेन्सीचे लोक महाराजांकडे रात्रीं जात हें सिद्ध झालें आहे व त्यांस लग्नाच्या निमित्तानें वगैरे बक्षिसादाखल रकमा पोंचल्या असतील ह्मणून महाराज कबूल आहेत, तेव्हां वाईट हेतूनें रेसिडेन्सींतील चाकरांस फितवून त्यांस लांच दिले हें सिद्ध झालें.

दामोदरपंत जरी नीच मनुष्य आहे तरी त्याची साक्ष खरी आहे.

तारीख ९ नवंबर रोजीं क. फेर यांस विषप्रयोग झाला व शरबतांत सोमल व हिऱ्याची पूड हीं होतीं यांत संशय नाहीं.

भाऊ पुणेकर क. फेर यांस बातम्या देई; परंतु हेर नव्हता. तो विष घालील ही कल्पना अयुक्तिक आहे.

दामोदरपंतास क. फेर यांस विष घालण्यास कांहीं हेतु नाहीं. तो खासगी कामगार असल्यामुळें त्याचे हिशेब क. फेर

कडे तपासले जाण्याचा कधीं संभव नव्हता.

विषप्रयोग करण्याविषयीं महाराजांस हेतु होता, कारण क. फेर लक्ष्मीबाईशीं झालेल्या लग्नाविरुद्ध होते. क. फेरास काढण्याविषयीं महाराजांनीं खरिता लिहिला होता तरी त्यांस नाहींसे करण्याविषयीं दुसराही उद्योग चालवावा असा त्यांचा बेत असावासें दिसतें.

रावजी व नरसू हे स्वतः होऊनच विषप्रयोग करतील असें संभवत नाहीं; कारण क. फेर हे त्यांस मायेनें वर्तवीत व रावजीनें पहिल्यानें थोडा थोडा सोमल शर्बतांत घातला व स्नानाच्या पाण्यांत सोमल घालावयाचा तो घातला नाहीं. रावजीचें व नरसूचें सांगणें खरें आहे. पेड्रो सर्व खरें बोलला याविषयीं भ्रांति आहे, व तेणेंकरून रावजी खोटा पडत नाहीं. रावजी व नरसू यांनीं पहिल्यानें फैजूवर नाव घातलें तरी त्याच्या आतांच्या साक्षी खऱ्या आहेत. नरसूस सर राव राजे दिनकरराव यांनीं ईश्वरास स्मरून खरें सांगण्यास सांगितलें तरी तो ह्मणाला कीं आतां सांगतों तें सर्व खरें आहे.

अत्तराची शिशी अर्ध्या बोटाएवढी ह्मणून दामोदर सांगतो एवढ्यावरून त्यांत दोन चार थेंब अत्तर मावेल इतकी ती लहान असलीच पाहिजे व सोमल व पाणी त्यांत घालून हालवितां येणार नाहीं असें होत नाहीं. कुपी सांपडत नाहीं त्यास उपाय नाहीं. अकबरअलीनें पळ्यांत विषाची पुडी ठेविली हें संभवत नाहीं.

हेमचंदास कोणी फितविला असावा ह्मणून तो पोलिसापुढें एक सांगून आतां त्याच्या उलट सांगतो.

पोलिस लोक चौकशी पेलीसाहेबांच्या हापिसाच्या शेजारच्या खोलींत करीत असत तेव्हां तेथें मारहाण होईल हें संभवत नाहीं.

सालीम, यशवंतराव वगैरेस गायकवाडातर्फे साक्षींत आणिलें नाहीं ही गोष्ट लक्षांत घ्यावी. विरुद्ध पुरावा कांहींच आला नाहीं तेव्हां वादीतर्फे झालेला पुरावा सर्व खोटा आहे असें मानिल्याशिवाय गायकवाडाची मुक्तता होत नाहीं.

मि. दादाभाई नवरोजी यांणीं टाइम्स आफ इंडियास तारीख १९ रोजीं बडोदे कमिशनांत आपल्या स्वताविषयीं ज्या गोष्टी निघाल्या त्याबद्दल एक पत्र पाठविलें आहे तें असें.

माझी साक्ष सरकार तर्फे झाली नाहीं किंवा महाराजांतर्फे झाली नाहीं ह्मणून माझे संबंधी चौकशींत कांहीं गोष्टी निघाल्या त्याबद्दल चार शब्द बोलतों.

सन १८७२तील मे महिन्यांत झालेला सरकारी ठराव मला मिळाला हें खरें आहे. त्याची हकीकत अशीः—

महाराजांचे तर्फे हरिचंद चिंतामण हे विलायतेस मुकत्यार आहेत, त्यांनीं आपले इंग्लंडांतील एका मित्राजवळून ह्या ठरावाची एक नक्कल मिळवून मला पाठविली हें काम इमानानेंच झालें असेल असें मला वाटतें ही नक्कल मजकडे येईपर्यंत मला, महाराजांनां, अगर माझे दुसरे मित्रांनां माहीत नव्हती. ही नक्कल जून मध्यें मिळाली. तारीख २४ जून रोजीं हा ठराव शाबुत आहे असें हरिचंद यांनीं लार्ड सालीसबरी यांस कळविलें. बालंटैन साहेबांसही प्रत मजजवळ होती ह्मणून मी दिलें. पेली साहेबांजवळ बोलत असतां ह्या ठरावाबद्दल मजकूर मी त्यांस सांगितला होता. त्यांनीं मजजवळ त्याची एक नक्कल मागितली ती मी त्यांस दिली.

फेर साहेबांनीं काम चालविलें होतें त्याबद्दल मी त्यांस कधीं माझी नाखुशी दर्शविली नाहीं असें ते ह्मणतात.

मी त्यांस पुष्कळ वेळा गाऱ्हाणें केलें पण ते विसरले असतील. तें असें ह्मणतात कीं त्यांच्यानें झाली तितकी मदत त्यांनीं मला केली. माझे नशिबानें जर ते ह्मणतात त्याप्रमाणें मला मदत मिळाली असती तर नोवेंबरचे दुसरे तारखेचा खलिता लिहिण्याचें भाग पडलें नसतें. सरदारांच्या संबंधानें व दुसऱ्या खटल्याचे संबंधानें फेर साहेबांनीं मला मदत केल्याचें मी एक वेळापेक्षां अधिक कबूल केलें आहे असें फेर साहेब ह्मणतात हें खरें आहे परंतु अशी गोष्ट फारच थोडे वेळा झाली व तीही पुष्कळ दिवसांचे अंतरानें घडली. एक आठवड्यामध्यें जितके वेळां मला पेली साहेबांचे उपकार मानण्याची वेळ आली तितकी फेर साहेबांचे उपकार मानण्याची वेळ मला ३ महिन्यांत आली नाहीं. आणि पेली साहेबांचे मदतीनें नव्या सुधारणा करण्याचें व जुने खटले तोडण्याचें काम मी जितकें ८ दिवसांत केलें तितकें फेर साहेबांचे मदतीनें महिन्यांत झालें नाहीं.

तारीख २ नोवेंबरचे खलित्यामध्यें २ गोष्टी लिहिल्या आहेत त्या बरोबर नाहींत असे फेर साहेब ह्मणतात. त्यांत चूक कोणती आहे हें मला समजत नाहीं.

माझे स्वतःबद्दलच ह्मणाल तर मी सांगतो कीं जें लिहिलें आहे तें सर्व खरें आहे, तारीख१८ माहे मार्च सन १८७५ इसवी.

तुमचा
(सही) दादाभाई नवरोजी

वऱ्हाड

असें समजतें कीं डा० सिंक्लेयर विद्याखात्याचे डायरेक्टर चिखलदऱ्यास अजारी आहेत ह्मणून त्यांचे भेटीकरितां येथून मे० इलियट साहेब इ० इन्स्पेक्टर हे तिकडे गेले आहेत.

वऱ्हाडांत हिंदुस्थानी शाळेवर डे इन्स्पेक्टरची नेमणूक होऊन सुमारें ६ महिने झाले ह्या इन्स्पेक्टरांनीं आपले कामावर आल्यापासून अंजनगाव, रिसोड, दहिहंडा खोलापुर. बदनेरा, उमरावती, वाशिम इत्यादि शाळेवरील मास्तरांस काढल्याचें ऐकतो त्यांपैकीं कांहीं शाळेवरील मास्तरांस डे. क. साहेब उमरावती यांणीं पुन्हा आपआपले जागेवर कायम केल्याचें समजतें बर सांगितलेले सर्व गावचेच मास्तर इन्स्पेक्टर यांच्या नजरेस नालायक कसे झाले हें आह्मास समजत नाहीं. लखनौहून दुसरे शिफारसीचे लोक आणावयाचे तर नाहींतना? अकोल्याचे हिंदुस्थानी मुलींचे शाळेवरील मास्तरावरही गदा येण्याचा प्रसंग आला होता ह्मणून ऐकतों परंतु डे. क. साहेबांनीं चौकशी करून त्या मास्तरास कायम केलें.

Domestic occurrence

Abdool Hakk at Bhiwady on the 12th March 1875

The wife of Abdool Hakk Karnalkar Esqr. Extra Assistant Commissioner Berar, of a son.

पुत्र रत्न— मे० अबदुल हक्क एक्स्ट्रा असिस्टंट कमिशनर कारंजा यांचे कुटुंब तारीख १२ मार्च रोजीं प्रसूत होऊन त्यांस पुत्ररत्न झालें.

जाहिरात.

इंग्रजी दारू विकण्याचीं लायसेन्सें असलेलीं हल्लीं पांच दुकानें अकोलें येथें असून सहा इसम लायसेन्स मिळण्याविषयीं अर्ज करीत आहेत.

इतकीं दुकानें असूं देणें बरोबर नाहीं. व असलेले दुकानांपैकीं कोणतीं दुकानें बंद करावीं व कोणतीं ठेवावीं ही अडचण आहे याकरितां शहर स्टेशन अकोलें येथें दोन दुकानें घालण्याचा हक्क हरास करण्यांत येईल.

हरास तारिख ३१ माहे मार्च सन १८७५ इसवी रोजीं डिपुटी कमिशनर यांचे कचेरींत होईल.

पेशगी देण्याची शर्त अशी आहे कीं, हरासांत बोलण्याकरितां प्रथम १०० रुपये दिले पाहिजेत व चौथाई तीन दिवसांचे आंत दिली पाहिजे न दिल्यास फेर लिलाव केला जाऊन जें नुकसान होईल तें प्रथम विकत घेणाराचे अंगावर पडेल बाकीची रकम इतर कलालीच्या मक्त्याप्रमाणें दर महिन्यास हप्तेबंदीनें द्यावी.

डिपुटी कमिशनर जी जागा मुकरर करून देतील तेथें हरास घेणारानें दुकानें मांडावीं. रेलवे स्टेशनापासून किंवा सोजर लोक असलेले छावणीपासून अर्ध मैलाचे आंत दुकानें मांडू नयेत.

रम, व्हिस्की, ब्रांडी, जीन व ओंडटम विकण्याचा हक्क हरास केला जाईल. बीर व वाइनचे किरकोळ लायसेन्स १०० रुपये दिले असतां देण्यांत येईल. दोन दुकानें मांडण्याचा हक्क मिळण्याकरितां जी रकम दिली जाईल त्याशिवाय लायसेन्साबद्दल १०० रुपये द्यावे लागतील.

बाकीच्या शर्ती यालगत असलेले नियमाप्रमाणें पाळल्या पाहिजेत तारीख २५ माहे मार्च १८७५ इसवी. मुक्काम अकोलें. सही इंग्रजी, डिपुटी कमिशनर यांची.

विष्णु सखाराम बापट
क्लार्क आफ धि कोर्ट

R. Bullock
डिपुटी कमिशनर
अकोलें.

नोटिस—मथुरादास बैजनाथ मारवाडी दुकान मलकापुर यांस खालीं सही करणार याजकडून देण्यांत येते कीं तुह्मी विश्वासूक समजून तुमचे पाशीं आह्मी आमचे रोखे व वह्या संवत १९२८ सालीं अमानत ठेविले ते एक वर्षानंतर परत मागत असतां दिले नाहीं व न देण्याचें कारण सांगत नसून चाळवाचाळवीच्या गोष्टी सांगत गेलां याचे कारणानीं आमचें नुकसान फार झालें आहे हल्लीं असेंही कळतें कीं, तुह्मी आमचे रोख्या पैकीं कांहीं वसूल करून आह्मास न कळवितां लबाडीनें आपला उपयोग केला त्यावर तूर्त आह्मी लक्ष देत नाहीं आतां आमचे रोखे व वह्या नोटिस पोंचल्यावर ४ दिवसांचे आंत आमचे स्वाधीन करून रसीद घ्यावी सदर्हू मुदतींत आपण न वर्ताल तर कायद्याप्रमाणें तजवीज करावी लगेल या खालीं रोख्याचें टिपण असामीवार असें:—

१२॥	संभु वल्द विष्णा रोखा	१
५०	रामजी वल्द विठोबा रोखा	१
५०	शामजी वल्द विठोबा रोखा	१
१००	गंगाराम वल्द दानाजी रोखे	२
७५	रामजी वल्द शामजी रोखा	१
४१।	रंभाजी वल्द देवाजी रोखा	१
२५	चांगो वल्द कृष्णा रोखा	१
३५	भवानी वल्द मेहमा रोखे	२
४८	डिला माहार रोखे	२
७५ रुपये व जवारी १ माप.	मेहपती वल्द गजमोल रोखे	२
१०	सद्या वल्द कुसूबा रोखा	१
२७५	हरी वल्द मेहमाजी रोखे	२
२५	निंबाजी वल्द करणा रोखे	२
४०	तुकाराम हरी रोखा	१
१८	वायल्या मांग रोखा	१
४०	कृष्णा वल्द देवाजी रोखा	१
१२॥	शिवराम वल्द कमळाजी रोखा	१

९३२। रु. शिवाय १ माप जवारी येणेंप्रमाणें २३ रोखे व वह्या जमाखर्ची संवत १९२४ तागाईत संवत १९२६ पावेतों आणि संवत १९२८।२९।३०।३१ सालच्या वह्या तर अलीकडे हिशोबी बाकी असामीवर घेणें आहे तितकीच मागू परंतु अमानत ठेवल्याबद्दल परत मिळावे कळावे तारीख २३ माहे मार्च सन १८७५ इसवी.

(सही) विश्राम हुकूमचंद मारवाडी
दुकान तपोन प्रगणे रोहे
नखेडे तालुके मलकापुर
दस्तुर खुद

वर्तमानसार

सारजंट बालनटाइन हे गेल्या सोमवारीं आगबोटींतून विलायतेस गेले, त्यांस बंदरापर्यंत पोंचविण्यास मुंबईंतील मोठ मोठाले गृहस्थ गेले होते व त्यांस एक मानपत्र दिलें व एक शालजोडी बक्षीस दिली.

येत्या नोवेंबरांत राणीसाहेबांचे वडील चिरंजीव प्रिन्स आफ वेल्स हिंदुस्थान पहाण्यास येणार व त्यांबरोबर सर बार्टल फ्रियर हे येतील

भडोचेस महामारिचा उपद्रव आहे.

डा० भाऊ दाजी यांचे स्मारककृत्याप्रीत्यर्थ ८८६५–११ रुपये जमा झाले.

भयंकर आग—ता० १९ शुक्रवार रोजीं रात्रीस येथील जोडबावी पेठेंत आग लागून बारा दुकानें जळालीं. दुकानाच्या इमारती दोनबाजूनें तीन मजली होत्या त्या एकंदर जमीनदोस्त झाल्या. आग लागण्याचें कारण असें समजतें कीं, एका दुकानांत वाख भरला होता. त्या वाखास प्रथम आग लागून जळत आहे हें लोकांनीं पाहून दुकानच्या फळ्या काढल्या बरोबर हवा लागून एकदम भडका झाला. दुकानांत वह्या वगैरे कागद पत्रें होती तींही जळा

ल्याचें समजतें. ज्याप्रमाणें कापूस ठेवण्याच्या वखारी बाहेर घातल्या आहेत त्याप्रमाणेंच सत्वर अभिग्राहक पदार्थ बाहेर ठेवण्याविषयीं सरकारांतून बंदोबस्त झाल्यास बरें होईल. एकंदर इमारती व माल मिळोन सुमोर एकलक्ष रूपयांचें नुकसान झालें असें समजतें. ईश्वरकृपेनें मनुष्यांस मात्र इजा झाली नाहीं.

गेले १२ वे तारखेस दुधनी आणि कडपगाव याचे दरम्यानचा रेलवे लायनीचा भराव खचून गाडीस कांहीं हरकत झाली होती; परंतु दैवयोगानें कांहीं अपघात झाला नाहीं. हें फार चांगलें झालें. याचे चौकशीकरितां बरेच अधिकारी येऊन अखेर इन्स्पेक्टरची हयगय आहे असें ठरविल्याचें ऐकतों.

सोलापूर माढें आणि करमाळें या तालुक्यांतील शेतकरी लोकांस शेतसाऱ्याची एक सालापुरती कोठें पांच आणे कोठें चार आणे कोठें तीन आणे कोठें दोन आणे अशी सालमजकुराचेपूर्वीं सूट मिळाल्याचें समजतें. व ही सूट पुढील हप्त्यांत बजा होणार असें ऐकतों व हें ऐकून बहुत संतोष वाटतो. ही सूट सर्वांस सारखीच आहे असें ह्मणतात, यावरून पुष्कळांच्या तकरारी आहेत क. त.

विलक्षणसृष्टि— तिसऱ्या कंपनींतील रमजान हवालदाराचे बायकोस गेल्या सोमवारीं चमत्कारीक मूल झालें होतें. तें जन्मताच मेलेलें होतें. मूल स्त्रीवाचक असून त्याचे हात पाय बरेच लांब होते. पोट मोठें असून डोकें साधारण आंब्याएवढें होतें व त्याच्यावरील भागास डोळे होते; कानही सुमारें गाईच्या वांसराचे कानाएवढाले होते. या विलक्षण प्राण्यानें गर्भवास सोडतांना आपल्या मातेस पुष्कळ त्रास दिला. परंतु शेवटीं तिची सुरक्षितपणानें सुटका झाली.

वृ. धा.

वयाविषयीं कायदा— हिंदुस्थानांतील नेटिवांचीं अज्ञान मुलें कायद्याप्रमाणें वयांत केव्हां येतात याविषयीं आजपर्यंत घोंटाळा असे. तो मोडण्याकरितां या बाबदींत हिंदुस्थान सरकारानें नवीन केलेला कायदा पास होऊन त्यास गर्वनर जनरलची मंजुरात मिळाली. पूर्वीं पंध्रा किंवा सोळा वर्षें पुरीं झालीं ह्मणजे अज्ञान वयांत आला असें कायद्याप्रमाणें होत असे. कांहीं प्रसंगीं अठरा वर्षें पुरीं झालीं ह्मणजे अज्ञान वयांत आला असें समजत. नव्या कायद्याप्रमाणें असा ठराव झाला आहे कीं ज्या अज्ञानाच्या मिळकतीची देखरेख कोर्टाच्या मार्फत होत असेल ते एकवीस वर्षें पुरीं झालीं ह्मणजे वयांत यावयाचे व बाकीचे अज्ञान अठरा वर्षें पुरीं झालीं ह्मणजे कायद्याप्रमाणें ते वयांत आले असें समजावयाचें. हा कायदा करण्याविषयीं प्रथम विजयानगरचे राजे यांणीं कौन्सिलास सूचना केली होती. कित्येक मोठमोठाल्या अधिकाऱ्यांचें असें मत होतें कीं अज्ञानाचें वय सरसगट एकवीस ठरवावें. परंतु असें करणें हा एकदम फेरफार होतो असें समजून कौन्सिलानें सदर्हू प्रमाणें कायदा केला आहे व तो पुढील जून महिन्याचे १ तारखेपासून अमलांत येणार.

या सालचे वकिलीचे परिक्षेंत पुढें लिहिलेले उमेदवार पसार झाले.

१ गोविंद विष्णू रानडे.
१ बाळकृष्ण रामचंद्र वैद्य.
१ अनंत गोपाळ भाव्ये
१ चिंतामण सखाराम करंदीकर.
१ गंगाराम भाऊ.
१ गोपाळ बल्लाळ खरे.
१ गुरुनाथ बाळकृष्ण फाटक.
१ हरीलाल मोहनलाल पारख.
१ हरीशंकर मोरोबा.
१ कपूरराम मनमथराम.
१ केशव बाळकृष्ण रानडे.
१ खरशेटजी नतरवानजी बा०.
१ कृष्णाजी गणेश बर्वे.
१ महादेव रामचंद्र नाडकर्णी.
१ मोठाभाई मोतीलाल देशाई.
१ नारायण बापुजी कानिटकर.
१ पांडुरंग लक्ष्मण फडके.
१ पांडुरंग सदाशिव आठवले.
१ सदाशीव व्यंकटेश जोग.
१ साकळचंद रतीचंद.
१ ठाकुरदास मथुरादास
१ त्रिभुवनदास ललुभाई.
१ गणेश जिवाजीकुबेर.
१ हिरालाल चुणिलाल.
१ कृष्णाजी गोपाळ कानिटकर.
१ नारायण गणेश आंबडेकर.
१ पुरुषोत्तम सदाशिव आंबडेकर.
१ विसाजी निळकंठ खांडेकर
१ वामन गणेश फाटक.
१ वासूदेव दाजी ढवळे.

———

३०

एका माजिस्त्रेटाचें शहाणपण. नार्थ चायना हेरल्ड नावाचे वर्तमान पत्रांत एक चमत्कारिक हकीकत लिहिली आहे ती अशी:—चिनांत नांकिन नावाचें एक शहर आहे. तेथील एका पलटणींत तेथचा रहाणारा एक विवाहित गृहस्थ नौकरीस होता कांहीं दिवसांपूर्वीं चिनांत बंड झालें होतें त्यावेळीं तें मोडण्याकरितां या पळटणीची योजना झाली होती त्याअन्वयें ती पळटण गेली तीबरोबर तोही मनुष्य गेला. पुढें पलटण बंडाचा मोड करून पुनः नांकिन शहरास परत आली, ती बरोबर तो मनुष्य आला नाहीं. त्याची बायको नांकिन एथेंच होती. तिणें त्याची पुष्कळ दिवस वाट पाहिली. परंतु तो येत नाहीं असें पाहून तो मेला असावा असा तिचे मनाचा निश्चय झाला व तिणें बरेच दिवस वैधव्यांत काढले. पुढें तिच्याशीं दुसरे एका गृहस्थानें प्रसिद्धपणें विवाह केला व तीं उभयतां दादलाबायलें सुखानें रहात असतां दुसरे वर्षाचे सुमारास त्या स्त्रीचा पहिला नवरा नांकिन शहरास आला. आपल्या बायकोशीं दुसऱ्या मनुष्यानें विवाह केला आहे असें पाहून त्यास वाईट वाटलें तथापि तो त्या गृहस्थाकडे जाऊन आपली बायको मागूं लागला. त्या गृहस्थानें त्यास असें सांगितलें कीं तूं पुष्कळ दिवस बाहेर गेला असल्यामुळें तूं मेला असशील असें समजून मी त्या स्त्रीशीं कायदेशीर रीतीनें विवाह केला आहे व त्याबद्दल माझ्याजवळ कागदोपत्रीं पुरावा आहे, याकरितां तुझी बायको तुला मिळणार नाहीं. याप्रमाणें जरी त्यास जबाब मिळाला तरी तो ऐकेना तेव्हां शेवटीं ते या गोष्टीचा निकाल करून घेण्याकरितां एका माजिस्त्रेटाकडे गेले. माजिस्त्रेटानें त्या उभयतांचीही हकीकत समजून घेऊन त्यांस असें सांगितलें कीं तुह्मी या बायकोकरितां भांडतां ती मजकडे दहा दिवस असूं द्या. मी दहावे दिवशीं तुह्मास या गोष्टीचा निकाल सांगेन माजिस्त्रेटाचेंही बोलणें उभयतांसही मान्य होऊन ते त्या बायकोस माजिस्त्रेटाकडे ठेवून आपापले घरीं गेले. माजिस्त्रेटाचे मनांत त्या उभयतां पैकीं त्या बायकोवर कोणाची जास्त प्रीती आहे, हें पाहून ज्याची प्रीति जास्त दिसून येईल त्यास ती बायको देण्याचें होतें. ही परीक्षा पाहाण्याकरितां त्याणें दहा दिवसांचे आंतच एके दिवशीं त्या उभयतांसही जरूरीचें बोलावणें पाठविलें. ते आल्यानंतर त्यांपैकीं प्रथम पहिल्या नवऱ्यास आपल्याजवळ बोलावून असें सांगितलें कीं, त्या स्त्रीस एकाएकीं विलक्षण आजार होऊन ती मरण पावली याकरितां तिचे प्रेताच्या व्यवस्थेकरितां तुला बोलाविलें आहे तर तें तूं घेऊन जातोस कीं काय? यावर त्याणें असा जबाब दिला कीं मला जिवंत बायको पाहिजे आहे मेलेली नको. याप्रमाणें त्याचें बोलणें ऐकून घेऊन माजिस्त्रेटानें दुसरे नवऱ्यासही आपल्याजवळ बोलावून त्याचप्रमाणें प्रश्न केला त्यावर तो असें बोलला कीं, मी गरीब आहें तथापि माझी बायको मला फारच आवडती होती याकरितां मी लोकांकडून वर्गणी जमा करून तिचे शवाची व्यवस्था करीन, प्रेत माझे स्वाधीन करावें. माजिस्त्रेटानें ठेवून घेतलेली बायको मेली नव्हती परंतु या उभयतांची मनें पाहण्याकरितां त्याणें त्यास ती मेली असें सांगितलें होतें. दुसऱ्या नवऱ्याची खरोखर आपल्या बायकोवर प्रीति आहे असें माजिस्त्रेटाच्या मनांत तत्काळ बिंबून गेलें व त्याणें त्याची बायको त्याचे हवाली केली न्याय करण्याचे कामीं फक्त कायद्यासच अनुसरून भागत नाहीं त्यांत कल्पना व शहाणपण हीं असलीं पाहिजेत. ने ओ.

फ्रान्स देशाच्या माजी बादशाहाच्या राणीसाहेबांनीं नवीन १,२९,००,००० फ्रांक ह्मणजे पन्नास लक्ष रु० कर्ज काढून त्याजबद्दल नोटा दिल्या आहेत. हा पैसा त्यांचा मुलगा गादीवर बसला ह्मणजे द्यावयाचा असा करार आहे याजवरून माजी बादशाहाच्या पक्षाच्या मंडळीचा त्यांच्या मुलास गादीवर बसविण्याकरितां प्रयत्न चालला आहे असें दिसतें.

आफ्रिकेंत प्रवास करणारे प्रसिद्ध डाक्टर लिविंग्स्टन यांचे शेवटचे दररोजच्या हकीकतीचे कागद इंग्लंडांत छापिले होते त्याप्रमाणेंच अमेरिकेंत न्युयार्क एथील मेसर्स हार्पर्स यांनीं छापिले व त्यांच्या विकरीचे दहा हजार रुपये त्या मयत गृहस्थाच्या मुलांलेकरांकरितां पाठविले असें समजतें. विलायतेंतही ते कागद त्या मुलांलेकरांच्या उपयोगाकरितां छापिले होते. यावरून युरोपांतील व अमेरिकेंतील सुधारलेले लोकोपयोगी शोध व माहिती मिळविण्याच्या कामीं आयुष्य वेंचणाऱ्या मनुष्यास कसे मदत करतात हें दिसून येतें.

हिंदुस्थान सरकारचा हेतु सर्व हिंदुस्थानभर मिठाचा भाव सारखा करण्याचा आहे आणि त्याजकरितां हळु हळु मागोमाग प्रयत्न चालला आहे. आमच्या इलाख्यांत सर्व गोंधळच होऊन गेला आहे. परंतु मद्रास इलाख्यांत मिठाचा भाव दरमणी २ रुपये होता व मद्रासच्या सरकारानें २८९ आणे केला. या धोरणानेंच त्रावणकोर व कोचीन या राज्यांत वाढला पाहिजे असे करार आहेत. याजमुळें कोचीनमध्यें तेथील सरकारानें मीठ अधिक दरानें विकावें ह्मणून हुकूम फिरविला आहे असें कळतें.

इंग्रज व फ्रेंच सरकारांची राज्य करण्याची तऱ्हा— हिं. पे. कर्ते कलकत्त्याच्या एका इंग्रजी वर्तमानपत्राच्या आधारावरून असें लिहितात कीं इंग्रज सरकार हिंदुस्थानांतील विलायतेंतील मालावरची जकात काढून टाकण्याचा विचार करीत आहे आणि फ्रेंच सरकार, पांडिचरींत कलाकौशल्यें व कारखाने यांच्या वृद्ध्यर्थ खासगी कंपनीनें गिरण्या काढल्या आहेत. त्यांत १३९ माग चालू आहेत. त्या गिरणीस वर्षास ४०,००० रुपये मदत देण्याचा ठराव करीत आहे.

मध्य प्रांतांत संबळपूरच्या प्रदेशांत कोळशाच्या खाणी आहेत असें मि. बाल ह्मणतात. त्यांनीं स्वतां जाऊन तो प्रदेश पाहिला आणि संबळपुरापासून कांहीं मैलावर अगदीं वरपर्यंत कोळसा दिसण्यांत येतो असें ते ह्मणतात याच प्रदेशांत लोखंडही पुष्कळ आहे असें समजतें.

फ्रान्स देशाचें नुकसान – जर्मनी व फ्रान्स सा देशांच्या परवांच्या लढाईच्या कारणानें ऐन स्वारीखर्च, हुंडणावळ, बट्टा, व्याज व जर्मन लोकांनीं कांहीं शहरापासून दहा कोटींच्या रकमा घेतल्या त्यांजसुद्धां एकंदर अजमासें २२२६४९०४३० रूपयांचें नुकसान फ्रान्स देशाचें झालें असें समजतें.

बंगाल इलाख्यांत सर्प मारण्याबद्दल दोन आणे बक्षीस देण्याची चाल होती ती बदलून चार आणे देण्याविषयीं बंगाल सरकारच्या शिफारशीवरून हिंदुस्थान सरकारानें ठराव केला. बरद्वान, पाटणा व मुरशदाबाद या शहरांत येत्या पर्जन्यकाळांत प्रत्येक सर्प धरण्याबद्दल आठ आणे देण्याचा ठराव झाला आहे असें समजतें.

मध्य एशियांत रशियन लोकांचा उद्योग – लाहोराहून बां. ग्या. यांस तारीख १८ ची तार आली कीं, ताशकंदचे गवरनर यांनीं तुर्कोमान लोकांस रशियन फौजेंत चाकरीस ठेवण्यास परवानगी दिल्यामुळें ते लोक फार खूश झाले आहेत असें ह्मणतात. यारकंदावर हल्ला करण्याच्या इराद्यानें रशियन लोक दारूगोळा वगैरे सामान जमवीत आहेत अशी बोलवा आहे. इं. प्र.

हें पत्र अकोलें एथें खंडेराव बाळाजी फडके यांचे वऱ्हाडसमाचार छा. छा. प्र.